

रा

वर्ष : १६   आंक : ३

जून १९८९

जून १९८९

वर्स १६ वें

आंक ३

वर्सकी पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

जाग

हया आंकांत

- नदर संपादप्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार (२) गोदुबाय केळेकार
- वेव्हार : दामोदर मावजो
- कांय यादी : डॉ. राम मनोहर लोहिया
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : सुमन्त केळेकार
- कवीत : मनोहरराय सरदेसाय
नागेश करमली
शशी

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वाचपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
४०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

नदर संपादप्याची

डॉ. लोहिया

भठरा जुनाक लोहियांचो अगडास जावंकूच जाय. आनी उगडास जायनाफुडें मन खंतीन भरून येवंकूच जाय.

‘हो ल्हाना समानांतलो मनीस न्हय’ अशें खासा गांधीजी म्हणटाले. ‘अक साहसी, कर्मठ आनी विद्वान’ म्हणूच ते तांकां वळखताले. गांधी कोणाकूय कसलीय सर्टिफिकेटां दिनाशिल्ले. मनशाची ते पुराय परीक्षा घेताले. ताका तांगेल्या खाशेल्या-वरकुलांचेर घांसून पळेताले. ताका अज्यांतल्यान भाजून काडटाले. अपरांतूच ताचें मोल ते लोकां मुखार दवरताले.

लोहिया गांधीचे कसवटणेक पुराय अतल्लेले अशें म्हणूंक जाय.

अक खेपे तांणी लोहियांकूच म्हळ्यें—

‘तुम बहादूर हो. लेकिन बहादुरी से क्या ? शेर भी बहादूर होता है. तुम बुद्धिमान हो पर बुद्धिमान तो वकील भी होते है. तुम में अक गुण असा है, जो तुम्हारे अन्य साथियों में दिखायी नहीं देता. तुम में शील है. विचार और आचार में जितनी सुसंगती तुम में है, अतनी शायद ही किसी में दिखायी देती है.’

गांधी तोंडार असली तुस्त कोणाचीच करी नाशिल्ले. लोहियांची करताले. लोहियांक ते भायल्यान भितल्यान पुराय वळखल्ले.

लोहियांनी आपणाल्या तोंडार केन्ना कसलेंच रुपडें चडयलें ना. ते जशे आशिल्ले तशेच दिसताले. भायर अक, भितर अक, अशें केन्नाच घडलें ना. तांच्यांत जें भितर आशिल्लें तेंच भायर दिश्टी पडटालें. लोकप्रिय जावनाचो हावेस तांच्या काळजाक केन्ना आफुडलो ना आनी अप्रिय जायत ह्या भय नूय तांणी केन्नाच कितेंच केलें ना.

अितलें अकतें जिवीत अक गांधीचें सोडीत जाल्यार हालिच्या काळार दुसऱ्या कोणाचेंच पळोवंक मेळचें ना.

लोहिया अतिहासाचे अंक व्हड विद्वां आशिल्ले. केन्ना कितें घडलें अितलेंच सांगपी अतिहासकार न्हय. कितें कित्याक लागून घडलें हें सोदून काडपी अतिहासकार आशिल्ले. स्वातंत्र्याचे चळवळींत तांचे मुखार अंक मुळावो प्रस्न उबो रावलो-

‘हो देश भौन भौन गुलाम कित्याक जायत रावलो ? कित्याक लागून ह्या देशाचेर भायल्या लोकांनीं सदांच घुरयो घाल्यो आनी कित्याक लागून हो देश ह्या घुम्येकारां मुखार सदां दिमी मोडून रावलो ? कित्याक लागून हो देश सदां विदेशी लोकां कडल्यान हार खायत आयलां, मार खायत रावला ?

‘आमचे राजा अकामेकां कडेन झगडत रावले. तांचे मजगतच्या भोशिको लाव विदेशी लोकांनी घेतलो आनी तांणी ह्यो घोशी बाडोवन हांगासल्लो आपणालो शेक घट केलो’ हे अतिहासकार सदांच दीत आयिल्ले जापेन लोहियांचे समाधान जालें ना. ते म्हणपाक लागले-

आमचे गुलामिचें हें अकूच कारण आसूं नज. आनीक अंक कारण आसूंक जाय. मातशें खोलायेंत देंवन ह्या रसाची जाप सोदूंक जाय.

लोहिया खोलायेंत देंवले आनी तांणी ह्या प्रस्नाची जापूय सोदून काडली. ते म्हणपाक लागले-

आमकां जाय आशिल्लो राजा आमी हाडला वा आमकां नाका आशिल्ल्या राजाक आमी काडून अडयला असो अकूय दाखलो आमच्या पुराय अतिहासांत पळोवंक मेळना. राजा आयल्यात आनी गेल्यात. जे गेल्यात तांकां दुसऱ्या राजांनी काडून अडयल्यात. लोकांनी कितेंच करूंक ना. आमच्या लोकांक राजकर्णाचें म्हत्वूच केन्ना कळ्ळें ना. तांणी राजकर्णाचें आपणाक कितें लावनूय केन्ना घेवंक ना आपणालो व्यापार आनी अद्योग, आणणालो धर्म आनी आपणाली दिसपट्टी जीण, अितल्यांतूच घुमपून रावप हो आमचो सभाव. ‘राज्य कोणूय करिना ! आमकां कितें लागता ?’ ह्या आमच्या सभावाक लागून आमचेर सदां भायल्यान घुरयो येत रावल्यो आनी आमी सदां तांचे मुखार दिमयो मोडून जियेले.

राजकी जिविता विशिची आमच्या लोकांची ही अुदासीनता-यूच आमचे गुलामिच्या मुळांत आसा.

ही अुदासीनताय चलूंक दिवंक जायना अशें लोहियांचें मत आशिल्लें. ती अशीच चलत अल्ली जाल्यार खंयच्या खिणाक हो देश परतो कोणाचे भकीक पडत, सांगूंक येना. आमच्या बारक दुबळ्या लोकांक-फकत वयल्या आनी मदल्या वर्गांतल्या न्हय, तळागाळांतल्या लोकांक-जे मेरेन राजकी जागरूकताय येवंची ना, जे मेरेन हो लोक अन्याया आड अुसळपाच्या राजकर्णांत पडचो ना, ते मेरेन आमचें स्वराज्य सुरक्षित ना आनी आमकां आमचो फुडारूय जाय तसो घडोवंक येवचो ना. आमचे अुदासीनतायेचीं पाळां-मुळां खूब खोल गेल्यांत. अितलेंच न्हय, तर तीं घट जाल्यांत. हीं पाळां-मुळां हुमटावन काडपाचोच वावर देशांत चड चलूंक जाय. ते खातीर अन्यायाचो प्रतिकार करपाची दीक्षा आमी तळागाळाच्या लोकांक

अेकासारकी दीत रावंक जाय. असत्य आनी अन्याय दिश्टी पडना-फुडें लोकांनी फटक् करून अुसळूंक जाय, अशें लोहियांक दिसतालें. तांकां समाजांत मुळासावन बदल घडोवन हाडिल्लो जाय आशिल्लो. तोवूय ‘लहवू लहवू करून’ न्हय. अवचित् दुम्म ठो करून अंक बांम्ब फुटचो आनी भोंवतणचें सगळें घसांयच करून मोडून कोंसळून पडचें, हे तरेन घडोवन हाडिल्लो जाय आशिल्लो.

अंक वेळ समाजांत अराजक मातल्यार अुपकारता. पुणून स्थिती आनी व्यवस्थेच्या नांवाखाला असऱ्याचें आनी अन्यायाचें राज्य अंक खीण लेगीत चलूंक जायना अशें ते म्हणटाले.

तांकां भारतीय मनीस मुळाथावन बदल्लेलो जाय आशिल्लो. ‘नवो भारतीय’ निर्माण करचो आशिल्लो.

स्वराज्यांत लोहियांनी जें राजकर्ण केलें तें चडशें हेच प्रेरणेन केलें. तांणी तरांतरांच्यो चळवळी सुरू केल्यो आनी लोकांक ते अन्यायाच्या प्रतिकाराची दीक्षा दीत रावले. जीव आनी प्राण गेल्लो भारतीय समाज असल्या चळवळींतल्यानूच प्राणवान जावंक पावतलो अशें ते मानताले. परंपरेन चलत आयिल्ले अुदासीनतायेंतल्यान देशाक मेकळो करचो आसत जाल्यार ही अकूच वाट आसा अशें ते म्हणटाले.

जांकां लोहियांचें हें राजकर्ण समजलें ना ते ‘हो मनीस फकत मोडुंकूच जल्मा आयला’ हे तरेचे दुशण तांकां दीत रावले.

हय, लोहिया मोडुंकूच जल्मा आयिल्ले. जे जें कितें परंपरेंतल्यान कुसकें, पाडें, नश्टें चलत आयिल्लें तें सगळें तांकां मोडूनूच अुडोवपाचें आशिल्लें. पुणून तें फकत ‘मोडपा’ खातीर न्हय. ‘नवें’ निर्माण करपा खातीर.

Continuous revolution is the way to total revolution अशें तंगेलें म्हणणें आशिल्लें.

हे प्रक्रियेक लागून स्वराज्यांतू लेगीत लोहिया पन्नास पंचावन फावटीं बंदखणींत पावल्यात.

लोहियांनी ‘अंग्रेजी हटाओ’ नावांची अंक चळवळ चलयली. अंग्रजी तांकां येनाशिल्ली अशें न्हय. तांकां ती भो-बरी येताली. व्याकरणाची वा अुच्चारणाची ल्हान-शी चूक लेगीत सद्द करून तांच्या लक्षांत भरताली. येवरोपी संस्कृतायेचो आनी अतिहासाचो तांगेलो व्यासंग आकांताचो आशिल्लो. तांकां अंग्रजी भायर आनीक अंक येवरोपी भास येताली : जर्मन. फकत अंग्रजी येवन भागना. आमचे भितर जर्मन, फ्रेंच, अिटालियन, रशियन, चिनी, जपानी बी भासो जाणा नाल्ले लोक आसूंक जाय, तरूच संवसाराकडेन पळोवपाची आमची नदर संतुलीत जातली, अशें तांचें म्हणणें आशिल्लें.

पुणून म्हणून कितें आमचो राजकारभायूय अंग्रजींतल्यान चलूंक जाय ? ना. निखालूस ना. लोहिया दांतवोंठ चाबून अंग्रजी आड अुलयताले. कित्या खातीर ? ही फकत ‘विदेशी’ भास म्हण ? न्हय. लोहियांचो राष्ट्रवाद संकुचित केन्नाच नाशिल्लो. ते रवीन्द्रनाथां अितलेच ‘विश्व-मानव’ आशिल्ले, पुणून ते म्हणटाले,

(पान ५ पळेयात)

आगवादाच्या

शिवा

तुवें...

हाडली

आमकां

जाग

आगवादाच्या शिवा तुवें
आमकां हाडली जाग
मुल्तानाक सांगलें आमी
' गोंयचे धनी सगळे आमी
उठून चलूंक लाग.' >

सळसळळीं झाडां, पानां
पांखां फुटून उडलीं मनां
पाचव्या चार गोंयच्या रानांत
रगताच्या कणाकणांत
पेटलो तांबडो राग. >

आगवादाच्या शिवा तुवें
आमकां हाडली जाग
आज आमी मेकळे जाल्यात
आमचे गळे उकते जाल्यात
तुका किदें दिवंचें आमी ?
मोग आमचो माग.

भांगराच्या काळजाच्या
लोखणाच्या पुरसा रे
नदर तुजी तिख्या-धार
कांचवेल्ले आमचे जिणे
सोडलें तुवें उज्या-ल्हार,

० ० ०

नकळ भीड, नकळ भंय
आज हांगा, फाल्यां थंय
अन्याय जंय, जुल्म जंय
तूं रे थंय, तूं रे थंय.

सत्तेचो जंय तोंडको
दुबळे फाटीर तिडकता
कायद्याचो पांय जंय
रित्या पोटार खोंट मारता
गिरणीचें चाक जंय
आपले दांत विचकित
भाटकाराच्या पाटापोंदा
जंय मुंडकार चिडुता

जंय मनीस हुंडकेता
भुके-तानेन करपता
बंदेपणा काळखा-कुडींत
रात दीस अडचता
मायेखातीर आंवडेता
थंय रे तुजी नदर वेता
उदक जावन जीण दिता
हात तुजो शाल जावन
करंजल्ल्यांक ऊब दिता
लोखणाच्या पुरसा तूं
दुष्टांचें बळ 'मेजपाक
आपूण जावन
तुतयाचे घण सोसता.

० ० ०

वादळ कसो येवन तुवें
गुलामपणार माली फूंक
सुस्तेल्ल्या इंगळ्यावेलो
धवो पदर गेलो उबून
परजळीत तांबड्यो जिवो

जागली जोत खडबडून
दयावंत शांतेचेर
दुर्गेचो आयलो भार
' पवित्र हो मंगळार
आयलो आज पवित्र हो मंगळार'

त्या दिसा फुटलो बांद
हावेसाक आयलो हुंवार
काजळेल्लें मन आमचें
जालें सुंवार उजवाडार
त्या दिसा एकाच खिणांत
एक जाले
पसरकार, विडयेकार
साश्टीकार, म्हापशेंकार
काश्टेकार, पुडवेंकार
सगळे आमी गोंयकार.
गोंय आमचें सगल्यांचें
बावराड्यांचे, तारवट्यांचें
चिरप्यांचें, बरप्यांचें
गोंय आमचें ल्हान जरी
सगळे आमी सान जरी
स्वतंत्रताय देवता म्हान
तिचेखातीर प्राण लेगीत
करचो आमी दान.

जंखळेखाला न्हिदले आमी
आनी उशाक घेतलो गुंडो
पोटाखातीर आवयन दिल्लो
अपुर्बायेन अर्दो उंडो
हड्ड्यालागीं जपत जपत
तीनरंगी आमचो झेंडो
हांसत, हांसत सोसलो लडो
शीम उपून आमच्या भावान
रगताचो घालो सडो.

आगवादाच्या शिवा तुवें
हाडली आमकां जाग
तुकाच भावा कळटले
आमचे घाये-दाग.

अजून म्हज्या गोंयांत पळे
कितले जाण खशेंतात
पावसाचे पांवळे पोंदा
कांबळे बगर पिरगतात

कितले तोंडाक गुड्डो मारून
हड्ड्या भितर आडुतात
कितलीं पोरां मिठा-उदक
दूद म्हणून भुरकतात.

म्हज्या गोंयांत मोगाळ दोळे
विलुदाचे कंवळे हात
म्हज्या गोंयांत अजून आसात
काणेरोंचे विखाळ दांत.

नवे दुडू, नव्यो खाणी
नवो राजा, नवी राणी
आमची मात आदले भाशेन
एकसुरीच एक काणी.

चिरे तासून, चिरून दारां
दुसऱ्यांचीं बांदलीं घरां
तांच्या पोरांक कोलवाचें
पाखें लेगीत न्हय मेळचें ?
ना जावंचें ना जावंचें.

सगळ्यांखातीर सळयांचे
हुनहुनीत घेतले दाग
तांच्या घायांर उर्मटांनी
अजून लेगीत मीठ चोळचें ?
फायच्या गोंयांत, केन्ना अशें
ना जावंचें ना जावंचें.

दर मनशाक मेळचें रावंक
दर मनशाक मेळचें काम
जाका जशी तान-भूक
मेळचें ताका पिवंक-खावंक
पायांत घटाय आसत जाल्यार
आडे मोडून मेळचें धावंक

दुडवांचें कुसकें सारें
सगळे कडेन, सारके तरेन
घालपाचें
कश्टाचें लोखणा-खोरें
सगळ्यांनी सारके तरेन
ओडपाचें.

जाणीं शेतांत धाम ओतून
कणसां केलीं हळडुवीं ताल्ल
जाणीं भाटांत जीव ओंपून
हाडले रुपाक आमचे नाल्ल
माडार चडून काडल्यो पेणी
आंग दोडून खणल्यो खणी
तांकां तुवें सांगचें आज
' येतलें आतां तुमचें राज '

आगवादाच्या शिवा तुवें
हाडली आमकां जाग

मनोहरराय सरदेसाय

आवय-धुवे मोग

आवय आनी धूव
दिसताल्यो सुमारा भायर सुंदर
अप्सरा कश्यो
विश्वापित्राकूय भुलयतीत अश्यो
धुवे कडेन बोट दाखोवन
आवयक हांवें विचाल्लें
' ही तुजी धाकली भयण काय कितें
आवयच्या मुखामळार
फुलून आयलें मुमुखें हाशें
धुवेन मात
तोंड वांकडें केलें

- शशी

नदर संपादप्याची

(पान २ वेल्यान)

अग्रजी ह्या देशांत कितल्या लोकांक येता ? शंबरांतल्या दोगां-चौगांकूच मू ? शंबरांतले शंबरूय लोक अग्रजी जाणा जाल्ले ह्या देशांत येत्या शंबर घसांत तरी निर्माण जावंक पावतले न्हय ? तशो गरज तरी भासा न्हय ?

अग्रजी ही शंबरांतल्या दोगा-चौगांची भास. दोगां चौगांचें राज्य तुमी छयाण्णव अठ्ठयाण्णवद लोकांचेर चलूंक दितले ? तशें जाल्यार मागीर हे दोग चौग ' नवे बामण ' जातले. देशांत मुदलांतूच अंच-अणारुपणाचे कितले-शे वेगळेचार आसात ते आमी ना करूंक भायर सल्ल्यात. तातूंत ह्या नव्या बामणांची भर कित्याक ? ते अज्ञानाचो लाव घेवन लोकांचें फकत शोषणूच करतले. लोहिया अग्रजी आड आशिल्ले हाचें अकूच कारण. हो भास बारीक दुब-ळ्यांचें शोषण करपी नवे तरेचे बामण तयार करता हेंच आशिल्लें.

लोहिया म्हणटाले, स्व-राज्य लोकांचे भाशेंतल्यान चलूंक जाय. तळागाळांतल्या अशिक्षितांतल्या अशिक्षित मनशाक लेगीत खंय कितें चल्लां तें सारकें कळूंक जाय. ते खातीर राजकारभारांतली अग्रजी साप्प निखळावंक जाय. खीणभर लेगीत ती थंय चलूंक दिवंक जायना. ते किवाट्यान अग्रजीच्या आड चळवळ चलयताले.

लोहियांचो हो किवाटो ' रिडर्स डायजेस्ट ' च्या ' गिन्याना ' भायर जांचे तकलेंत केन्नाच कितेंच गेलें ना, त्या ' कलचंड ' लोकांक सारको केन्ना समजलोच ना. ते लोहियांक ' कॅक, ' ' फॅनॅटिक ' अशें कितें कितें म्हणीत रावले. नेहरू-युगांत राजकारभार ममी डॅडीचे संस्कृतायेंत वाडिल्ल्या ह्या लोकांच्या हातांत गेल्लो. देशाचें प्रशासन तांच्या हातांत आशिल्लें. तशें, देशांतलीं वर्तमानपत्रांय तांच्या हातांत गेल्लीं. ते लोहियांचीं तरांतरांनी बिदरुप चित्रां चितारपाक लागले.

तातूंत भर पडली लोहियांच्या नेहरू विरोधाची. लोहियांची निंदा नालस्ती करपाक हो नेहरू विरोध पुरो आशिल्लो तांची तोंड-भर निंदा नालस्ती केल्या ह्या नेहरू भक्तांनी.

तातूंत नेहरूंचे धुवेनूय हात धुवन घेतल्यात. लोहियां आड तिणे तरांतरांच्यो वावड्यो अुठयल्यात. सामक्या अणारुपाक पांवड्यार देंवन.

एका काळार लोहिया नेहरूंचे अश्ट आशिल्ले. नेहरू तांकां देवा समान आशिल्ले. स्वराज्य लागीं येताशें जालें आनी नेहरूंत कांय बदल घडून आयिल्ले तांणी पळेले. नेहरूंक सत्या हातांत घेवपाची ताकतीक लागिल्ली. सत्या आपणाल्याच हातांत अुरची म्हूण ते भितल्ले भितर- कोणाक दुवाव येवचो ना हे तरेन- लटपटी लटपटी करतात तें लोहियांनी पळेलें. अितलेंच न्हय, तर स्वातंत्र्य-संग्रामांतल्या आपणाल्या लागिंच्या सांगात्यांक ल्हवूच-कुशीन दवरून कान्तीभाड आशिल्ल्या शक्तीकडेन ते ' तडजोड ' करतात हेंय तांणी पळेलें. सगळ्यांत चड तिडक मारपाची गजाल म्हळ्यार, जे निसणी

वयल्यान नेहरू वयर सल्लेती निसणूच ते सत्या लागी येताफुडें पयस भिरकावन मारपाक तयार जाल्ले.

महात्मा गांधी सारकेल्यांक लेगीत नेहरू कडेक अडोवपाक भायर सल्ल्यात तें तांणी पळेलें.

लोहियांच्या भावार्ताक आकांताची वेर गेली.

ते म्हणटात, ' यू राजनीति में मुझे चोट नहीं लगती. मगर जब लगती है तब उसका असर बहुत लम्बा रहता है. ऐसी जबरदस्त चोट मुझे तब लगी, जब इस आदमीने, जिसका हमने विश्वास किया, जिसका बहुत साथ दिया धोखा दिया. ' स्वराज्याचे चळवळींत ज्या मनशान क्रांतिची ज्वाला पेटयल्ली तोच मनीस जेन्ना ही ज्वाला पालोवपाक भायर सरिल्लो पळेलो तेन्ना हांव कितलो निशेलां जातलों हाचो तुमकां अदमास येवचो ना. हो मनीस म्हजो अेका काळार ' हिरो ' आशिल्लो... ताची पूजा हांवूय करतालों आमचो हो देश मुर्तीचीच पूजा करीत आयला. तो पिंपळाची पूजा करता. पिंपळा सकल आशिल्ल्या फातराचीय करता- आतां नेहरूचीय पूजा करतलो. देश मुळा सावन धवळून काडचो आसत जाल्यार ह्यो लटक्यो मूर्ती सगळ्यो पयलीं तोडून मोडून उडोवंक जाय... ह्या निर्णयार हांव पावलों. ह्यो मूर्ती मोडपाचें काम करीत आयलां '

नेहरूंचा मूर्ती मोडपाचें काळ ज फकत लोहियाकूच जावपाचें. लेच्यापेच्या मनशाचें काम न्हय हें. असलें काम करपाक लोखणाचोच मनीस लागता. मूर्ति-भंजनाच्या ह्या कामाक लागून आपूण खूब बदनाम जातलों हें लोहिया बेस बरें जाणा आशिल्ले पुणून बदनाम जातलो ह्या भयान लोहिया ओगी राविल्ले जाल्यार लोहिया हे लोहिया जावंक पावचेच नाशिल्ले. ' लोग मेरी बात सुनेंगे. शायद मेरे मरने के बाद. लेकिन किसी दिन सुनेंगे जरूर ' हेंवूय लोहिया बरे भाशेन जाणा आशिल्ले.

तशें जालां. लोक आतां तांकां वळखूंक लागल्यात. अतिशय बुद्धिमान असो हो मनीस आशिल्लो. अतिशय गतिमान अशें हें अेक व्यक्तिमत्व आशिल्लें. खंयूय बतालो तेन्ना मोड आयिल्ले वरी सगलें आपशींच सकल वयर जातालें. व्हडले व्हडले म्हाल म्हातारे रूख मुळासावन हुमटून पडटाले.

असलो मनीसच दुसरो पळोवंक ना.

तांचो अणुगडास काडटकूच खंत भोगता ती अितलेच खातीर: ह्या मनशाचो स्वतंत्र भारतान कसलोच अपयोग करून घेतलो ना. ' भारतरत्ना ' परसूय व्हड अश्या विवेकानन्द आनी गांधीचे पंगतीक बसपा सारको हो मनीस आशिल्लो.

जांणो ह्या मनशाक पळेला तांचे सारके पुण्यवान आनी भाग्यवंत मनीस दुसरे आसचे नात.

ह्या प्रस्नांची जाप कितें ?

गोंय स्वतंत्र जावचें म्हूण गोंयकारांनी चळवळ केली. १९४६ सावन १९६१ मेरेन ती चल्ली. शेंकड्यांनी लोक बंदखणीत गेले. पांच-पांच, धा-धा वर्सांची ख्यास्त तांणी भोगली.

कितल्याश्या लोकांनी मार खालो. कितलेशे संवसार अवंत पडले.

कांय जाणांनी प्राणांची आहूतीय दिली.

अखेरक १९६७ चे अखेरक गोंय स्वतंत्र जालें

पुणून, स्वतंत्र गोंयचो राजकारभार स्वतंत्र्य सैनिकां भितल्या अंकल्याच्याय हातांत गेलो ना.

स्वातंत्र्य सैनिकांचे खंय चुकलें ?

समाजांत तांकां व्हडलिशी पतूच ना.

गोंय स्वतंत्र जायना फुडें तें महाराष्ट्रांत घालचें, भारताच्या नकशा वयलें तांचे नांव निशाण लेगीत पुसून अडोवचें, असलो आसुरी हावेस धरून गोंयांत कांय शक्ती धुमशेणां कांडपाक लागल्यो. ह्या शक्तिनीं गोंयच्यो पयल्यो वयल्यो वेंचणुको जिवून स्वतंत्र गोंयचें पयलेंवयलें सरकारूय आपणाल्या हातांत घेतलें.

ह्या आसुरी शक्तीं आड झुजपाक अंक पुराय नवी पिळगी मुखार सल्ली. तिणे रातिचो दीस करून आपणालें रगत आटोवन-ओपीनियन पोल हाडलो.

ह्या ओपीनियन पोलांत त्या आसुरी शक्तींक तांणी हार लावयली.

अपरांत कांय म्हयन्यांनी जेन्ना वेंचणुको आयल्यो तेन्ना गोंयच्या लोकांनी आपणालो राजकारभार आशिल्लो तसो त्याच आसुरी शक्तिच्या हातांत काडून दिलो. ओपीनियन पोल हाडटल्या आनी तो जिखतल्या अंकल्याच्याय हातांत तो गेलो ना !

अशें कित्याक लागून घडलें ?

ओपीनियन पोल हाडटल्या-जिखतल्यांचे खंय चुकलें ?

तांकां कोणूच लेखी ना.

‘कोंकणी ही भासूच न्हय; तिका लिपी ना, व्याकरण ना’ तिच्यांत साहित्य ना, कितेंच ना, हे भाशेन जिका व्हडले व्हडले लोक-राजकर्णी आनी विद्वान-हिणयत आयिल्ले ते भाशेंत स्वराज्य मेळनाफुडें अका फुडले अंक कवी, अका फुडले अंक कथाकार, अका फुडले अंक नाटककार निर्माण जाले आनी तांणी पंदरा वर्सां भितर कोंकणीक ‘भारतांतली अंक म्हत्वाची साहित्यिक भास’ म्हूण साहित्य अकादेमीची मान्यताय जोडून दिली.

अपरांतच्या धा वर्सां भितर ह्याच लोकांनी तिका स्वतंत्र गोंयचे राजभाशेच्या पाटार व्हरून बसयली.

ह्याच लोकांचे चळवळीक लागून ‘केन्द्र शासित प्रदेश’ ह्या नांवान केन्द्र सरकाराची वसणूक जावन पडिल्ल्या गोंयांक घटक राज्याचो पांवडो मेळ्ळो.

अितलेंय करून कोंकणी-भक्त अधिकाराच्या जाग्यार खंयच दिश्टी पडनात. कोंकणी-भक्तांचे खंय चुकलें ?

तांची गत अिल्ली अिल्ली करून स्वातंत्र्य सैनिकांसारकी जावपाक लागल्या.

फाटल्या त्रेंचाळीस वर्सांच्या काळांत गोंयांत जाल्ल्यो सगळ्यांत व्हडल्यो तीन चळवळी ह्यो. आमच्यांतल्या कितल्याश्या जाणांचीं जिवितां ह्या तिनूय चळवळींच्या आडव्या अडव्या धाग्यांनी विणिल्लो पळोवंक मेळटात.

तिनूय चळवळी जैतवंत जाल्यात.

पुणून ह्या चळवळींत पडिल्ले सगळे अपेशी धल्ल्यात ! कित्याक लागून तांच्या पदगांत हें अपेस पडलें ?

कोणाचें खंय चुकलें ?

मराठी शक्तिचो संपूर्ण पराभव करूंया

गोंयच्या राजकर्णी अितलें चंचल मळ दुसरें सोदुनूय मेळचें ना.

कोण केन्ना खंयचो खंय वचत, सांगूंक येना.

राजकर्णींत सासणाचे अिष्ट कोणूच नासतात. तशे सासणाचे दुस्मानूय कोण नासतात. ह्या तत्वाचेर आमचो सगळ्यांचो भावात. देखून काल पयर मेरेनचो आमचो अिष्ट आयज आमचो दुस्मानूय जाता आनी कालचो आमचो दुस्मान आयज अिष्टूय जाता.

असल्या ह्या वातावरणांत कितें जावचें हें कशें सांगपाचें ? आनी कोणे कोणाक सांगपाचें ?

शिंताफुडें मीठ खावपासारकें जावचें ना हें ?

तरी आसतना केन्ना केन्ना दिसता-

योरपांतले सारकी अंक ‘ग्रीन पार्टी’ गोंयांत कोणेय काडूंक जाय आशिल्ली. खंयचे अुद्योगधंदे गोंयांत अुबे करचे, खंयचे बंद अुडोवचे, खंयचे कशेच अुबे जावंक वा चलूंक दिवचे न्हय; गोंयचें बरें भलें कसले तरेच्या ‘विकासां’त आसा; पंचवीस पन्नास शंबर यसां अपरांत गोंय कसलें रूप घेतलें, हाचें अंक चित्र आमी अुबे करूंक पावतले आशिल्ले. मागीर, तन मन प्राण ओंपून हे पार्टी खातीर आमकां वावरूंक मेळटलें आशिल्लें. आयज गोंय जें ‘वाट-माच्या’च्या हातांत गेलां तें काडून सज्जनांच्या हातांत दिवंक मेळटलें आशिल्लें. गोंयच्या राजकर्णीक अंक नवें ध्येयवादी रूप दिवंक मेळटलें आशिल्लें. गोंयां खातीर आमकां कितेंय तरी करूंक मेळटा हाची धादोसकाय सगळ्यांक भोगतली आशिल्ली.

हे तरेची पार्टी अुबी करपाची नदर आशिल्ले लोक गोंयांत नात, अशें न्हय. आसात पुणून...

कितेंय करचे पयलीं आयज गोंयचें राजकर्ण जें कोंकणी मराठीवादाच्या चिखलांत पडलां तातुंतल्यान ताका वयर काडपाचें काम सगळ्यांत चड जावंक जाय.

अंकूच अुपाय आसा-

सगळ्यो कोंकणी शक्ती काँग्रेसींत भितर सरूंक जाय. तश्यो सगळ्यो मराठी शक्ती काँग्रेसी भायर मयो वा मराप्रसंत अंकठांय येवंक जाय.

आनी येता ते वेंचणुकेंत मराठी शक्तिचो कोंकणी शक्तिनी संपूर्ण पराभव घडोवन हाडूंक जाय.

हे वेंचणुके अपरांत कोणाकूच कोंकणीचें व मराठीचें नांव घेवन राजकर्ण करूंक मेळूंक जायना !

पुणून

हांगाय अक ' पुणून ' आसा-

कांग्रेसींत आयज आदल्या मर्गोतले आनी युगोतले संवी-साधू लोक भल्यात. खरे कांग्रेसवाले अक तर कांग्रेस सोडून भायर गेल्यात वा कांग्रेसींत भितर आंग बोरून बसल्यात.

संधी-साधू लोकांची ' वेंचणुको कश्यो जिखच्यो ' ही अकूच ' आडिड्योलोजी ' आसता. हें अकूच ध्येय, हो अकूच विचार घेवन ते मुखार वतात. आनी हाका ते प्रॅक्टिकल पॉलिटिक्स-वेव्हारी राजकर्ण-म्हणटात. ते कांग्रेसींत आसात हाचें अकूच कारण. कांग्रेस वेंचणुकेंत जिखून येता. जिखून येवपाक हेच पार्टींत वचूंक जाय.

आनी दुर्दैवान ' हाओ-कमांडा ' चेर हांचें केन्ना केन्ना वजनय पडटा.

अंदू वर्सा कांग्रेसींत आशिल्ल्या खऱ्या कांग्रेसवाल्यांक आमी जवाहरलाल नेहरूंचें -तांगेल्याच आराध्य दैवताचें अक वाक्य भेट म्हूण दिवंक सोदतात. जवाहरलालजींनी अक खेपे म्हळें-

Success does not lie in winning an election by lowering our standard; but by displaying that we adhere to our ideals, whatever the consequences.

जवाहरलालजींच्या जल्म-शताब्दी वर्सा तरी तांगेलें हें वाक्य दोळ्यांमुखार दवरून कांग्रेसीन गोंयांत वेंचणुको लडोवच्यो. ' हे खेपे आमी मराठीवादी शक्तिचो संपूर्ण पराभव करतले ' हें भुक्तेपणान सांगून तिणे मुखार सरचें. मागीर ' हाओ कमांडा ' कूय कळटलें-

आयज वेर जंय ती मार खावत आयिल्ली थंय लेगीत ती पर्जळित रुपान जिखून येता.

अशें जावंक पावलें जाल्यार गोंयचो अतिहासूच कूस परतितलो.

कांग्रेसीन अक विसरूंक फावना : मतदारांत आयज तरणाटांचो आंकडो म्हत्वाचो. आनी गोंयचो तरणाटो मराठीच्या पंगडांत निखालूस ना.

कुसरो अपायूच ना

त्याच त्याच विशयाचेर भोन भोन तेंच तेंच कितले खेपे बरोवप ?

ख्रिस्ताक अके खेपे अकल्यान विचाल्लें, ' हांवें अकल्याक अक गजाल सात खेपे समजावन सांगली. तरूय ताका ती समजना. हांवें आतां कितें करपाचें ?

ख्रिस्तान जाप दिल्ली, ' सातांक सत्तरांनी गूण आनी तितलेय खेपे seventy times seven समजावन सांग. '

कांय प्रस्न असले आसतात. तांचेर भोन भोन बरोवचेंच पडटा. गोंयकारांची भास कोंकणी, मराठी न्हय कोंकणी ही अक स्वतंत्र भास, मराठीची पोटभास न्हय, ह्या अका विशयाचेर आयज वेर आमकां कितले लेख बरोवंचे पडले जातले ? अक आनी दोन न्हय, धा आनी वीस न्हय, शेंकड्यांनी बरोवंचे पडल्यात. शणै गोंयबाबांपसून सगळे बरयत आयल्यात.

हाका अपाय ना. कांय जाणांच्यो तकल्यो तळपां परसूय घट जाल्ल्यो आसतात. मुरीग घालून त्यो फोडच्यो पडटात.

भायल्या भितल्यांचो प्रस्न होवूय असल्या प्रस्नां भितल्लो अक. गोंयचो तुर्ताचो स लछ्यांत व्हडलो.

अक खरें; भारतांतल्या खंयच्याय प्रदेशांतल्या मनशाक भारतांत खंयूय वचून व्यापार-धंदो वा नोकरी करून पोट भरपाचो अधिकार आसा. भारताचे घटनेनूच ताका हो अधिकार दिला. ह्या अधिकाराक लागून भारतांतले सगळे कडले लोक सगळे कडेन वचून पोट भरतात.

पुणून खंयचेच कडेन ते थळाव्या लोकांच्या माथ्यार वचून बसल्यात व्हय ? थळाव्या लोकांनीं तांकां माथ्यार बसूंक दिल्यात तरी व्हय ? जेन्ना केन्ना बसल्यात तेन्ना थळाव्या लोकांनीं तांकां शिगार घेतल्यात आनी सकल आपटिल्यात.

फकत गोंयच आयज मेरेन ह्या नेमाक आडवाद अुल्लां.

गोंयांत गोंयकारांक सुवातूच ना. सगळ्यो सुवाती भायले आडावन बसल्यात !

गोंयकारांच्या हातांत कितें अुल्लां ? प्रशासन ? ना. अुद्योग-धंदे ? ना. जमनी ? ना. पोलीस खातें ? ना. पोस्ट ऑफीस ? ना. होटेलां ? ना. प्रायो ? ना.

गोंयांत गोंयकारूच नाशिल्लेवरी ! जाय ताणे येवचें आनी जाय तें हातासचें.

हाका कितें स्व-राज्य म्हणूं येत ? स्व-राज्य तेन्नाच म्हणूं येता की जेन्ना थळाव्या लोकांमदल्या ल्हानांतल्या ल्हान मनशाक लेगीत स्व-राज्य घडोवपांत आपणालोय थोडो-भोव हातभार लागता हाचो संतोस भोगता.

गोंयांत अशें कोणाक दिसता व्हय ?

नवें गोंय घडोवपांत आपणालो थोडो भोव हातभार लागता अशें गोंयांक स्वराज्य मेळचें म्हूण जांचे अुमेदिचे पिरायेची चौदा वर्सां खर्चलीं तांकां लेगीत दिसना !

गोंयांत स्व-राज्य येवंकूच ना. अकलो म्हणटा :

' फोल्ड दापूत ' म्हणपी गेले आनी ' भेन चोद ' म्हणपी आयले, अितलोच कितें तो बदल घडून आयला : फट न्हय. गोंयांत अितलोच बदल जाला.

ही लक्षणां बऱ्याचीं न्हय.

अक दीस लोक निर्शेतलो आनी मागीर सोंसून ज जावन भुसळटलो. अितलेंच न्हय, तर हातांत फातर वा बॉम्ब घेवन सरकाराक जाब विचारतलो.

सरकाराक ह्या दिसाची बाट पळोवपाची आसा न्हय ?

ना जाल्यार, आतांच धोरणा बदलात. भायल्यांक खंय मेरेन वचूंक दिवचे आनी खंय पावतकूच, 'पुरो, हाचेमुखार वचप ना' हें सांगचें हें विकान धारायात. तशीं 'विकास'ची येवजण आंखात.

ना जाल्यार, भुजतलें हें अंक दोस सगळ्यांक.

गोंय गोंकारांचेंच अुरूंक जाय. गोंयकारांकूच तें मेळूंक जाय. गोंयकारांनीच तें चलोवंक जाय.

! भायल्यां'च्या हातांतलें तें काडून घेवंक जाय. दुसरो अपायूच ना.

महाभारत - अंक नवी नदर

महाभारताचें अध्ययन 'सोंपलें' अशें केन्ना जायना. कितलेय खेपे वाचचें, सदां नवें नवें किणें मेळत रावतलें.

कांय सप्तकां पयलीं 'महाभारत आनी हांव' ह्या विशयाचेर रेडियोवेल्यान अंक अलोवच वितरावपाची संद मेळ्ळी. महाभारताचो अभ्यास करतल्यांक घडये हें अलोवप अंक नवी नदर दीत, नवी प्रेरणा दीत, हे अुमेदीन आमी तें हांगा दितांव-

'महाभारत कोंकणींत हाडचें अशें येवजिलें आनी सुमार स वर्सां हांव ताच्या सांगातांत अुल्लों.'

पुढल कथेंतलें जें कितें म्हत्वाचें आशिल्लें तें सगळें आटोवन काडलें. सांस्कृतिक अतिहासाचे नदरेन जें कितें लक्ष ओडपा सारकें दिसलें तेंय वेगळें काडलें आनी कथेंत मदीं मदीं तें टिपणांच्या रुपान दिलें.

आनी महाभारताचें म्हजें हें अनुसर्जन छापूनय भायलें.

अितल्यान महाभारताचो आनी म्हजो संबंद सोंपूंक जाय अ गिल्लो.

पुणून, ना. ताचो सांगात अजून सुटूंक ना.

अजुनूय हांव तें मदीं मदीं घेवन बसतां.

जितली खोलायेंत देंवतां तितलें तितलें 'आरेच्या ! अजून जायतें अुस्तुपाचें अुल्लों' अशें दिसपाक लागता. पात्रां तींच. घटनाय त्योच. पुणून प्रत्येक खेपे त्यो वेगळ्या वेगळ्या रुपान मुखार येवन भुंयो रावतात. केन्ना केन्ना ध्याना-मनांत येवंक नाशिल्लो नवोच अंक अर्थ सांगपाक लागतात.

महाभारताची कथा मुदलांत कौरव-पांडवांचे दुस्मानकायेची आनी हे दुस्मानकायेक लागून तांचे मदीं अपरासलेल्या झुजाची.

मदींच केन्ना प्रस्न पडटा-

खरेपणानशीं अितलीच ही कथा, काय हे कथे फाटल्यानूय अंक कथा आसा ?

राजनितुच घेवंचा-

राजनितिची कितलिशी फोडणिशी महाभारतांत आयल्या. शान्तिपर्वत जाल्यार तिच्या सगळ्या आंगांची भासाभासूय खूब जाल्या. तिव्य भिष्मा सारकेल्या अणभवी आनी अधिकारी मनशाच्या तोंडांतल्यान.

पुणून कथेंत राजनीत खेळटात दोगूच जाण अंक शकुनी, दुसरो कृष्ण.

राजनितिचे दोगांयचे आदर्श दोन तरांचे. शकुनीचो आदर्श-आयज जिका आमी 'मॅकियावेलियन' राजनीत म्हणटात ते तरेचो. दावपेंचांची, वा म्हणुंया, कुटिल राजनीत ही. श्रीकृष्णाचो आदर्श दुसरो-न्याय्य आनी अुक्ते राजनितिचो. कृष्ण झुजाचे मान्य नेम मोडटा. पुणून, ह्या नेमांक मर्यादा आसात, ते बदलूंक जाय, हें दाखोवपा खातीर.

कृष्ण पोरण्या नेमांचो गुलाम न्हय

नवे नेम घडोवची अंक युग-पुरुस तो.

दोन तरांच्या राजनीती मदलो हो फरक लक्षांत येना फुडें महाभारतांतल्या झुजाची कथा ह्या नव्या अुजवाडांत पर्थून नियाळून पळोवचोशी दिसता. ही कथा कौरव पांडवां मदल्या झुजाचीच निखटी न्हय, तर शकुनी आनी कृष्ण हांचे मदल्या झुजाची-वा म्हणुंया-संघर्षाची कथाशी दिसपाक लागता.

आनी महाभारत पर्थून अंक फावट अथपासून अिती मेरेन बारकायेन वाचून काडचें-शें दिसता.

महाभारत मुदलांत बरयलें व्यासान. बरोवन मागीर ताणें तें आपणाल्या पांच शिष्यांक शिकयलें. तांतलो अंक वैशंपायन. जनमेजयाच्या सर्पसत्रांत वैशंपायनान तें सांगलें. ह्या सर्पसत्रांत लोमहर्षणाचो पूत सीती आयिल्लो. ताणें तें शौनकाच्या द्वादश-वार्षिक सत्रांत जमिल्ल्या ऋषींक सांगलें.

त्या वेळार सीतीन भृगू-वंशाच्यो कितल्योश्यो कथा मितर गुंथून काडल्यो अशें म्हणटात.

कित्याक काडल्यो ?

भृगू-वंशाचो आनी कुरू-वंशाचो कसलोच संबंद ना. भृगू-वंश परशुरामाचो. परशुराम रामा आदलो अवतार आनी राम कृष्णा आदलो अवतार. परशुराम आनी कृष्ण हांचे मजगती दोन युगांचें अंतर. आनी अंक अंक युग तीन तीन, चार चार हजार वर्सांचें, अशें खासा महाभारतूच सांगता.

पुणून महाभारतांत परशुराम भिष्माक अस्त्र-विद्या शिकयता, तसो द्रोणाकूय शिकयता. आनी कर्णाकूय शिकयता- जसो कितें, त्याच काळांतलो जाल्लेवरी.

हाचो अथ कसो लावचो ?

तर्कान ह्या प्रस्नाची जाप दिवंक येवपाची ना.

महाभारताचो संवसार अतिहास, काळ, तर्क वास्तव सगळ्या पेल्यान गेला. वास्तव जगांतल्या खरें आनी फट, बरें आनी वायट हांची कसवटणी ज्या मापांनी आमी करतात तीं मापां हांगा कित्याक अपकारा पडनात. हें जगूच मिथिकांचें-अिग्रजीत जांकां आमी Myths म्हणटात तांचें. वास्तवा पेले कडलें. काळाचीं भूत, भविष्य, वर्तमान, तिनूय अंतरां कातरून मुखार गेल्लें.

मिथिकांचें हें रूप लक्षांत येना फुडें निखटयो भृगू-कुळांतल्योच न्हय, तर मुदल कथेकडेन कसलोच संबंद नाशिल्ल्यो ज्यो कितल्योश्यो

कथा महाभारतांत आयल्यात— आन त्यो थोड्यो येवंक नात. कथांचो पावस पडला सातूंत, अुतांगारांचो कसो— त्यो सगळ्यो खंयच्यान आयल्यो, कश्यो आयल्यो आनी सोतीन त्यो महाभारतांत कित्याक गुंथून काडल्यो हें जाणा जावन घेवपाक मन आंवडेंता.

त्यो बेश्ट्यो येवंक नात. मुजरत गुंथून काडल्यात हें स्पश्ट दिसून येता

मागीर मिथिकां घासून—पुसून निवळ करून तांगेलें खरेलें रूख समजून घेवपाक मन वावुरता.

वनपवांत रेणुकेची कथा आयल्या.

रेणुका जमदग्नीची बायल. परशुरामाची आवय. अेक फावट चित्ररथ गंधर्वांक पळोवन ती मोहित जाता. जमदग्नीक तिची तिडक मारता. हिची गोमटीच कातरून अुडय म्हूण तो परशुरामाक सांगता. आनी परशुराम कित्याक कितें कात कितेंच विचारी नामतना कचक करून तिची गोमटी कातरता. मागीर परशुरामाक पच्छात्ताप जाता. आपणे आवयक माल्ली म्हूण तो रडपाक लागता. तिका परती जिवी कर म्हूण बापायकडेन मागता आनी बापूय तिका जिवी करता.

आतां प्रस्न अपरासता—

सोतीन ही कथा महाभारतांत कित्याक गुंथून काडली ? कथेच्या ह्या सागरांत आनीक अेके कथेची भर घालची म्हूण ? ना. दुमरो कसलोय तरी ताचो हेतू आसूंक जाय.

रेणुकेची आयज यल्लाम्मा आनी भूदेवी म्हूण कर्णाटक महाराष्ट्रांत पुजा जाता. भुरगीं जावचीं म्हूण कर्णाटक महाराष्ट्रांतल्यो बायलो तिची आयजूय पुजा करतात.

ख्रिस्ती सनाच्या चवथ्या आनी पांचव्या शतमाना उपरांत शाक्त संप्रदाय देशांत प्रतिष्ठित जावपाक लागिल्लो. त्या वेळार आर्य धर्मांत ह्या संप्रदायाचीं दैवतां आसपावन घेवपाची गरज अपरासलेली. जगदंबा आदि शक्ति हें ह्या संप्रदायाचें मूळ दैवत. रेणुका हें तिचें प्रतीक. ती चित्ररथ गंधर्वांक पळोवन मोहित जाल्ली. तिका आर्यांच्या पुरुष—प्रधान दैवतांचे पंगतीक बसोवचे पयलीं चारित्र्य—शुद्धीच्या दिव्यांतल्यान भायर काडची अशें घडये आर्यांक दिसलें जावये. अशें अेक सूचन हे कथेंतल्यान मेळटा. हें लक्षांत येना फुडें रेणुकेची कथा निखटी कथा अुरना. अथर्ववेदाच्या काळांत अनार्यांच्या देवांक आर्यांच्या देवां—पंगतीक बसोवपाचो जो यत्न जालो ताचें हें अेक मिथिक आसूंक जाय अशें दिसता.

रामान त्राटिकेक मारिल्ली. कृष्णान पुतनेक मारिल्ली. राक्षस—राक्षशिणींक मारप ही आर्यांची चाल आशिल्ली.

हिडिंबा हिवूय त्राटिके—पुतने सारकी राक्षशिणी. पुणून महाभारतांत ती भीमाची बायल जाता.

राक्षशिणीं कडेन पळोवपाचे आर्यांचे नदरेंत खंयच्या तरी अेका काळार बदल घडून आयला जावंक जाय. त्या वेळार ही कथा महाभारतांत भितर आयल्या म्हणूंक जाय.

ही बदल केन्ना घडून आयलो ? कित्याक लागून आयलो ?

हांगा आनीक अेक गजाल लक्ष ओडटा— हिडिंबे कडेन संबंद

आयलो तो भीमाचो. भीम हेर मनशां सारको किरकोळ मनीस नाशिल्लो. तो वायु पसून कुंतीक जाल्लो.

म्हळचार अति—मानव आशिल्लो.

परतो, प्रस्न अपरासता : भीम खरेपणानशी कोण आशिल्लो ? वायु—पुत्र म्हळचार कसलो ?

हें मिथिक कशें सोडोवपाचें ?

अर्जुन भीमाचो भाव. तोवूय तमलोच— अति—मानवी. अिन्द्रा पसून जाल्लो. ताचोय कांय बायलां कडेन संबंद आयला. तांतल्यो दौपदी, मुभद्रा आनी चित्रांगदा, मनीस—कुळयेंतल्यो. पुणून अर्जुनाचो संबंद हांचे भायर अुर्वशी कडेनूय आयला आनी अुलुपी कडेनूय आयला. दोगी मनीस कुळयेंतल्यो न्हय. अुर्वशी अप्सरा. तर अुलुपी नागकन्या. अेकली अंतरिक्षांतली. दुमरी जलाशयांतली.

ह्यो कोण आशिल्ल्यो ?

अप्सरा, नागकन्या, यक्षिणी, राक्षशिणी असल्यो वेगळ्या वेगळ्या कुळयेंतल्यो बायलो आमकां महाभारतांत जायते कडेन मेकळेपणान भोंविल्ल्यो दिश्टी पडटात.

व्यासाची आवय मत्स्यगंधा आनी भरताची आवय शकुंतला— दोगी अप्सरे पसून जाल्ल्यो. भरत—कुळ हांचे पसून जालां.

द्रोण, कृप, ऋष्यशृंग हेवूय अप्सरां पसून जाल्यात.

अप्सरा कोण आशिल्ल्यो ? खंयच्यान आयिल्ल्यो ?

अप्सरांचीं जीं वर्णना महाभारतांत आयल्यांत तीं मातशीं नियाळून पळोवंक जाय.—

त्यो केन्ना अेकल्यो—दुकल्यो भोंवनात, सामान्यतायेन त्यो गंधर्वां वांगडा भोंविल्ल्यो पळोवंक मेळटात. खुबूच सुंदर बायलो हीं तांगेली नामना. नाचपा गावपांत प्रवीण. जाय तेन्ना जाय तीं रुपांय त्यो घेवंक जाणात. गंधर्वां वांगडा त्यो आसतात म्हूण त्यो गंधर्वांच्यो बायलो जातल्यो अशें म्हणूंक जाय. पुणून अिन्द्रागेर त्यो तांगेल्यो रखेल्यो म्हूण राविल्ल्यो दिश्टी पडटात.

अिन्द्र आनी गंधर्व अप्सरांचे कसले संबंध हे ?

धर्तरेवेल्या मनशांक भुलोवपाकूय त्यो मदीं मदीं सकल देवतात. मजा अशी—

त्यो मनशांक भुलयतात. पुणून तांगेल्या जिवितांत त्यो आपणाक वड-श्यो घुसपावन घेनात. मनशां पसून तांकां भुरगें जालें जाल्यार ताका सोडून वचपाक त्यो मात लेगीत अनमननात. तांच्या काळजांत मोग, वात्सल्य कांयच ना. मेनकेन शकुंतलेक कशी वाच्यार सोडिल्ली ?

ग्रीकाचे मिथिकेंतूय आमकां अप्सरा पळोवंक मेळटात. ग्रीक लोक तांकां नोम्फम् म्हण्टाले. आर्यांचे आनी ग्रीकांचे पूर्वज अेके कडेन रावताले तेन्ना तांच्यांत ह्यो संकल्पना अुदेल्ल्यो आसूं येतात. अपरांत आर्य आनी ग्रीक वेगळे पडले—दोगूय दोन दिकांनी वाट चलत गेले.

तेन्ना निम्फम् आनी अप्सरात फरक पडलो जावंक जाय.

अप्सरांचे कितलें भूल-भुलायणें अेक कथाविश्व महाभारतान

अुनें केलां !

पुरुषाच्या जिवितांत अेक अप्सरा आयली-अुवंशी. आयली आनी गेलीय. पुरुषा पिशें लागपा कडेन पावलो. शंतनुच्या जिवितांत अेक खेपे गंगा आयली, दुसरे खेपे मत्स्य-गंधा आयली. गंगेन शंतनूक मानसिक क्लेश थोडे दिले नात. 'हांव कितेंय करूं, तुवें म्हात्मा कांयच म्हणूंक जायना' ही अट घालून ती ताचे म्हय्यांन रावली आनी तागेलीं अेका फाटल्यान अेक आठ भुरगीं न्हंयेंत वुडोवन मारपाक लागली. 'पापणी कितें करता ?' अशें शंतनून तिका विचाल्लें मात ती ताका त्याच खिणाक सोडून गेली.

पुरुषा आनी शंतनू दोगांयची अप्सरांनी काकुळटेणी गत करून अुडयल्या.

अप्सराचें हें निष्ठूर मन आमकां मत्स्यगंधेंतूय पळोवंक मेळटा. शंतनुची बायल जावंचे पयलीं ती भीष्माक केदी व्हडली अट घालता ! शिंवासना पसून ताका पयसूच दवरता.

मत्स्यगंधा ही आद्रिकेची धूव आद्रिका अेक अप्सरा. अिन्द्र सदांच अप्सरांच्या आधाराक रावला. पुणून अपुरान्त अिन्द्र जेन्ना तपस्व्यांक भियेवपाक लागलो तेन्ना अप्सरांक तागेलो अेकल्याचो आधार पावना अशें दिसपाक लागलें जावंचे जाय. त्यो कामदेव, बायु, वसंतऋतु हांचोय आधार घेवपाक लागतात.

हांगा प्रस्न अपुरासता-

— हे कामुकता आनी तप हांच्या संवर्पाचें मिथक न्हय मू ?

मत्स्यगंधेक पळोवन पराशर ऋषी भाळळा. पुणून शंतनु भाशेन तो तिच्यांत घुस्पून अुरूंक ना. विश्वाभिन्न मेनकेक पळोवन भाळळा. पुणून रोखडोच तो तपांत पर्थून गुल्ल जाला.

कामुकते आड तप सदांच जैतवंत जाल्लें हांगा दिश्टी पडटा.

अप्सरा तपस्व्यांक भियेवपाकूय लागल्यात.

आदि-पर्वीत नारी-तीर्थाची अेक कथा आयल्या-

कांय अप्सरा ह्या तीर्थांत मानगें जावन पडिल्ल्यो. तीर्था म्हय्यांत कोणूय पावलो जाल्यार ताका त्यो ओडून भितर व्हरताल्यो. अर्जुनान तांकां वयर काडिल्ल्यो आनी त्यो आशिल्ल्यो तश्यो अप्सरा जाल्ल्यो.

तांकां अेका तपस्वान श्राप दिल्लो म्हूण त्यो मानगीं जावन पडिल्ल्यो.

अप्सरांनी श्राप सोंसप आनी श्रापांतल्यान सुटप हें भारतीय साहित्यांतूच पळोवंक मेळटा. ग्रीक वा रोमन मिथकांनी असल्यो कथा वाचूंक मेळनात.

ह्यो अप्सरा, नागकन्या, ते गंधर्व राक्षस आनी यक्ष, कोण आशिल्ले काय ?

महाभारतांत आनीक अेक बारीक फरक पळोवंक मेळटा. अर्जुनाचो संबंद येता तो अप्सरां कडेन आनी गंधर्वां कडेन. यक्षांकडेन राक्षसांकडेन येना. तांचे कडेन संबंद येता तो भीमाचो. महाभारतान हो फरक कित्याक केला काय ? अर्जुन अिन्द्रा पसून जाल्लो आनी भीम वायु पसून जाल्लो म्हूण बी न्हय मू ? तशें जाल्यार मागीर अिन्द्राचें आनी गंधर्व-अप्सरांचे नातें कितें, तशें वायुचें आनी राक्षसांचें

कितें तें सोडून काडचें पडलें.

पांचूय पांडवांक महाभारतान अति-मानवी जल्म कित्याक दिल्लो ? नवे देव निर्माण करपाचें मनांत आशिल्लें काय ? सांगूं नज. पुणून अितलेंय आसून ते देव जायनात. देव आनी मनीस हांचे मदींच खंय तरी ते हुमकळटात. देव जाता तो तांच्यांतलो अेकलोच-श्रीकृष्ण. आनी तो मनीस-कुळयेंतल्या आवय बापायगेर जल्मा आयिल्लो !

पांडव देव जावंक पावले नात हें अेके नदरेन बरेंच जालें म्हणूंक जाय. जाल्ले जाल्यार महाभारताची पुराय कथा अडेची जावन पडटली आशिल्ली. पांडव मनीसूच अुल्ले. तांचे पांय धर्तरेचेर थीर अुल्ले. देखूनच महाभारताची कथा आमचे सारकिल्या हाडा-मासांच्या लोकांची कथा जावंक पावली.

अति-मानवी जल्म घेतिल्ले पांडव निमाणे मेरेन मनीसच अुल्ले म्हूण महाभारत अजुनूय जिवें तट्टटीत अुरूंक पावलां.

हे नदरेन पळेल्यार भगवान् श्रीकृष्णा परस मनीस रुपांतलो कृष्ण वामुदेव आमकां चड खरो आनी चड व्हड दिसता.

खरें म्हळ्यार, महाभारतांतल्या वेगळ्या वेगळ्या मिथिकांचो अभ्यास अथर्ववेदाच्या सांगातान करूंक जाय. म्हाका अथर्ववेद अजून मेळूंक ना. अथर्ववेद हो चवथो वेद. आर्य आनी अनार्य अेकामेकांत भरसले अपुरांत रचिल्लो. अनार्यांचीं सगळीं दैवतां ताणे आपणांत आसपावन घेतिल्लीं. म्हूण कांय काळ मेरेन तो अपौरुषेयांत मोड-नाशिल्लो. अपुरांत पांचव्या वेदाची व्हडवीक घेवन महाभारत आयलें. ताणे पुराय अथर्ववेद आपणांत आसपावन घेतलो.

आतां महाभारताचो अभ्यास अथर्ववेदाच्या आधारान करपाची अित्ता मनांत जागी जाल्या.

ना, महाभारत कोंकणीत हाडले अपुरांतूय म्हजो महाभारता कडलो संबंद सोंपूंक ना. महाभारताचो म्हजो अभ्यास अजून पुरो जावंक ना. केन्ना पुरो जायत अशेंय दिसना. विचारांची अेक व्हडली खण ही. कितलीय असुपीय, सोंपना.

महाभारत अुल्लें म्हज्या आयुष्यांत अखेर मेरेन."

-❖-

— जें सादूं येता तें सादप हाका राजकर्ण म्हणटात.

जें सादप सोंप न्हय तें सादोवन दाखोवप हाका क्रान्ती म्हणटात.

पुणून-

ही क्रान्ती घडोवन हाडपा खातीर जें दिश्टी पडना तें मनशाक दिश्टी पडूंक जाय.

o o o

— शीं खाता म्हूण शिणपांत अर्थ ना. शाल पांगूर. शीं खावचें ना.

o o o

वाचपी कल्यतात...

३०७, रॉय रोड,
टिळकवाडी,
बेळगांव ५९०००६
२९ एप्रिल ८९

नमस्कार,

गेल्या सप्तकांत तुमकां एक कार्ड धाडिल्लें, तें पावला आसतलेंच. 'जागा' च्या पयल्या अंकांत आयिल्ल्या 'इतिहासाचीं पानां' ह्या सदरांत काकासायब कालेलकरांनी बाकीबाबांक बरयल्ल्यो चिटी प्रसिद्ध जाल्यात त्यो वाचतकीर जे कांय विचार म्हज्या मनांत उप्रासले ते संबंदान आज तुमकां बरोवपाचें थारायलां.

काकासायबांचीं ती सगळींच पत्रां खऱ्यानीच मोलादीक आसात हातूंत इल्लोव दुबाव ना.

गोंयचे स्वातंत्र्यचळवळींत वा कोंकणीचे उदरगतीखातीर बाकीबाबांन जें कितें 'कार्य' केलें ताची म्हाका पुराय कल्पना ना. तांचे कोंकणीचे सेवेची म्हाका जी थोड-भोव खबर आसा ती तांगेल्यो कोंकणी कविता आनी तांगेले 'पांयजणां' आनी 'सासाय' हे कवितां झेले वाचून. तांच्या उत्कृष्ट अशा मराठी कवितांचोय हांव एक मोगी. म्हज्या मत्तान, 'प्रतिभेची देण' म्हणटा ते नदरेन बाकीबाबांच्या तोलाचो कवी गोंयांत अजून मेरेन जावंक ना. ते संबंदान काकासायबांनी परगटायल्लें मत म्हाका पट्टा. जाका प्रतिभावान कवी म्हणूंक फावता असो, म्हजे नदरेन, एकटोच बाकीबाब. महाराष्ट्रांत लेगीत प्रतिभावान कवी साप्प थोडे.

काकासायबांनी गोंयची स्वातंत्र्य-चळवळ आनी गोंयांतल्या हिन्दुकिरिस्तांवांक एकठांय हाडपी कोंकणी भास आनी कोंकणीचे उदरगती खातीर मांडिल्ले विचार खूब म्हत्वाचे आनी मोलाचे. पूण ताणी त्याच पत्रांतल्यान बाकीबाबांच्या 'दूधसागर' ह्या कविता संग्रहाचे निमतान तांतल्या कांय कवितांसंबंदान जें आपलें प्रामाणीक मत उक्तायलां ते विशीं म्हाका जें मनापासून आनी उक्तेपणान सांगीन दिसता तें हांगा तुमचे मुखार दवरतां :-

१. काकासायबांनी बाकीबाबांच्या 'दूधसागरा'क जी प्रस्तावना बरयल्या आनी खासा ताणीच बाकीबाबांच्या प्रेमकवितां संबंदान (दूधसागरांत चडशो प्रेमकविताच आसात) जो अभिप्राय पत्रांतल्यान व्यक्त केला ताचो आनी प्रस्तावनेंत कवितांसंबंदान मांडिल्ल्या विचारांचो खंयच मेळ बसना. प्रस्तावना खऱ्यानीच सुंदर, सगळ्या कवींक लागू जाता अशी आसा. सुरबूस, सुवादीक जेवण जेवताना आमी जशें मदींमदीं लोणचें तोंडाक लायतात तसो प्रस्तावनेंत बाकीबाबांचो उल्लेख येता. म्हणटकीर, बाकीबाबांले

कवितेविशीं काकासायबांचें खरेलें आनी प्रामाणीक मन ताणीं जें पत्रांतल्यान उक्तायलां तेंच हांव मानतां.

२. म्हजे नदरेन, बाकीबाबांचे कवितेची 'प्रकृती' एकाच वाक्यांत सांगूंक येत. Robert Schuman हांचें तें अर्थपूर्ण आनी सोबीत वाक्य; 'The poem should be like a bride in the Minstrel's arms, free, happy and entire.' ('जोगलांचें झाड' ह्या म्हगेल्या संग्रहांत हांवें तें दिल्लें आसा. जाल्यारूय म्हज्या कवितांक तें फिटू बसना.)

३. म्हळ्यार, बाकीबाबांची 'कवी-प्रकृती' दिसता ती तांगेल्या प्रेमकवितांतल्यान 'दूधसागरांत' तर तांच्यो प्रेमकविताच आसात. तांतल्यो कांय म्हाका खऱ्यानीच पिशें लायतात.

४. बाकीबाबांच्या प्रेमकवितांविशीं काकासायबांचें मन बारकायेन अभ्यासल्यार, तांकां मुदलांतच प्रेमकविता आवडनात हाची गवाय 'जन म्हणोत तुज दुसऱ्याची ग' हे कविते संबंदान काकासायबांनी जो निखड्याचो 'सूर' मनापासून काडला आनी ती कविता कशी जावंक जाय आशिल्ली (अशी असावी कविता फिरून ! तशी असावी कविता फिरून ! सांगावया कोण तुम्ही कवीम ... 'केशवसुत') ते विशीं तांणी जे शेर दिल्यात ते वाचतकीर आपशींच मेळटा. म्हाका दिसता, जपानी रमलाची रात्र 'हे उत्कृष्ट कवि-तेंतल्यो, देखीक 'स्पर्श' तुझिया आणि 'पियानो' थरारला सारा ! तिजसम माझ्या कानशिलाच्या अणाल्या तारा' ह्यो वळी ~~आपली~~ फुडें काकासायबांनी बाकीबाबांचेर 'दोळे मोट्टे' केले आसतले आनी मागीर निवळण म्हणून बाकीबाबांन आपली एक सोंवळी कविता देखीक 'जीवन त्यांना कळलें हो' म्हणून वा गावन दाखयल्या आसतली ...

म्हज्या मत्तान, तोखणाय करपासारक्यो, भारावन वचमारक्यो बाकीबाबांच्यो मराठी-कोंकणी कविता त्यो फकत तांच्यो प्रेम-कविताच. त्या कवितांतल्यान तांचे खरेले कवी-प्रकृतीचें दर्शन घडटा. तांच्या प्रेमकवितांक जो एक निजाचो नेट आसा तो वेगळोच. तो रसीक वाचप्याचें रगत तापयता. (बाकीबाब जातीचीच कवी आशिल्ल्यान तांगेली खंयचीय 'सुमार' कविता आयकूंक बरी लागता)

५. 'जागा'चो पयलो आंक मेळचेवयली कांय दीस बाकीबाबांचो 'सासाय' हांव पर्थून एकदां वाचतालें आनी

'कुपांत जोगुल तशी तुजी आबोल्यांची फांती
वायंगणाची चोळी, कापड रगत खणी-माती
चिरो कशी फाट, कमर करगुटाचो मुडो

उज्या किटी झडयत वता कोंपरमरेन चुडो

ह्यो वळी वाचतकीर तांगेले खरे 'प्रकृतीचो दिश्टावो' म्हाका जाल्लो.

६. म्हाका दिसता, काकासायबांक बाकीबाबांची कवीप्रकृती कळ्ळी ना. (हें म्हगेलें विधान अत्रिबिहदपणाचें... पूण त्या वेळार हांव आयचे पिरायेचो आशिल्लो जाल्यार काकासायबांकडेन 'वाद' घालपाक मात्तय अनन्यचों नाशिल्लो) बाकीबाबांतल्या संवळ्या

कवीन बरयल्ल्यो त्योच बाकीबाबांच्यो ' उत्तम ' कविता असो काकासायबांचो प्रामाणीक समज जाल्लो जावंये.

७ ताका लागून बाकीबाबांची ' प्रतिभा ' जुस्त घोंसार येवपाच्या काळांत म्हळ्यार १९४७ साला उपरांत, खासा कवीच्या मनांत आपले ' प्रकृती ' विशीं दुबाव निर्माण जाला जावंक जाय आनी त्याच एका कारणाक लागून तांगेले प्रेमकवितेक खोलाय (depth) येवंक पावली ना जातली.

८. प्रेमकवितेंत लेगीत, मागीर ती संवसारांतल्या खंयच्याय नामनेच्या कविची आसूं, तिच्या आशयाक केदी खोलाय आसता, ती कितल्या वयल्या पांवड्याची आसूंक शकता, हाची नाट तुमकां Castro Alves ह्या ब्राझिलेय कविची ' Boa Noite ही कविता वाचल्यार मेळटा ती कविता सकयल दितां :

Boa-Noite

Boa noite, Maria ! Eu vou-me embora
A lua nas janelas bate em cheio,
Boa noite, Maria ! E' tarde...e' tarde...
Nao me apertes assim contra teu seio.

Boa noite !... E tu dizes- ' Boa noite '
Mas nao digas assim por entre beijos ..
Mas nao ~~no~~ digas descobrindo o peito,
- Mar de amor onde vagam meus desejos.

Julietta do ce'u ! Ouve .. A calbandra
Ja' rumoreja o canto da matina
Tu dizes que eu menti ? .. Pois foi mentira ..
Quem cantou foi teu ha'bito, divina !

Se a estrela de alva os derradeiros raios
Derrama nos jardins do Capuleto,
Eu direi, me esquecendo d'alvorada :
- ' E' noite ainda em teu cabelo preto .. '

E' noite ainda ! Brilha na cambraia
- Desmanchado o roupao, a espádua nua-
O globo de teu peito entre os arminhos
Como entre as nevoas se balouca a lua ...

E' noite, pois ! Durmamos, Julieta !
Rescende a alcova ao trespasar das flores.
Fechemos sobre no's estas cortinas
- Sao as asas do arcanjo dos amores.

A frouxa luz da alabastrina lampada
Lambe voluptuosa os teus contornos ..
Oh ! Deixa-me aquecer teus, pe's divinos
Ao doudo afago de meus Labios mornos.

Mulher do meu amor ! Quando aos meus
beijos

Treme tua alma, como a lira ao vento,
Das teclas deteu seio que harmonias,
Que escalas de suspiros bebo atento !

Ai ! Canta a cavatina do deli'rio,
Ri, suspira, soluca, anseia e chora ...
Marion ! Marion !... E' noite ainda
Que importa os raios de uma nova aurora?...

Como um negro e sombrio firmamento,
Sobre mim desenrola teu cabelo ...
E deixa-me dormir balbuciando ...
- ' Boa noite, formosa Consuelo ... '

९. बाकीबाब खात्रीन असल्या तोलाच्यो, पांवड्याच्यो कविता बरयल्लो आशिल्लो पूण

अ) तो आपले ' प्रकृती ' कडेन प्रामाणीक रावलोना.

ब) ताका तितलो ' लोकान्ती ' आशिल्लो.

क) निखट्यो कविता बरोवपाच्या लोकीक ध्यासाबगर, चितनां मननां करी नाशिल्लो. ताका लागून उत्तम कविता येवपाक जो एक आंतरीक ध्यास आसचो पडटा तो ताका मुदलांतच नाशिल्लो.

ड) तुस्त कोणाक नाका ? पूण बाकीबाबांक फटिची तुस्त लेगीत चलताली.

१०. दर कवीक, तो कितलोय व्हड आसल्यार लेगीत तांगेले कवितेक शिमो आसतात हें मान्य करचेंच पडटा. जाल्यारूय बाकी-बाबांची कवी म्हणून ' साधना ' कमी पडली अशें म्हाका दिसता.

११. ' काकासायबांच्यो चिटी ' ह्या प्रास्ताविकांत ' बाकी-बाबांक काकासायबांनी घडयला म्हळ्यार जाता ' अशें एक वाक्य आसा. गोंयच्या स्वातंत्र्याची चळवळ आनी कोंकणीची चळवळ ह्या दोन गजालीं खेरीज ' बाकीबाबांक कवीय म्हणून घडयला ' असोय एक सूर त्या वाक्यांत आसुंये असो ' वास ' म्हाका आयलो ..

बाकीबाबांचे कवितेविशीं हांवें उक्तायल्लें मत तुमकां मानतलें अशें हांव धरून चलतां. तुमकां तें पिशेपणाचें, अनभ्यासपणाचें लक्षण दिसतलें. पूण तुमच्यांत तेंय पारखुपाचें बळगें आसा म्हणून येदे व्हडलें पत्र बरयलें.

तुमची प्रतिक्रिया कळटलीच- वाट पळयतां.

बरें मागून,

— शंकर रामाणी

भुरग्यांक मारुं नाकात

भुरगीं उदकांत नाचतात, मातयेंत लोळटात, मोट्यान बोवाळ करतात. नाचून नाचून घर माथ्यार घेतात-आमकां दिसता भुरगीं आडांगपणा करतात आनी आमी तांकां मारतात !

आमकां भुरग्यांचो मोग नासता अशें न्हय. आमकां तांची अपुर्बाय दिसना अशेंय न्हय. भुरग्यांची आमकां माया आसता, तांची अपुर्बाय दिसता, तीं शाणी जावचीं, बरीं जावचीं, आरोग्यान घटमूट जावचीं म्हूण आमी दिसरात कश्टूच काडटात.

तरी आसतना तांकां मारपाक आमचो हात उखलता! कारण कितें? भुरग्यालें म्हूण एक स्वतंत्र व्यक्तिमत्व आसता हें आमी नकळें आसतात. आनी भुरगीं जें कितें करतात ताचो अर्थ आमकां खबर नासता हेंच सगळ्यांत व्हडलें कारण.

आमी लक्षांत दवरुंक जाय की जण एकलें भुरगें आपणालें अशें एक अवतार कार्य घेवन जल्माक आयलां. आमचो आधार घेवन तें जियेता जालें तरूय ताका निराधार लेखूंक जायना. स्वताचो विकास घडोवन हाडपा खातीर आपूण जावन वावुरपी एक चैतन्य तें. विकास घडोवन हाडपाक जाय आशिल्लें चित्त आणि इंद्रियां जल्माक येतनाच तें आपणा वांगडा घेवन येता. आवय बापूय, घर, समाज, भोंवतणचो संवसार हे सगळे ताच्या विकासाक हातभार लावपी घटक. विकास तें खासा आपुणच करता.

हें इतलेंच जर आमच्या लक्षांत सारकें आयलें जाल्यार भुरग्यां कडेन पळोवपाची आमची नदर बदलतली.

तेन्ना मागीर तांगेलीं आडांगपणां हीं आमकां आडांगपणांशीं दिसचीं नात. तांगेले खेळ निरर्थक-शे दिसचे नात. उरफाटें तांगेल्या मनाचीं जायतीं नवी ओडलायणीं अजापान भरिल्लीं मळां आमच्या दोळ्यां मुखार उकतीं जातलीं आनी आमी तांगेले दर एकले करणे कडेन तोखणायेन पळोवंक लागतलीं.

भुरग्यांच्यो स्वाभाविक प्रवृत्ती, तांच्या मनाचे स्वाभाविक वेग, तांच्यो जिजासा, त्यो भागोवपा खातीर तीं करतात तीं कामां-आनी आमच्यो जाणटेल्यांच्यो देखी, आवडी निवडी, आदर्श (एका उतरान सांगचें जाल्यार भुरग्यां विशिंचें आमचें अज्ञान) हांच्या संवर्शांतल्यान भुरग्यांचीं आडांगपणां, तांगेलीं कोल्लां, तांगेले हट जल्माक येता. आमी तांकां आमकां जाय तशीं घडोवपाक पळेतात. आनी तीं आपणाक जाय तशीं घडत रावतात. भुरग्यांक जाय तशीं घडोवपाक तीं कितें चिकणमातयेचीं न्हय. जिवीं तट्टीत स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्वां तीं.

खलील जिब्रानान एकेकडेन म्हळां- 'भुरगीं रावतात फाल्यांच्या घरांत जंय आमी सपनांत लेगीत पावपाचीं नात. आमी तांकां माया दिवची, मोग दिवचो; आमचे विचार मात दिवंक फावोना. आनी म्हत्वाचें म्हळ्यार तांची सारकीं जावपाचो यत्न आमी करचो; आमचे सारकीं तांकां करुंक फावो ना.'

कोणें सांगचें, आमच्या भुरग्यांत एकाद्रो विवेकानंद आसूं येता, रवींद्रनाथ वा आइनस्टायन आसूं येता. एकाद्रो गांधी वा जवाहरलालय आसूं येता. संवसारांत जे व्हड मनीस जावन गेले- आनी आसात- ते आमचे सारकेल्याच किरकोळ आवय बापायगेर जल्मा आयिल्ले. तांकां तांगेल्या रुपान मुखार येवपाक आमी आडखळी हाडा न्हय हातभार लावंक जाय.

भुरग्यांक मारतकच तीं निवळटलीं असो कोणायचो समज आसा जायत जाल्यार हांव तांकां सांगूंक सोदतां- एक खेपे न्हय शंबर खेपे मारात, भुरगें निवळपाचें ना. तें आपणालेच वाटेन वतलें. भुरगें जर निवळना जाल्यार आवय बापायनूच निवळचें पडटलें. तुमकां तुमचे करणेचो पश्चाताप करचो पडटलो. इतलेंच न्हय तर ज्या देवान तुमकां हीं भुरगीं दिल्यान ताका जाप दिवची पडटली. जाप दिवपाचें काळीज तुमच्यांत आसा जायत जाल्यारूच तुमचो हात मारपाक उबारान.

-गोदूबाय केळेकार

वेव्हार

— दामोदर मावजो

दो ना पावलाच्या तेमकार आग्नेलिया रेलिगाक धरून उबें आसलें. सकयल दरया मंद खळखळटालो. फाटलेवटेन टुरिस्टांचो बोवाळ चलिल्लो. मुरगांवच्यान येवपी लाँच दिश्टी पडटाली. लाँच धक्याक लागमर जर तो आयलो ना जाल्यार आनीक आनी रावप ना असो मनोमन नित्योव करून आग्नेलिया रेलिगाचेर भार घालून देगेदेगेचेर पातळिल्लीं तळपां पळोवंक लागलें.

फाटलीं सतरा मिणटां तें विनोद जिवानीची वाट पळयतालें. वगीच आपूण थारायिल्ल्या वेळार आयलें म्हूण आपणाकूच दुशण दितालें. भायलेचाराक शांत आसलें. पूण मनांतल्या मनांत फडफडटालें. मोट्या मनशांचें हें अशेंच. तांकां हेरांची पर्वा नासता. जाका गरज ते सोंसतले, गरज तें वाट पळयतले हें तांगेलें गणीत. पूण... तशें जाल्यार... आग्नेलियाक विनोदाची गरज आसा अशें जालें ना ?

गजाले खरी. गरज आग्नेलियाकूच आसली. पूण तशें विनोदाक दिसूंक फावनासलें. तशें ताका दिसूंक दिलें ना देखुनूच आग्नेलिया विनोदाच्या काळजांत आपणाखातीर सुवात निर्माण करपाक पाविल्लें.

ति तशी विनोदाचेर जीव अुंवाळपाक कतल्योशोच चलयो तयार आसताल्यो. पूण सोंपेपणी मेळटात त्यो वस्ती जल्मभर मिरोवपांत गिरेस्तांक मजा नासता आग्नेलिया हो वेव्हार पुरायेन बळखून आशिल्ल्यानच ताणे विनोदाक जाय तितलो लागीं येवपाक दिवनूय जाय तितलो पयसूय दवरिल्लो. आतां विनोदाक आग्नेलियाची गरज दिसूंक लागिल्ली. आग्नेलियाखातीर तो पिसो जाल्लो. ताजेखातीर कितेंय करपाची

विनोदाची तयारी आसली. आनी तरिकूय साडेपांचांक मेळटां म्हूण सांगिल्लो विनोद पावणे स जावन गेलीं तरिकूय अजून येवंक नासलो.

‘हाय स्विटी s’ अँका टुरिस्ट तरनाट्यान आग्नेलिया अँकलें आसाशें पळोवन आमटाण कल्लावपाचो येतन केलो. खंयच्यातरी गिरेस्तालो पिलो आसतलो. भोंवडेर म्हूण येतात आनी हांगा जणेक वस्त आनी व्यक्ती ही आपणाखातीर दवल्ल्या अशेभाशेन वागतात. आग्नेलियान अँक तीख नदर मोखनाफुडें ताणें थंयसून कूस माल्ली.

मुरगांवची लाँच धक्याक लागून लोक देंविल्लो पळोव. आग्नेलिया उबगलें... आतां आनीक हांगा तिश्टुवप ना अशें म्हूण तें धुंवलें इतल्यान पयस मोडणार विनोदाली मसिडीझ धुंवतना ताणें पळयली.

आग्नेलिया सडसडीत सकयल देंवलें. आनी सिटी बसीकडेन वचून उबें रावलें.

‘हाय, नेलिया-’ विनोदान पयसुल्ल्यानच उलो माल्लो.

आग्नेलियान ताका पळयलोच नाशिल्ले-वरी केलें विनोद टुरिस्टांमदल्यान वाट काडीत लागीं आयलो.

‘नेलिया,’ बगलेक येवन ताणे उलो माल्लो.

‘आरेच्या ! तू केन्ना आयलो ?’ अशें अजाप मुद्देर हाडीत आग्नेलियान शीण काडलो, ‘ओह विनोद, I am bored ! कितलो वेळ तुका ? I am tired of waiting. हांव आतां घरा वचूंक वतालें !’

‘सारी, नेलिया ! भावाक लागून कळाव जालो म्हाका. अर्दवराभितर येतां म्हूण

सांगून गेल्लो विराट देड वरान परतलो. म्हाका भायरूच सरूंक मेळना जालें.’

आनी मागीर अडेचो फुगडो सोडून आग्नेलियान विनोदाच्या हातांत हात घालो. विनोद उलयउलयत ताका घेवन वयर तेमकार गेलो. सूर्य निकतोच उदकाआड गेल्लो. पयस बोटी नांगरून बशिल्ल्यो दिश्टी पडटाल्यो. फाटलेवटेन टुरिस्टांची खेट जाल्ली. धक्यावटेन स्पीड बोटी भोंवड्यो मारताल्यो. मुरगांवा वचपी लाँच निकतोच सुटिल्ली.

रेलिगाक धरून दोगांय उबी रावलीं. फुडल्यान सैमाचें अप्रूप रूप पातळिल्लें. ल्हारा खडपांक आपटून फुट्टालीं.

विनोद उलयउलयतां मदींच थाल्लो. सकयले वेळेक अँकतांक पळयत उबें आशिल्ल्या आग्नेलियाक ताणे विचाल्लें.

‘किदें पळयता गो ? फातर मेजता ?’

‘ना. ल्हारां मेजतां’ आग्नेलियान म्हळें.

विनोद खो खो करून हांसलो. ‘ल्हारां मेजूंक मेळिल्लीं जाल्यार जिवानी आनी कंपनी तीं बँकेत भरची नाशिल्ली ?’

विनोद सत्य तेंच उलयिल्लो. आजो मदन-भाय जिवानी वरशे खांके घेवन गोंया आयिल्लो. आनी फातरांचो वेव्हार करून मिनेर जाल्लो. फुडें मिनाचे दीस फाटीं पडले. तेन्ना विनोदाच्या बापायन बाबुभायन गोंयचे वेळेदेगेर फाइव्ह स्टार हॉटेलां बांदलीं आनी खंयानीच जर ल्हारां मेजूंक मेळिल्लीं जाल्यार विराट आनी विनोद त्या ल्हारांचोय धंदो करूंक उणे नाशिल्ले.

‘अँक्सक्यूज मी !’ कोणतरी भोंवडेकारान ताकां हडकिलीं. दरयाचो फोटो काडपाक तांकां मातशीं कुशीक सरपाक तो

विनयतालो. बेठोच मूड इशडिल्लेवरी जालों.

० ० ०

म्हणसर आनीक भोंवडेकार वयर आयले. विनोद उबगलो. आग्नेलियाचो हात ओडून ताणे म्हळें 'आमी आनीक खंयूय या. ह्या टुरिस्टांचो कलकुलाट सोंमू नज.'

'खंय या?' गाडी स्टार्ट करून विनोदान विचाल्लें. तागेली ही सदचीच संवय.

'As you please' आग्नेलियाची सदची जाप.

खरें म्हळ्यार खंय वचप हें म्हत्वाचें नासता. सांगातान वचप म्हत्वाचें.

'बीच नाजाल्यार हॉटेल- तिसरें कांय येवजच ना-' विनोदान म्हळें.

आग्नेलियाक याद जाली. अमेरिकन बीट ग्रुप गोंयचे भेरेर आसा. तांचो अेक प्रोग्राम आयज मडगांवां जावपाचो आसलो. पूण आतां कळाव जाल्लो.

'If only you were to come in time ! काय बरो बीट शो पळोवपाक वचूं येतालें. पूण आतां खुबच लेट जालें.'

'फकत ह्या विराटाक लागून-' भावाचेर फडफडत विनोदान म्हळें.

'पूण टाइम जायनाफुडें तुज्यान भायर सरूं येतालें. तूं नामतना तो भायर सरना?' आग्नेलियाण शीण काडलो.

'of course, he is the boss ! तो कितेंय करूंक शकता. पूण ताणें म्हाका आपूण येसर राव म्हळां आसतना जर हांव भायर सरिल्लों जाल्यार ताका राग येवचो नासलो?'

'हय तर ! तुका तोच हुमको. म्हजें भोव पडलां तुका.' आग्नेलियाण मारिल्लो थोमणो विनोदाक लागलो.

'प्लीज, try to understand me, नेलिया. ताणे कितें म्हाका बेठोच उसोवन देबरूंक नासलो. ताका भायर वचपाचें काम आसलें आनी मुंबयच्यान अेक अर्जंट मेसेज येवपाची आसली. केद्याय खिणाक फोन येतलो म्हण म्हाका राव म्हणिल्लें.' विनोदान मखलाशी केली आनी वयल्यान वितरागून म्हळें, 'अेक मात खरें, विराट प्रत्येक खेपेक म्हाका आडमेळी हाडटा.'

आग्नेलियाक फाटल्या म्हयन्यांत जाल्ल्या आपणाल्या बर्थडेची याद आयली. नाकानाका म्हणटना विनोदानच पाटीं दिल्ली. आग्नेलियाच्या फ्रेंडसांपरस विनोदाले इश्टच चड आसले. त्या दिसाचे विनोदाले चलणुकेन तांगेले संबंद आनी फुडाराची येवजण इश्टां-मेरेन पावयिल्ली. आग्नेलियाण येवजिल्ले वाटेवयलें तें आनेक पावल जाल्ल्यान आग्नेलिया खुशाल आशिल्लें. आनी तातूंत भर म्हूण विनोदान अेक भांगरान बांदिल्लो मोतयांचो नेकलेम आग्नेलियाक भेट म्हूण दिल्लो. आग्नेलियाक तो नेकलेस भोवच आवडिल्लो. पंदरा हजारांपरस उणें मोल आसुंकच फावना इतलो मोलादीक.

'ओह विनोद, हाड व्युटिफूल !' आग्नेलियाण काळजाथावन म्हणिल्लें.

'पूण खरें सांगूं ? I'm sad, म्हज्या मनांतली वस्त हांव प्रेझेंट करूंक शकलों ना म्हूण !' आनी मागीर विनोदान आग्नेलियाक कुशीक व्हरून फोडणिशी केल्ली, 'हांवे फाटीं बूक केल्ली मारुति कार पयरच आमकां पावली. तीच तुका प्रेझेंट म्हूण दिवपाची म्हाका इत्सा आसली. पूण विराटान म्हाका आडमेळें हाडलें. तो म्हणटा, मनशाचें मोल करपाक पयलीं शीक, मागीर वस्ती भेट दी.'

मोट्या मनशांलीं उतरां आनी मोट्या मनशांल्यो करण्यां सामान्य मनशाचे नदरेंतल्यान पळोयल्यार तिडक हाडटात. पूण आग्नेलिया ह्यो गजाली मोट्या मनशांच्या पांवड्यावयल्यान पळोवपाक शिकिल्लें. ताकालागून विराटान कितें म्हळें तें ताच्या मनाक लागलें ना. पूण ताणे विनोदाक आडायलो तें मात बरें केलें अशें ताका दिसलें.

खन्यांनीच विनोदान जर ताका मारुति भेट म्हूण दिल्ली जाल्यार आयज पेट्रोल आनी सर्विसिंग आपणांक तांकतलें आशिल्लें ?

विनोदाक तशें सांगलें जाल्यार विनोद खोखो करून हांशिल्लो, 'आगो पिशा S, हो विनोद जिवानी आसतनां तुका पेट्रोलाचो हुसको ? तूं जाणा जिवानी आनी कंपनीच्यो कितल्यो गाडयो आसात त्यो ? म्हाका लेगीत सारकें खबर ना. इतल्या गाडयांमदीं तुगेली अेक.'

अर्थात, विनोदाच्या नांवार पेट्रोल घालूं येतालें पूण अशें कितले दीस ?

० ० ०

अशें कितले दीस ? आग्नेलियाक हुमको दिसतालो. मोट्या मनशांचें कितें सांगूं येता ? तातूंत इंटर रिलिज्यस ! आयज विनोद सिरिअस आसा. फाल्यां नेलिया सदचेंच जावन उबगण आयली जाल्यार ? मागीर तो निमित्ठां सोदतलो.

धर्माचें निमित्त तो सांगचो ना. ताणें पयलीच फोडणिशी केल्ली. 'Jeevanis know no religion! दुडू होच आमचो देव'

'तशें जाल्यार तुमकां गिरेस्तालेंच चेडूं जाय आसतलें-' आग्नेलियाण बारीकसाण घेतिल्ली.

'तूं म्हगेली बायल जालें की म्हजेइतलेंच गिरेस्त जालें ना ?' विनोद हांमपाच्या मुडांत आसलो.

'तुजी खबर नाका म्हाका. I mean, तुगेल्या घरच्यांक-'

'घरांत कोण ? आवय म्हजी ल्हान-पणांतच मेल्ली. बापूय तुगेत्यार चार वर्सां जालीं. भाव म्हजो भोव वेव्हारी. ताका लागता तो अेकूच धर्म-दुडवांचो ! तो म्हाका नाका म्हणचो ना उल्ल्यो त्यो भयणी. तूं जाणा ? व्हडली मेनका अेका सरदारजीलागी लग्न जाल्या. दुसरी विदिया अेका हिदूकडेन जाल्या. आनी धाकली डिपी अमेरिकनावांगडा लग्न जावन अमेरिकेंतच रावता. आमकां धर्माच्या नांवान आडमेळें येवपाक कारणच ना. अर्थात तुगेल्या घरचीं-'

'Forget it ! म्हाका घरचीं कोणूच नात.' आग्नेलियाण समादानान म्हळें.

पूण दीस सरत आशिल्ले. खन्यांनीच विनोदाले जिणेंत फाल्यां दुसरी कोणूय आयली जाल्यार, दादलो मनीस तो, बदलपाक कळाव नाका.

गिरेस्ताल्या घरांत सून म्हूण वचपाचें आग्नेलियालें सपन साकार जावपाकडेन पाविल्लें. तें मदीं तुटूंक फावना. ताकतीक मारूंकच जाय. फाटीक लागुंकच जाय.

० ० ०

ताजांत जेवन परतीं येतना आग्नेलिया येवजीत आसलें.

‘डार्लिंग, तू वगी कित्याक?’ बडबड्या विनोदान विचाल्लें.

मावशें अनमनून आग्नेलियान तोंड उकतें केलें, ‘विनोद, how long will this go on? म्हाका तू जाय ... आनीक कितले दीस हांव अकलें रावं?’

आग्नेलियाचीं फकीणां मारपाक विनोदान तोंड उकतें केलें. पूण तागेल्या तोंडावयलो गंभीर भाव वळखून ताणें सूर बदल्लो, ‘नेलिया, म्हाकाय तू जाय. I’m only waiting for an opportunity.’

‘पूण कितले दीस, विनोद? खऱ्यांनीच तुवें हाजेर सिरिअसली विचार केला?’

‘दीसरात तोच विचार करतां हांव पूण—’

‘पूण कितें?’

तू जाणा, विराट म्हजो म्हडलो भाव. ताजेंच अजून लग्न जावंक ना. ताकालागून म्हज्या लग्नाचो प्रस्न काडप म्हाका जड वता.

हुसकारो सोडून आग्नेलिया वगी रावलें. तो हुसकारो विनोदानूय भा कलो. तो सकयल बयर जायत रावलो. पावसर.

आग्नेलियाक देंवयतना विनोदान ताजो हात दामून म्हळें, ‘नेलिया डार्लिंग, प्लीज, थोडे दीस राव, हातुंतल्यानूय वाट काडुंया. And it won’t be long! आतां, a smile, please!’

आग्नेलिया हांसलें. ‘गुडनाइट’ करून देंवलें. गाडी पयस वचसर रावन ताका ‘बाय बाय’ केलें. आपणाल्या फ्लॅटांत आयलें आनी सूट करून सोप्यावर आड पडलें.

विनोदान म्हणिल्लें – it won’t be long! तशें जाल्यार थोडेच दीस आनी मागीर तें गिरेस्ताली घरकान्न जावन बंगल्यांत रावपाक वतलें. पांश जीण जियेतलें. हुसक्या-मेळें दुडू मोडटलें. नवी जीण-जंय फायचो हुमको आसचो ना.

भूतकाळाचे फाटभुंयेर फायची जीण वडच परजळीत कशी दिसताली.

तें भुरगेपण—

कोणाक सांगून खरें दिसचें ना—

० ० ०

आग्नेलियाक बापायची सारकी याद जायना. फिलीप कुवेत वचपाक गेल्लो तेन्ना तें अकरा वर्सांचें आसलें. हय न्हयशी याद जाता ती बापूय वतना आवयकडेन झगडिल्लो ती. आवयक सांगिनासतना ताणें तिगेलीं दोन भांगरा कांकणां विकून वचपाखातीर दुडू उब्रे केल्ले. आवयन मागीर आकांत केल्लो. फिलिपान पयलीं समजावन सांगिल्लें, ‘वचपाक दुडू जाये, देखून कांकणां मोडलीं. परतो येतरीच दोनाचीं चार कांकणां करतां—’

पूण आवय मानून घेवपाचे आवतिकायेंत नासली. निमाणे फिलिपान तापसाणेभरशीं झां करून अंक थापट बायलेच्या कानसुलार मारिल्लें. ती याद मात आग्नेलियाच्या काळजाक घट दसून उल्ली.

बापूय कुवेत वतकीर घरांत जो बदल घडून आयलो तो मात आग्नेलिया विसरुंक शकना. कुवेतच्यान दुडू येतले म्हण मांयन स म्हयने वाट पळयली. पूण पाणदुडू आयलो ना. उदारी वाडली. रिणां काडलीं. आनी निमाणे रीणकारी हड्ड्यार बसले तेन्ना वस्ती विकून रिणां पावयलीं.

मांय वाड्यार कामाक वचूंक लागली आनी अंक दीस आग्नेलियाकूय शेजाऱ्यागेर आदार करुंक धाडलें. रांदनीर शिजपाच्यो वस्ती उणयो जावंक लागल्यो. जिणेचें वस्त्र अशेतरेन विटत गेलें. पूण बापायची कांयच खबर मेळ्ळी ना. खंय आसा, कितें काम करता कांयच कळ्ळें ना. अंकूच आस्त आसली, फिलीप अंक दीस येतलो— साकभर दुडू घेवन येतलो—

हय, दुडू जायव आसले. नवी मुस्तायकी शिवपाची आसली. आग्नेलिया ह विहस्तीक मोटवे जाताले. वाडटे पिरायेक धरून तें घस-घशीत वाडिल्लें. आतां भांग धाकूक मुस्तायकी नासली.

हाली दुडू नासून रेशन लेगीत सोडचें पडटालें. वाडटे पिरायेर भुकूय चड लागताली. पोटभर खावपाक पियेवपाक जाय जाल्यार दुडवांची चड गरज आसली.

पूण चार वर्सां सल्लीं तरी बापूय आयलो ना आनी दुडूय आयले नात.

अशेंच अंक दीस आग्नेलिया इश्कोलांत-सून घरा परतलें जाल्यार अंके ताटलेंत आव-

यन शीतकडी वाडून दवरिल्ली. ताणे बुडकुलो उध्दून पळयलो. शीत साप थोडें आसलें पोटक चरचरून भूक लागिल्ली. तिडकीन दोळ्यांत उदक येवपाक लागलें. आग्नेलियान बुकां आपटिलीं आनी पयलीं घुटघुटीत ग्लासभर उदक पियेलें. ताटली ओडली. अर्ददोवलो नुस्त्याकडी त्या ताटली-भर शिताक लेगीत पावनासली. पूण घरची आवतिकाय वळखून ताणे आयंडो घोंटलो आनी शीत कालयलें. अंक उंडी जेवता म्हणसर लापीट शेंपडी हालयत भितर आयलो.

आग्नेलियाली उंडी ताळ्याकडेनच आड-खळळी. दोन दीस ताका वाडूंक नामलो. फाटल्या स म्हयन्यांत तो खुबूच खिन्नटिल्लो. जाल्लो पेटो आसतना फिलिपान हाडिल्लो ताका. लापीट हें नांवूय ताणेंच दवरिल्लें. दोन वर्सांभितर वाग कसो वाडिल्लो. दारांत कोणाक उबो करिनासलो. घरच्यांक जीव करतालो पूण फाटल्या वर्सांभरयाक ताका पोटभर मेळनामलें. पाड पडिल्लो लोकां गेल्ल्य वचनासलो.

कूं कूं करीत शेंपडी हालयत लापीट आग्नेलिया बगलेक आयलो. भेंड हालयत ताजे पांय हुंगूंक लागलो. अंक अंडी ताका घालची अशें दिसलें आग्नेलियाक. पूण पोटक उजो पेटिल्लो. आग्नेलियान ताका धुकल्लो. भायर घालून दार आड केलें. दुकां आडायत तें जेवलें. निमाळ्यो दोन उंडयो दवल्ल्यो. आनी भायर येवन पेटचामुखार ओतल्यो. खिणांत लापिटान भकभकीत खावन निवळ केलें. चाटून चाटून गोटो लेगीत दवल्लो ना.

हें अशेंच चल्लें जाल्यार आपणांचेर उपाशीं रावपाचो वगत येतलो हाजी जाण आग्नेलियाक जाली. फाट्यां दोन उंडयो चड मेळूंक जाय जाल्यार आयज काळजार फातर दवरुंकच जाय.

आग्नेलियान लापिट्याच्या गळ्यांत दोरी घाली. आनी ताका घेवन तें चलूंक लागलें. चलत रावलें. वरसवाय वर चल्लें. कोण बगलेक नाशें पळोवन अंका झाडाक दोरी बांदली. आनी लापिट्याचें कूयकूय आयकूं नज जावन फाट करून वांकडी वाट करून तें घरा आयलें.

चलून चलून पुरो जालें. कडकडून भूक

लागली. घुटघुटीत उदक पियेलें. पूण पोटांत शें फोंड वाडतच रावलो. अस्वस्थतायेक धोंवडावपाक आग्नेलियान वूक काडलें. सकाळीं शिकयिल्लो 'लेमन' उकतो केलो. आनी तें वाचूक लागलें. पूण भूक ताका धोंगसुपाक लागली. तेन्ना ताणें मोटमोटयान वाचूक सुरवात केली. मोटयान म्हणिल्लीं तोंडांतलीं उतरां कानांत वचूक लागलीं. तांचीच अंक लय तयार जाली. आग्नेलिया नकळटनां धोलूक लागलें धोलतां धोलतां घुमूक लागलें.

'आगो पुरो. हें घे आनी न्हिदे आतां. रात जाली.'

मांयन दिल्लो पेजे नीस घोंटेवन आग्नेलिया थंयच लवडलें. इतलें पुरो जाल्लें की ताका सुस्त न्हिद पडली.

दुसऱ्या दिसा टिचरीन ताका केन्नाच न्हि इतली शाबासकी दिली. सगल्या प्रस्नांक ताणें सडसडीन जापो दिल्ल्यो. आख्खो धडो ताका तोंडपाठ जाल्लो.

मागीर हें सदचेंच जालें. पोटाची भूक विसरपाखातीर आग्नेलिया मोटमोटयान पाठांतर करतालें. आनी टिचर म्हणटाली, देक घेयात आग्नेलियाची. काय बरें 'बाय' हाट करता...

० ० ०

मांय कश्ट करताली. जाता नज करून संवसार चलयताली. पूण दोनवेळचें जेवण सोडून तिसरी वस्त घरांत येनासली. फिलपाक भाव नासलो. पूण भयण आसली. लागाशिल्ल्या वाडचार काजार करून दिल्ली. पूण आकांता ६ कोणूच पाव नासलो. खंयच्याच सोयऱ्यान येवन आपलेपणान खबर घेवंक नासली. पूण मांयन धीर सोडूक नासली. कास बांदून वावर करताली.

आग्नेलियाली वाडटी पिराय दोळ्यांत भरताली. आंगावयली मुस्तायकी वाडटें आंग धाकपाक उणी पडटाली. तिरायताली नदर ल्हवूच आपणाल्या आंगावयल्यान भोंवता तें आग्नेलियाक जाणवतालें आनी लजेन मेल्लेवरी जातालें. नवी मुस्तायकी शींव म्हूण आवयक सांगपाक तोंड येनासलें.

शेजारच्या जुजेफिनलें काजार बगलेक पाविल्लें. काजराक वतलें जाल्यार घालपाक

व्हिस्तीद नासलो. रोझीलो भाव जांन आग्नेलियाकडेन खूबूच संवकळीन चलतालो. अंक दीस लज कुशीक दवरून आग्नेलियान ताका म्हळें, 'जांन, काजराक वचूक म्हजेलागीं व्हिस्तीद ना. म्हाका दोन मिटर लुगट हाडून दिता? हांव शेजारीकडेन शिवोन घेता.'

'हांव हाडोन दितां. तूं म्हाका कितें दितलें?' त्या वाडिल्ल्या भुरग्यान विचारलें.

'पाय येतरीच तुमले दुडू पावयतां. प्लीज.'

जांन हांसलो. 'दुडू भाकाय गो. म्हजे-बराबर नाचोंक जायें भां?'

आग्नेलिया लजेले, 'म्हाका नाचोंक येना.'

'हांक शिकोयतां तुका.' जांनान म्हळें आनी बगलेक कोण नाशें पळोवन जांनान ताका न्हय थंय चिमटो काडलो.

तेबराबर आग्नेलिया भियेलें. आंगभर धरधरलें. अंक अनामीक भिरांतेन थर्त शेळलें. आनी जांनाने नदरेक नदर दिनासतना फाट करून ताणें धांद माल्ली तें बद्द आवयचे कुशीत रिगलें.

'कितें जालें बाय?' हुसक्याभरीत आवयन विचारलें.

आग्नेलिया वग्वी रावळें. कितें सांगपाचें? पूण घुममटमार वाडलो. ताणें आवयक तुटकें मोडकें सांगलें, 'रोझीचो भाव-जांन-म्हाका व्हिस्तीद जाय म्हळें... जाल्यार... तो ... तो ...'

मांय सांगिनासतना समजली.

'चय बाय, हे लोक अशेच. अंका हातीन दिताय. दुसऱ्या हातीन घेताय. तेंचपसून पयस रावोंक शीक.' मांयन समजायलें.

'मांय,' आग्नेलियान शांत जायत म्हळें, 'हांव तेजेलागीं फकत दोन मिटर लुगट मागलेलें. आनी पाय येतरीच दुडू दितां म्हूण सांगलेलें.'

इतल्यान भायर बोवाळ जालो. पळय जाल्यार तेलेंग्राम घेवन पोस्टमन आयिल्लो.

'पाय येवपाचो आसा म्हूण आयला काय' अशें येवजीत आग्नेलिया मांयचे फाटोफाट भायर आयलें. पाय आयलो जाल्यार नवी मुस्तायकी येतली, दुडू येतले, दळदळ सोंपतलें अशे उमेतीचे विचार घोळयान आग्नेलियानच तेलेंग्राम घेतलो.

'सांरी, बाये खबर बरी न्हं-' पोस्टमनान कागदार तागेली निशाणी घेवन म्हळें.

'Philip Braganza expired Body sent by Air'

० ० ०

दुसऱ्याच दिसा फिलिपाली कूड पावली. केदो आकांत आयलो इतें कर आकलेगीत मायकडेन दुडू नासले. त्या आकांतावेळार सांतान गादीकार देव कसो पावलो. ताणें दिल्ल्या दुडवांनी मर्ण जालें.

आनी मागीर सांतान येत रावलो पयलीं पयलीं आग्नेलिया इशकोलांत वतकच. मागीर मागीर खंयच्याय वेळार.

मांयन सांगिल्लें तें खरेंच 'हे लोक अशेच अंका हातीन दिताय, दुसऱ्या हातीन घेताय. पूण कशेंय आसूं अंक वेळचें जेवण तरी धड मेळपाक लागलें.

० ० ०

इशकोलाची पिकनीक बोंडला मय वचपाची आसली. फाटलीं तीन वर्सां आग्नेलिया पिकनिकेक वचूक नासलें. अगदी अंदूय वचपाचें खरेंपण नासलें. त्या दिसा इशकोल सुटूकच फ्रेडीन ताका आडावन विचारलें, 'आग्नेलिया, तुवें पिकनिकेक नांव दिवंक ना?'

'ना.'

'कित्याक? यो मगो! फुडल्या वर्सा एम्. एस्. सी. मागीर खंय वचोंक मेळटा?'

खीणभर अनमनून आग्नेलियान सत तेंच सांगलें,

'पंदरा रुपय भरपाक म्हजेलागीं दुडू नात.' आनी तकली सकयल घालून तें गेलें.

फ्रेडी क्लास मॉनिटर आसलो. दुसऱ्या दिसा ताणें पिकनिकेक वचपी भुरग्यांचें लिस्ट आग्नेलियाक दाखयलें. आग्नेलियाचें नांव तांतून पळोवन तें अजापलें. ताणें विचारचे पयलीं फ्रेडीनच फोडणिशी केली.

'No questions. दुडू हांयें भरल्यात तुयें येवच्याकूच जायें.'

आग्नेलियाक खरेपणी पिकनिकेक वचूक जाय आमलें. फ्रेडीन दुडू भरिल्ल्यान तें मुखावेलें.

'थॅक्यू फ्रेडी!' ताणें मनाथावन म्हळें.

ताण आवयली अक साडी कातरून ताजे दोन व्हिस्तीद शिविल्ले. अक घालून तें पिकनिकेक गेलें. खूब रमलें. टिचरांवांगडा केल्ली मस्करी, चेडवांवांगडा केल्ली फकाणां आनी वांगडच्या चेडवांकडेन केल्ल्यो गोडगुपीत गजाली... आग्नेलिया खुशालभरीत जालें.

पिकनीक परती येवपाक खूब कळाव जालो. साडेसातांक बस इश्कोलाकडेन आयली तेन्ना थोड्या भुरग्यांक व्हरपाक तांगेल्या घरचीं मनशां आयिल्ली. आंचीं आयलीं नात तांकां पावपाक टिचर वा जापसालदार भुरगे गेले. आग्नेलियाक आपूण पावयतां म्हूण फेडीन सांगलें.

‘पिकनीक बरी जाली मुगो?’ फेडीन वाटेर विचाल्लें.

‘हय. I enjoyed it. आनी थंयू, तुकांन लागोन हांव पावलें.’ आग्नेलिया काळजाथावन दिनवासलें

‘राव, आमी शॉर्टकट माळूं या.’ फेडीन म्हळें आनी आग्नेलियाचो हात धरून तणें ~~पसरा~~ आडवाटेर व्हेलें.

बांदार नदर भोंवडावन आग्नेलियान विचाल्लें, ‘हो शॉर्टकट?’

आग्नेलियाचो हात दामून फेडीन म्हळें, ‘हय. आमकां बगलेक हाडटा तेसलो.’

आनी नकळटनां तांचीं पावलां आडखळूंक लागलीं फेडीलो हात खांद्यार पावलो. आनी खांद्यावयल्यान देंवन सकयल.

आग्नेलियाक खीणभर दिसलें ताका आडावचो. पूण- ह्याच फेडीक लागून तें पिकनिकेक पाविल्लें. ताजे उपकार नात तर?

फेडीन ताका दारांत हाडून सोडलें तेन्ना आठ जावन गेल्लीं. मांयक कळळें जाल्यार मांय तापयत काय ह्या विचारान आग्नेलिया बेटेंच कुळकुळळें. भितर यो जाल्यार मांयची जाग ना.

खीणभर आग्नेलिया भियेलें. मांय आपणाक सोदूंक इश्कोलाकडेन बी गेली ना मूं? म्हणसर ताजी नदर कानाप्याचेर कशायकशी आड पडिल्ले मांयचेर पडली. कितें जालें काय हिका अशें म्हूण आकांतून आग्नेलिया मांयचेसरीं गेलें जाल्यार-

वण्ण करून सोऱ्याच्यो घाणी आयल्यो.

मांय सोऱ्याचे घुंवळेंत पडिल्ली.

० ० ०

सांतान गादीकार मांयक संवकत पासून ती इलेंइलें घेवपाक शिकिल्ली. अक दीस आग्नेलियान तिका विचाल्ल्यार तिणें म्हणिल्लें, ‘हय. घेयला हायें सोरो. सोंसूक नेजो जाता तेन्ना घेवंचो पडटा. तुका कळपार ना तें-’

मांयक कितेंय सांगपाइतलें आग्नेलिया जाण्टें जावंक नासलें. सांतान येता तें आग्नेलियाक मानवनासलें. पूण तेबगर रांदनीर कांय शिजूंक पावचें ना हें ताका कळटालें. आवय सोऱ्याक लागीं करता तें बरें न्हय हेंय ताका कळटालें. पूण तिका सांगप कशें तें कळनासलें.

बापूय जर धड आशिल्लो जाल्यार हें अशें जावचें नासलें इतलें कळटालें. पूण आतां उपाव नासलो. ताणें कुवेत केलें कितें! जोडलें कितें? तो मेलो कसो? कांयच सारकें कळूंक नासलें. अँक्सिडंट जावन मेलो म्हूण कळिल्लें. पूण कसलो अँक्सिडंट? कामार आसतना? काय भायर भोंवतना? कांयच कळूंक नासलें. आनी कळून कितें जातलें हे भावनेन कोणे खबरूय करूंक नासली.

आग्नेलियान तर येवजुपाचेंच सोडून दिल्लें. आनी येवजुच येवंक लागलें की तें अभ्यास घेवन बसतालें.

० ० ०

एस् एस्. सीक पावपर फेडी ताका मेळत रावलो. निमित्त्य काडून वस्ती भेटयत रावलो. संद सोडून किरमूक लागलो घेनालो ताजेपरस चड दितालो. तांगेल्या पायन दुबायसाकून हाडिल्ल्यो सेंटाच्यो बाटल्यो ताणें आग्नेलियाक दिल्ल्यो. बर्थडेचें तीब करून व्हिस्तिदाक लुगट दिल्लें. मे म्हयन्यांत कोलव्यां वतना ताका जोतीं घेवन दिल्लीं आनी आग्नेलियाक अक फावट सिनेमाक घेवन गेल्लो. अक फावट डान्साक व्हेल्लें. अप्रील मेंत चार पांच फावटी कोलव्यां व्हेल्लें. आनी मदींमदीं संद साडून आमोरे वयलें पासयेक म्हूण बांदार व्हेल्लें.

फेडी गिरेस्त बापायलो चेडो. घडये आपणाकडेन काजार जायत अशी अस्त

आग्नेलियाक दिसताली. इश्कोलांतलीं भुरगीं ताका फेडीच्या नांवान चाळोवंक लागिल्लीं. शेजारचे लोकलेगीत दुबावान पळयताले. फेडीलेगीत ‘my girlfriend’ अशी आपणाल्या इश्टांकडेन ताजी वळख करून दितालो पूण म्हणसर एक दीस-

मे म्हयन्यांतलो निमणो आयतार. फेडीन ताका साडेपांचांक कोलव्यां वेळेर आफिल्लें. फाटले सातआठ दीस तो मेळूंक नाशिल्ल्यान चडच उमळशिकेन आग्नेलिया कोलव्यां गेलें... सांकवाकडेन वचून फेडीक सोदूंक लागलें. जाल्यार अकस्मात मायकल फुडें आयलो.

‘हाय आग्नेलिया, फेडीन आपूण पावचो ना म्हूण सांगलां. देखून हांव येयलां.’

आग्नेलियाक फेडीची तिडक माल्ली.

‘कमाँन आग्नेलिया, आमी अक पासय मांय्या. I want to talk to you.’

आग्नेलियाक हरशीं मायकलावांगडा वचपाचें नासलें. बसरो मायकल फेडीचो इश्ट आसलो तेरी आग्नेलियाक तो आवडनासलो. पूण मुजरत कोलव्या येवन फेडी ना मेळिल्ल्यान अक रितीपणशें आयिल्लें. गोंदळिल्लें मन घेवन तें मायकलावांगडा वेळेर गेलें.

‘हें चय आग्नेलिया, हेजेफुडें फेडी तुका मेळूंक पावचो ना. फ्रँकली सांगपाचें म्हळ्यार तेणें दुसरें गर्लफ्रेंड केलां. पूण तूं पिकार जावं नाका. हंव तुजो फ्रेंड जातां.’

आग्नेलिया आयकुपाकच उल्लें. ताजीं पावलां थाल्लीं. मायकल चडच उचांबळ जावन सांगूंक लागलो, ‘फेडीन म्हाका सगलें सांगलां. आनी तुयें म्हजेलामों फ्रेंडशीप माल्ली जाल्यार तेका राग येवपार ना तेणेच म्हाका सांगलां आनी...’

आग्नेलियाच्यान सोंसूं नज जालें, ‘पुरो. हांव वयतां.’ अशें म्हणून तें घुंवलें.

‘राव, आग्नेलिया. चय, हावें तुका प्रेझेंट हाडलां.’ आनी ताणें हातांतली उंची पर्स ताका दिवपाक फुडें काडली.

आग्नेलियाले दांळे उजो ओंकूंक लागले.

‘तूं कितें समजलो म्हाका? हांव कितें रस्ताद पडलां?’ आग्नेलियान पर्स शेंवटून म्हळें.

मायकल तिडकलो, ‘तूं कितें तें फेडीन

सगल्यांक सांगलां. तूं म्हणेलें फ्रेंड जाता जाल्यार हांव तुका जायें तें दितां-'

आग्नेलियाक जाप फुटना जाली. तें घुंवलें आनी पांय आपटीत चलत रावलें.

० ० ०

'हे लोक अशेच. . . अंका हातीन दिताय, दुसऱ्या हातीन घेताय-'

आग्नेलिया शिटकावलें. आपणे घेतलें ताजेपरस होगडायलें चड हें ताका होलमलें. वसवशा तरनाट्याली नदर ताका वळखुपाक येवंक लागली. ताचेपासून चार हात पयस रावपाचो निच्छेव ताणे केलो.

एस्. एस्. सी. चें वर्म जाल्ल्यान ताका अभ्यासाचेर ध्यान एकठावप सोपें जालें. सुर्वेक कांय चेडे चेडवां ताजीं फकाणां मारतालीं. पूण फाटले स-सात म्हयने फ्रेंडी-कडेन तिडटिले उपरांतचें आग्नेलियाचें नवें रूप पळोवन तांचीं तोंडां ल्हवल्हवू बंद जालीं.

मांयलें पियंवप दिशिदिशीं वाडूंक लागलें. अंक दीस ती मरतली तेन्ना आपूण उबंत पडटलें हें येवजून तें शिटकावलें. कूड विकून पोट भरपाचो प्रसंग येवंक फावना. तेखातीर जाता तितलें चड शिक्षण पदरांत घालून घेवंक जाय. बऱ्या मार्कांच्या आदारान स्कॉलरशीप नाजाल्यार फ्रीशीप तरी मेळूं येता. हें येवजून आग्नेलिया अभ्यासाक झुटले. मुळांतच ताजें पाठांतर बरें आसलें. ताका येत्नांचो सांगात मेळ्ळो. आग्नेलियाक इश्कोलांत स्कॉलर म्हूण वळखूंक लागले.

परिक्षेचो फॉर्म भरपाखातीर दुडवांची गरज लागली. मांयले खांके वरशे आसले.

'मांय, हांव सांतान अंकलाकडेन मागूं?'

दुसरो उपाव येवजनासलो. दनपारचें देड जावन गेल्लें. गादी बंद करपाचो वेळ जाल्लो. आग्नेलिया सडसडीत सांतानाले गादयेकडेन गेलें. जाल्यार जनेलाकडेन दोग जाण कोप मारताले. तें फाटलेवटेन गेलें. दार आड आसलें. दार धुकलून ताणे सांतानाक उलो माल्लो.

'आगो, आग्नेलबाय, यो. कितें जालें?'

'अंकल, म्हाका एस्. एस्. सी चो फॉर्म भरपाक दुडू जायें.'

सांतान आग्नेलियाक पळोयत रावलो.

इतल्यान भायल्यान कोणे तरी सादायलो.

'राव आं ! गिरायकाक आवियार करून येतां. हिगास बस.'

निमाणें गिरायक करून फुडलें दार घालून ताणे विचारलें. 'कितुले?'

'पन्नास रुपय.'

'यो, तुमेली गरज पयलीं.' अशें म्हूण तो आग्नेलियाक भितर घेवन गेलो. वतांवतां ताणें ताका बगलेक ओडलें आनी ल्हवूच आंगार हात घालो.

आग्नेलिया तो स्पर्श वळखतालें ताणे सट्टकरून ताका धुकल्लो तिडकीन आनी भिरांतेन थरथरत तें फाटीं घुंवलें. आनी फाटलें दार उकतें करून धांव मारून घरांत आयलें.

आयलें तेंच ताणे कानाप्याचेर घालून घेतलें. आनी हुंडकेहुंडकेवन रडूंक लागलें.

मांय बेगेबेगीन बगलेक आयली, 'कितें जालें गो, तेणे दिना म्हळें?'

इतलें म्हणसर सांतानाच भितर सल्लो, 'आगो, हायें तेजीं फकाणां केलीं जाल्यार तेका राग येयलो. आसों. तेका आनी कांय इंचान्नाका. हे घे पन्नास रुपय. तेमेली एजाम बरेभाशेन जावंच्याकूच जायो.'

अशें म्हणून पन्नास रुपये आवय सुवादीन करून सांतान गेलो.

० ० ०

हे घडणुकेन आग्नेलिया अंक गजाल शिकलें. दुडवांभगर मनशाक मोल ना. हें रितीपण, हें खालतेंपण फकत दुर्बळकार्येक लागून. फुडाराची जीण जर खुशालकायेन घालीववी आसली जाल्यार व्हडल्या घराचीं सपनां पळोवंक जाय. आनी व्हडल्या घरांत वतलें जाल्यार आतांच्यानूच सुगूर रावंक जाय. तेभाशेन चलणूक दवरूंक जाय. दोळे उकते दवरून वावरूंक जाय.

एस्. एम्. सी कतें इश्कोलांत आनी सबंद गांवांत पयलें आयलें. पंचायतीन ताका स्कॉलरशीप दिली. शेजात्रीन उश्णे दुडू दिले आनी कॉलेजांत अँडमिशन मेळ्ळें.

शिक्षण चालीक लागलें. पूण घरचो आवतिकाय इवाडलो. सांतानाली आवय वयली वानसा गेल्ल्यान तो येवपाचो बंद जाल्लो. आवय सोऱ्याचे वाटेक गेल्ल्यान

तिज्यान वावर जायना जालो, आनी वावर करून दोनचार रुपये मेळ्ळेच जाल्यार ते सोऱ्याक वचूंक लागलें. आग्नेलिया बावंक लागलें आनी अकस्मात-

कॉलेजींत वचूंक तें भायर सगिल्लें. आवय रांदनीर शिताक आदन दवरून भायर वावराक गेल्ली. कालची उरिल्ली कडी भायर काडून आग्नेलियान ती हून केली. शीत वाडळें. थोडीशी कडो आपणाले बशेंत घेतली. आयज कडी सोंपयली जाल्यार फाल्यां पेजेनीस जेवंचो पडटलो. तेपरस-

आग्नेलियान आवयकूय बशी घेतली. शीत वाडलें. वयर कडी वाडली. उरिल्ली कडी उदक घालून वाडयली. पर्थून रांदनीर दवरून खतखततायली आनी आवयचे नदरेक पडची ना अशेतरेन धांकून दवरली. उंडी तोंडांत घालपाक भायर पोस्टमनान जाप केली. उस्तो हात घेवनच आग्नेलिया भायर आयलें. फिलीप मेलो म्हूण तेलेंग्राम घेवन आयिल्ल्या पोस्टमना फाटल्यान आजून मेरेन तांच्या दारांत पोस्टमन उबो रावना नासलो. अजापून आग्नेलियान विचारलें,

'चीट आहा?'

'हय. पूण रजिस्टर. मांयक सांग पोस्ट-मास्तरान आफयल्या म्हूण.'

'हायें येयल्यार जायना?'

'ना. तियेच्या नांवार आहा. तियेनूच येवंक जायें.' इतलें मांगून पोस्टमन गेलो.

कितें तरी विपरीत घडटा हाजी मलूस आग्नेलियाक लागली. कसली काय चीट? तीय रजिस्टर! सरकारी नोटीस बी न्हय मूं? काय पंचायतीची? काय भाटकाराली?

आग्नेलियान ताकतिकेन शीत सोंपयलें. आनी शेजात्रीगेर वचपाक जोतीं घालीं. म्हणसर मांय आयली. कसलीच फोडणिशी करिनासतना तें मांयक घेवन पोस्ट ऑफिसांत गेलें.

पोस्टमास्तरान फुडें केल्ली चीट आवयली मय करून घेतली. आग्नेलिया तोंड धांकून आसलें. सगली उमळशीक काळजाच्या करणांत दवरून-पूण आवयच्यान राबं नज जालें. तिणे पोस्टमास्तराक विचारलें.

'खंय सावन येयल्या ही चीट बाबा?'

‘कुवेत सावन येयल्या.’

‘केसली खबर?’

‘खबर ना. वाच आनी चय.’

आग्नेलियान मांयचो हात ओडलो. आनी चीट घेवन बद्द घरा आयलें.

चीट फोडली. भितर अक ड्राफ्ट आसलो. अंयशीं हजार रुपयांचो. आग्नेलियाच्या काळजाचे ठांके चुकले. ताणे बेगबेगीन बांगडची चीट उकती केली. फिलिपाक जाल्ल्या अॅक्सिडंटाची केस थंयच्या कोर्टांत चालिल्ली. आनी थंयच्या कोर्टांत कंपनीक लुकसाण भरपाय दिवपाक फर्मायिल्लें ते प्रमाण हो अंयशीं हजारांचो ड्राफ्ट आयिल्लो.

० ० ०

अकस्मात आयिल्ल्या दुडवांनीं आग्नेलिया पिसावलें ना. ताणे नव्यान जिणेची येवजण आंखली. आवयवांगडा जॉइंट अकाउंट उकतो केलो. ड्राफ्ट भल्लो. खरें म्हळ्यार अकाउंट उकतो करपाक लागपी धा रुपये लेगीत तांचेकडेन नासले. पूण आग्नेलियान वेंचून जोडिल्ल्यो गिरेस्त घरच्यो इश्टिणी उपकरा पडल्यो.

आवतिकाय मुंदरनाफुडें आवयलें सोऱ्याचें ब्यसन सुटलें अशी आस्त आसली पूण तशें घडलें ना. उ.फाटें, आतां सोरो चड लागूंक लागलो. आनी सोरो पियेना जाल्यार आवय-कडेन कसलेंच काम जायना जालें.

तातूंत दुडू आयल्यात म्हूण कळनाफुडें सोयरे खबर घेवंक लागले. फिलिपाली भयण येवन जाग घेवंक लागली. पूण आग्नेलियान तांकां जाप लेगीत दिली ना. मांयक मात ताणे नेम घालून दिलो. दिसाक चार रुपये सोऱ्याखातीर. पूण ताजेवयर अक पयसो मेळचो ना. कोणाकडेन उदार करची ना. जावं कोणाक पयसो दिवंचो ना. सगलो हिशेब आपणाल्या हातांत राखून दवरून ताणें गणीत मांडलें.

हो गांव-ज्या गांवान तांकां वळवळा-यिल्ली. ज्या गांवांत सांतान गादिकारान आंवाळो दिवन कुंवाळो लुटिल्लो. ज्या गांवांत शेळी कडी सोंपत म्हूण ओतो काड-काडून चार चार दीस पावोवन जेविल्लीं. भोव अपुर्बायेन वाडयिल्ल्या सुण्याक खावड दिवंक नज म्हूण पयस व्हरून सोडपाचो

प्रसंग हाडिल्लो. ल्हेंवट्या सुवार्थी तरनाट्यालीं बुरशेपणां फकत दुर्बळकायेक लागून सोंपून घेवचीं पडिल्लीं. त्यो कोडू यादी पुसून उडोवपाखातीर सदांकाळ गांव सोडून पयस वचपाची तयारी आग्नेलियान केली.

घर विकपाक आवय फाटींफुडें करताली. पूण अम्दीस सोऱ्याचे दुडू आडावन दवरनाफुडें ती तयार जाली. कॉलेजींत जोडिल्ले अके इश्टिणीच्या बापाय मार्फतीन पणजेंत सवायभितर अक वनबेडरूम फ्लॅट घेतलो. आनी पणजे कॉलेजींत नांव घातलें.

अक हुशार आनी स्मार्ट भुरगें म्हणपाचो लोकीक ताणे पणजेंत जोडलो. वेंचून वेंचून ताणे वयल्या वर्गांतल्यो इश्टिणी जोडल्यो. बगलेक येवपी चेंड्यांमदीं तें सहजतायेन घोळटालें. पूण कोणाकूच संवकळूंक दिनासलें. हातुंतलो अकल्यो आपणाल्या जिविताचो सांगाती जावंक सोदना हें तें वळखून आसलें. हाजो परिणाम बेस बरो जालो. आग्नेलिया हें inaccessible म्हूण चेड्यांमदीं फां जालें. आनी तितले चड भुरगे ताजेकडेन इश्टागत जोडपाखातीर झटूंक लागले.

० ० ०

बी. ए. चो रिझल्ट लागलो त्याच दिसा आग्नेलियाची मांय मेली. दोन बऱ्यो गजाली अकाच दिसा घडल्यो हाजी खोस आग्नेलियाक जाली. खरें म्हळ्यार मांय आसून नासून सारकीच आसली. दीमभर सोऱ्याचे धुंवळेंत उरतली आनी पियेल्ली नासताली तेन्ना सभर जाताली. ती गेली इतेराक शेजारचो लोक पावलो. आतां आग्नेलिया अकलें जालें हाजी खंत थोड्यांनी उकतायली. पूण आग्नेलियाक मात सू जालें.

आग्नेलियाक आतां नोकरेची गरज आसली फ्लॅट घेवपांत आनी हेर खर्चांत दुडू सोंपून गेल्ले. आग्नेलियान अर्जी धाडपाक सुरवात केली. आनी पयल्याच फागक नोकरो फारावली. फाइव्ह स्टार हॉटेलांची मालकी आशिल्ले अके राष्ट्रीय कंपनींत पब्लीक रिलेशन्स ऑफिसर म्हूण ताका वेंचून काडले. आनी अक म्हयन्याचे ट्रेनिंगखातीर ताका मुंबय वचचें पडलें. ही मुंबयची ट्रीप आपणाले जिणेक अका नव्या मोडणार पावयतली हाजी मात आग्नेलियाक मातलेगीत कल्पना

नासली.

वचपायेवपाक कंपनीन विमानाची तिकिट दिल्ली. येतना ताणे विंडो सीट मागून घेतिल्ली. वयर बॅगेज कंपार्टमेंटांत बॅग दवरून तें बसलें. बगलेचो सीट रितोच आसलो. दार बंद करपाच्या वेळार कोणतरी तरनाटो ताचे-केन वयर आयलो. सीट सोदीत आग्नेलिया-म्हऱ्यांत आयलो. आनी नंबर पळोवन ताणे आग्नेलियाक ‘हॅलो’ केलें.

आग्नेलियान नदर धुंवडायली. ताणे बॅगेज कंपार्टमेंटाक हात मात घाल्लो-आग्नेलियाली बॅग निसरून देंवली ती ताजे तकलेर पडली. बरोच न्हिन्नळ्यो.

‘सॉरी’ अशें म्हूण आग्नेलियान बॅग काडली. आग्नेलियाक खाल्लेवरी जालें.

‘It’s all right’ अशें म्हूण ताणेंच आग्नेलियाकडून बॅग घेवन वयर दवल्ली आनी आपणालें सामान दुसऱ्या कंपार्टमेंटांत भल्लें.

‘It was quite heavy’ माथें चोळीत ताणे हांसून म्हळें

‘I’m sorry!’ पर्थून आग्नेलियान चूक मागली.

‘forget it. I am Vinod Jeevani. गोंयचो. गोंयां वतां. तूं?’ ताणे वळख काडली.

‘हांव गोंयचेंच. आग्नेलिया. आग्नेलिया ब्रागांझा.’ आग्नेलियान खांकडत वळख दिली.

ताका उलोवपाक खूब जाय आसलें पूण आग्नेलियान चड लक्ष दिलें ना. देंवतना ताणे काड दिलें.

‘आतां गोंयां मेळू या. तुमेलो फोन?’

‘I’m sorry. घराकडेन फोन ना. आनी हांव निकतेंच कामाक लागलां. सिल्वर वेव्हस् हॉटेलांत आमचें ऑफीस. फोन नंबर म्हाका याद ना.’ आग्नेलियान म्हळें. अती संवकळपाची तांगेली तरा आग्नेलियाक मानवली ना

‘How about a lift?’

विनोद ताका लिफ्ट दिवपाक सोदतालो. पूण आग्नेलियान ताका तोडलो.

‘No, thanks! म्हगेलीं फ्रेंड्स येतलीं, आनी तें कोचार बसून पणजे आयलें.

० ० ०

विनोद जिवानी. पार्टनर- जिवानी आनी कंपनी उद्देगपती. काडचिर पळोवनच अदमास येतालो. कंपनीचें नांव फांकिवंत. तरिकूय फाल्यां जेस्सीक विचारूंक जाय अशें मनांत म्हळें खरें. पूण दुसऱ्या दिसा विसरलें. सांजचो चारांक फोन आयलो. ऑपरेटरान सांगलें. 'Mr Jeevani wants to talk to you. ऑपरेटरालो आवाज उचांबळ जाल्लो.

आग्नेलिया शिटकावलें. गिरेस्तालो भुरगो. शादूर रावंक जाय.

'ताका सांग हांव बिझी आसां. मागीर हांवच फोन करतां म्हूण सांग.'

ऑपरेटरान तशें सांगून फोन दवल्लो आनी उचांबळ आवाजान म्हळें, 'You know, Mr. Jeevani is a rich man. तुवें ताजेलगीं उलोवंक जाय आसलें.'

आग्नेलियाक ऑपरेटरची तिडक माल्ली. पूण तें वग्री रावलें. ताणे विनोदाक परतो फोनूय केलो ना.

दुसऱ्या दिसा सकाळींच परतो फोन आयलो.

'आयज सांजचें फ्री आसतलें ?'

'सॉरी' अशें म्हूण ताणे ताका तोडलो. आनी मागीर जेस्सीकडेन ताजी खबर काडली. जेस्सीकडेन कपलीय खबर विचारची. पुराय जाप मेळटाली. विनोद जिवानीचो सगळो खबर दिवन जेस्सीन म्हळें.

'आग्नेलिया, It looks like you are interested in him ?'

'It's otherwise' आग्नेलियान म्हळें.

'तशें जाल्यार तेका आडावं नाका. जेस्सीन सल्लो दिलो.

आनी दुसऱ्या दिसा परतो फोन आयलो तेन्ना आग्नेलियान ताका मेळपाचें उतर दिलें. सपनांतलो राजकुंवर आग्नेलियाक मेळ्ळो.

• • •

वळखिचें रुपांतर मोगांत जावपाक कळाव लागलो ना. दिशींदिशीं तीं लागीं येत गेलीं. 'तूं जाणा आग्नेलिया, why I want

you ?' म्हाका खंयच मेळना तें तुजेकडेन आसा.'

'म्हजेकडेन आसा आनी ना तें सगळें तुजेकडेन आसा. म्हजेकडेन कितें आसा तुका दिवपासारकें ?' आग्नेलियान विचाल्लें.

'दुडवांनीं मेळना तें - काळजाचो मोग !' विनोदालीं उतरां भुरगेपणाचीं कशीं दिमलीं आग्नेलियाक. अबुद्दीपणाचीं. पूण तो गंभीरतायेन उलयतालो. घडये जायीत.

आग्नेलियापुरतें चितपाचें जाल्यार तागेलो हावेस पूर्ण जावपाचे वाटेर पाविल्लो. मागीर घे म्हूण दुडू, रावपाक बंगलो, भोंवपाक मोटारी, न्हेसपाक दिमपट्टी नवी मुस्तायकी ...

अकूच हुसको दिसतालो तो म्हळ्यार विनोद मॅरेज फुडें धुकलतालो आयज विनोद इन्ज्यांत इंटरेस्ट घेता. फाल्यां आनीक कोणूय मेळत जाल्यार .. फेडीची याद तें विसरिल्लें. पूण फेडीन केल्ल्या घायाची माव उरिल्ली... शादूर रावंकच जाय. नाजाल्यार फाल्यां विनोद, मायका सारक्या कोणाकूय धाडून आतां हाजे लागीं मोग कर म्हूण सांगपाक उणो ना.

तसो विनोदूय लग्नाक उतावीळ आसलो. पूण विराट आजून लग्न जावंक नाशिल्ल्यान तागेलें अडटालें. हाजेर उपाव काडूंक जाय. कितेंय पूण करूंक जाय...

• • •

सकाळीं ऑफिसांत पावपाक मातमो कळावच जालो. भितर सरनाफुडें ऑपरेटरान सांगलें, 'सकाळच्यान दोन फावट फोन येयलो मि. जिवानीलो.'

रातींच तर पावोवन गेल्लो. सकाळींफुडेंच कसली ताकतीक लागली ? सांजेचो प्रोग्राम थारावपाक काय ? इतलें येवजिता म्हणसर फोन आयलो.

'नेलिया, अका गरजेच्या कामाक लागून हांव आज बॉम्बे वतां. फ्लाइट सांजे चारांक. हांव दोन तिकेटी काडटां. तूं यो म्हजेबराबर.'

विनोद धरून चलतालो तें आं म्हणटलें म्हूण. आग्नेलिया शिटकावलें. विनोद अती संवकळीक लागून 'पझेसोव' जावंक पळयतालो. आनी मुंबय तीं अकोडो उल्लीं जाल्यार घडये आग्नेलियाक 'सबमोट' जावचें पडटलें आशिल्लें ...

'सॉरी, विनोद म्हगेली लिव्ह उरूंक ना.'

'फकत दोन दिसांखातीर, नेलिया.'

'ना, विनोद मॅनेजर पयलींच पिकार आसा म्हजेर हांव पर्थून पर्थून लिव्ह मागतां म्हूण.'

खऱ्यांनीच हालीं दिसांनी आग्नेलियाचें कामाचेर लक्ष्य सारकें नामलें आनी तें वेळूय सारकें दिनासलें. ह्या दिसांनी चार्टर फ्लाइटसूयेंत आशिल्ल्यान कामूय वाडिल्लें. पूण विनोद आयकुपाच्या मुडांत नामलो. ताणे फोन सकयल दवल्लो आनी सोमतोच जनरल मॅनेजराक लायलो.

मॅनेजरान थंडसाणेन ताका म्हळें, 'with due respect for you, मि. जिवानी, तूं सांगता म्हूण हांव तिका रजा कशी दिवं ? She has no leave in balance.'

विनोद ताणशेलो, 'She cares a fig for your job !'

आनी फोन तोडून विनोद खासा हांटे लाच्या ऑफिसांत पावलो तेन्ना जनरल मॅनेजर आग्नेलियाक कामाचें आन्ने शिस्तचें म्हत्व कडक उतरांनी समजायतालो विनोद पावनाफुडें आग्नेलियाक चोराभाशेन जालें. जनरल मॅनेजरूय मातसो गणमणलो विनोद तिडकलो.

'To hell with you.' अशें म्हूण ताणे अक कागद ओडलें. सडसडीत चार उतरां बरयली आनी पेन आनी कागद आग्नेलियामुखार धल्लो.

Resignation ! आग्नेलिया खीण-भर अनमनलें. पूण खीणभरूच. ह्या खिणाक विनोदाक आग्नेलियाचो पुराय तेंको जाय आसलो. आग्नेलियान सडसडीत सय माल्ली. कागद मॅनेजराकडेन दिलो. आनी विनोदाच्या हातांत हात घालून तें भायर सरून गेलें.

आग्नेलियाक घेवन विनोद बद्द जिवानी हाउसांत गेलो. आग्नेलिया पयलेच खेपेक हांगा आयिल्लें. ती चार माळयांची इमारत भायरसून दिसताली ताजेपरसूय भितरसून चड सोबीत दिसताली. तिसरे माळयेर विनोदालें केबीन आसलें.

सकयले मानेन आपणाक तांकपी नदरो फाटीं उडोवन आगनेलिया विनोद फाटोफाट तागेल्या केबिनांत भितर सल्लें.

‘आतां हें केबीन तुगेलें आयच्यान तूं म्हगेली प्रायवेट सेक्रेटरी. हांगा तुजेखातीर मेज घालतां.’

विनोदाले पांय आजून जमनीक तेंकूक नासले. तो आजून उचांबळ आसलो. आगनेलियान मुमुखें हांसून ताका ओडलो,

‘भावाक पयलीं विचारता?’ आपणें थोमणो माल्ला अशें ताका दिसचें न्हय हे खातीर जाणीवपुर्वेक येतन करीत आगनेलियान विचारलें.

‘you are right’ अशें म्हूण ताणें इंटरकॉमाचो बटन दामलो.

‘If you are not very busy, म्हाका कितें उलोवंक जाय. It’s urgent. येवं?’

संबंद चवथो माळो अंतर कण्डिशन्ड आसलो. आनी विराटाल्या ऑफिसाची सजावट दोळ्यांत भरपा इतली सोबीत आनी दर्जेदार आसली. विनोद आगनेलियाक घेवन केबिनांत भितर सल्लो तेन्ना विराट आपणाल्या ओव्हल मेजाफाटल्यान लोडेवन बशिल्लो आनी दोळे धांकून फुड्यांतले स्टेनोक पत्र डिक्टेड करतालो. विनोद भितर सरनाफुडें ताणे कुरू केली. ते बराबर ती स्टेनोग्राफर कागदां कवळून भायर सरून गेली.

विराट उठलो आनी कुशीच्या सोफ्या कडेन आयलो. ‘मीस आगनेलिया ब्रागांझा विराट, भाव म्हगेलो.’ विनोदान वळख करून दिली.

विराटान वयलेचाराक हात फुडें केलो. विनोदाक बसपाक सांगलें आनी आपूण बसलो.

विनोद नव्हंस सो दिसतालो. ताकालागून आगनेलियाच्या काळजांत खपखपतालें.

‘अं .. तूं .. तुका हांवें पयलीं सांगलांच. म्हा तिगेच्या मॅनेजरान...तो त्रास दिता म्हूण तिणे आजूच ती नोकरी सोडल्या... हांवेंच सांगलें हिका..’

विनोदापरस तीन चार वर्सांनी तरी व्हड आसतलो विराट. आंगलोडान विनोदासारकोच. पूण मुखामळ तेजिश्ट आनी

गंभीर. दोळे करारी. चलणूक आत्मविश्वासान भरिल्ली.

विराटाल्या दोळ्यांक दोळे भिडोवप विनोदाक जड वतालें. मदींच तो थाल्लो.

‘go ahead!’ विराटान म्हळें. आगनेलियाक दिसलें तो मुमुख्यांनी विनोदाक हांसतालो. ताजी काकुळट करून. म्हणसर विनोदान नेट करून सांगून उडयलें, ‘आयच्यान हांव हिका म्हगेली प्रायवेट सेक्रेटरी नेमतां. जयना?’

पयलेच खेपेक विराटान आगनेलियाक तांकून पळयलें. जोखिल्लेवरी केलें. आनी हयकारून तकली हालली.

‘आनीक कितें?’ विराटान हांसून विचारलें.

‘आनीक कांय ना. थॅक्यू’ अशें म्हणून विनोद पिट्ट करून उठलो. ताजे फाटोफाट आगनेलिया भायर सल्लें.

‘your brother looks so young! तो येदो व्हडलो बिझिनेस सांबाळटा हें खरें दिसना.’ आगनेलियाक आतां सू जाल्लें.

‘Don’t go by his looks! he is a very very practical man. हरशीं तो सादो. पूण दुडवांकडेन मनशाक वळखना.’ विनोदान विराटाविशीं आपणालें मत सांगलें, ‘आनी चल. बॉम्बे वचपाची तयारी कर... आरेच्या! विराटाक सांगपाक विसरलोंच Just a minute. सांगतां आनी येतां.’

आनी आगनेलियाचें मत आयकुचे पयलींच विनोद भायर सरून गेलो. आगनेलियाक वचपाचें नासलें. अकठांय उरतकीर कितेंय घडूं येता. आनी विनोद तृप्त जालो जाल्यार घडये आगनेलियाविशीं ताका आशिल्लें आकर्शण उणें जावं येता. हाजेर वाट काडूंकच जाय... इतल्यान इंटर कॉमचेर आवाज आयलो.

‘Miss Braganza are you, there?’ विराट उलयतालो.

आगनेलिया अकलेंच आसलें. खोणभर धुसपलें.

‘yes sir!’

‘Now listen! विनोद आयज बॉम्बे वता. तुका वांगडा व्हरूंक सोदता.

हावें ताका advice दिला नाका म्हूण. you don’t encourage him. ताका वेव्हार सारको समजना. काम चड म्हत्वाचें आसा. हांव जाणां, तूं वांगडा उल्लें जाल्यार तो काम विनरतलो. Do you understand?’

‘Yes .. sir!’ आगनेलियान म्हळें.

‘All right. तो सकयल गेला. पावतलो आतां. उगडास धर.’ आनी आवाज बंद जालो.

आगनेलियाक नकळटना सूज जालें म्हणसर विनोद आयलो, ‘Damn that Virat! अकलो वच म्हणटा काम खंय म्हत्वाचें. undivided attention जाय खंय.’ विनोद तापत रावलो.

‘विनोद, असो उचांबळ जावं नाका.’ आनी विनोदाल्या भुजार हात दवरून आगनेलियान म्हळें, ‘In a way, he is right! हांव जर तुजेबराबर आसलें जाल्यार- I’ll demand undivided attention.’

विनोद न्हिवलो. ‘बरें आसा I will miss you! Meanwhile, हांगा तुजेखातीर मेज मागयलां आनी हांव येसर दोन दीस तूं विराटाल्या केबिनांत बस. ताणेच सांगलां-आपूण तुका ब्रीफ करतां म्हूण. तेभायर तागेली स्टेनो आसा तीय तुका हेल्प करतली.’

o o o

सोरोप निसणीच्या खेळांत आगनेलियाक अशें अकदान मेळिल्लें की तें निसणीवयल्यान सामकें वयर पाविल्लें. निमण्या घराक लागीं. जिवानी आनी कंपनीचे गिरेस्तकायेचो स्पर्श ताका जावंक लागिल्लो नवें ऑफीस, नवीं मनशां. . . . दोन दीस झुप्प करून सल्ले.

मदीं विनोदालो फोन आयिल्लो. पूण विराटामुखारच घेवंचो पडिल्ल्यान कांयच उलोवंक मेळुनासलें. थंय विनोदाली आवतिकाय कितें जाल्या आसतली हाजी आगनेलियाक कल्पना आसली. आनी ज्युस्त तो परतुपाचो आसलो तें प्लेनूय त्या दिसा लेट जालें. विनोद पणजेंत पावलो तेन्ना ऑफीस बंद जाल्लें. तो भायलेभायर आगनेलियाक मेळपाक फ्लॅटार गेलो.

आग्नेलिया वाटूच पळयतालें.

‘ ओह नेलिया, I missed you so much ! ’

‘ Me too ! ’ तागेले वेंगेंत रिगून आग्नेलियान म्हळें.

‘ काम सारकें जालें ? ’

‘ बायटशें जालें ना. विराट म्हणटालो आनीक दोन दीस राव म्हण. पूण...? couldn't ! ’ विनोद सेंटिमेटल जालो, ‘ नेलिया, I love you so much तुजेबगर रावं नज ! ’

विनोदालो सेंटिमेटलिझम आग्नेलियाक पसंत नासलो. आगणाल्यो संवेदना, भावना आग्नेलियान खूब तरणे पिरायेर मारून उडयिल्ल्यो. ताका फकत वेव्हार तितलो कळटालो. पूण विनोदालो सेंटिमेटलिझम सोंसपांतच वेव्हार आशिल्ल्यान तें वगी रावलें.

‘ आमी मिरामार वचूं या ? ’ आग्नेलियान विचाल्लें.

‘ oh yes ! आनी हें पळय नेलिया, हांवें तुका कितें हाडलां—’ आनी विनोदान अक पर्सीत दवरपाचो पोर्टेबल टि. व्ही. आग्नेलियाच्या हातांत दिलो.

‘ थॅक्यू, डार्लिंग ! पूण त्या उतरांत वयलेचार चड आसलो. थोड्याच दिसांनी तें मिसेस जिवानी जातलें तेन्ना ह्या वस्तितचें अप्रूप कसलें ? वाटेर सदचेंवरुं विनोदच उलयतालो.

‘ But for my brother, हांव तुकाच घेवन बाँम्बे वचपाचों. खुब मजा येतामली.’

आग्नेलिया वग्वी रावलें.

‘ पूण हांव जाणां, तुका घेवन गेल्लों आनी काम उल्लां म्हण आनीक अक दीस रावतां म्हणिल्लें जाल्यार तो परतो आफयतलो आसलो. तूं ना आनी काम उल्लें जाल्यार म्हाका आनीक दोन दीस राव म्हणटा हो विराट— वचत थंय म्हाका आड येता. ’

‘ पूण ताका उपाव कितें ? तो व्हडलो भाव. सगली ऑथॉरिटी ताच्या हातांत...’ आग्नेलियान विनोदाक वस्तुस्थिती सांगली.

‘ खरेंच. डॅडीन सगले अधिकार विराटाच्या हातांत सोंपयल्यात. व्हडलो भाव म्हण... If only I were the elder ! ’

‘ Or the only son to your father ! ’ आग्नेलियान सहजतायेन म्हळें.

विनोद तटास जालो. खीणभर घुमपलो. आग्नेलियाक पळोवन ताणे तोंड उकतें केलें. पर्थून धांकलें. मागीर अक हुसकारो सोडलो आनी म्हळें, ‘ तशें जाल्लें जाल्यार म्हजे इतलो सुखी कोणूच आसचो नासलो.’

‘ आजून तशें जावं येता, न्हय ? ’ आग्नेलियान विनोदाकडेन रोखून पळयत म्हळें, ‘ I mean, फाल्यां अॅक्सिडंट जालो वा कितेंय बरें वाश्ट—’

‘ पूण... पूण That is a remote possibility ’ विनोदान खांदे वयर-सकयल करून म्हळें.

‘ Oh विनोद, सगलेंच नशिवाचेर सोडूं नाका. दादल्या मनशाक गटस् जाय. ’ आग्ने-

लियान तागेले मांडयेर हात दवरून ताका थापटून म्हळें.

‘ Of course, म्हजेकडेन गटस् आसात. पूण म्हज्या हातांत कितें आसा ? ’

‘ आसा पूण हांवें तुका Possibilities सांगल्यो जाल्यार तुका म्हजो राग येतलो, you may even hate me ! ’ आग्नेलियान चतरायेन पावल घालें.

‘ Certainly not ! you are a gen us. तूं सांग तरी ! ’ विनोद उचांबळ जालो.

‘ विनोद, don't misunderstand me ! तुजेबगर रावं नज देखून सांगतां आतांच तूं उलयतामतना चिंतून आयलें म्हाका. You may call it a conspiracy.’

‘ हांव कांय म्हणिना गो. तूं सांग. please go ahead. म्हजी कितेंय करपाची तयारी आसा... ’

गाडी मिरामार पावली. पूण तीं देंवलीं नात. गाडयेंतच बसून आग्नेलियान हांगा आपणाली येवजण पयलीं खांकडत आनी मागीर आत्मविश्वासान सांगली.

... .. विराट आसासर विनोदाक फ्री हँड मेळप कठीणच... .. आनी कसलीय वस्त दोगांनी वांटून घेवचेपरस अकल्याक भोगूंक मेळप वरें... ..

विनोदाक पटलें.

‘ पयर हांव विराटावांगडा जिवानी हाडसच्या टेरीमाचेर पाविल्लें... .. धऱ्येर कट्ट्याक तेंकून हांवें सकयल पळयलें... .. oh my ! A fall can be fatal ! ’

वसंत तुकाराम प्रभु

ट्रकां-धनी आनी प्रगतीशील शेतकामती

निरंकाल मार्ग-फोंडें गोंय ४०३४०१

आमचे थंय टीपर भाड्यान मेळटात.

... .. तेन्नाच म्हज्या मनांत आयलें, विनोद
... .. फकत अक पूश ! ... .. आनी तूं
तुगेल्या बापायलो अकलो अकसुरो पूत जावं
येता ... ..'

'How easy !' विनोदान उचांबळीत
जावन म्हळें, 'हांव हें सहज करन ! I
can do it ! पूण ... .. मागीर -'

'It can be an accident !
नाजाल्यार Suicide ! ... ..'

• • •

दुसऱ्या दिसा सांजच्या साडेस सातांक
लग्नासंबंदान थोडेंशें प्रायवेट उलोवपाखातीर
वयर टेरासाचेर मेळपाचें विराटान कबूल
केलें आनी विनोदाक सू जालें. फुडलें काम
सोपें आसलें. only a push ! मागीर
जातलो मातसो बोवाळ येतली पुलीस,
जातली चवकशी. आत्महत्येक हंगार निबां
दिवं येतात. तेभायर गवाय दिवपाक आग्ने-
लिया वांगडा आसतलेंच. शिवाय दुडू आस-
ल्यार कितलेंय गुन्यांव दामूं येतात ... ..
विनोदाली उचांबळाय तेमकार पावली.

आग्नेलियाक हुसको आसलो-विनोद अंन
वेळार फाटीं सरत म्हूण. टेरासाचेर येनास-
तनाच रावीत म्हूण. मदींमदीं ताका उमेत
दीत आग्नेलिया ताज्या सांगातान रावलें.

सात जावन धा मिणटां जाल्लीं. अकस्मात

अक किळांच त्या शांत वांठारांत घुंवघुंवली.
जिवानी हाउसाच्या टेरासाचेर बोबो
आयकूंक आयल्यो. आकांत जालो. सकयल
घे म्हूण गर्दी जाली. सायरन वाजयंत
पुलीस आयली.

अँड्युल्स ...

पंचनामो ...

चवकशी ...

आग्नेलिया घुंवळून. पडिल्लें. ताका
बशिल्लो शॉक निवळपाखातीर डॉक्टरान
ताका इंजक्शन केल्लें. ऑफिसांतल्या
सोपयार तें थार पडिल्लें. कोण तरी ताका
बारो घालतालो.

खासा डि वाय एस् पी वयर आयलो.

'कशी आसा ? उलयतली न्हय ?' ताणे
डॉक्टराक विचाल्लें.

'शॉक बसला. पूण she is all
right !' पुलिमांनी सगल्यांक भायर
काडले.

'you too, mr. Jeevani
आनी दार बंद करून ताणी आग्ने-
लियाचो स्टेटमेंट घेतलो.

'म्हजेच बयल्यान तांची भासाभास
जाली... हांव हाजेलागीं लग्न जातां म्हूण
कळटकीर तो सामको पिशावरी करूंक
लागलो. जीव दितां म्हणूंक लागलो...

आमकां - आमकां खरें दिसलेंना. आनी
in his emotional outburst
ताणें, आमी आडावचेपयलीच ताणे..'
आनी आग्नेलिया हुंडक्याहुंडक्यांनी रडूंक
लागलें.

'सॉरी, मीस ब्रागांझा, तूं आतां रेस्ट घे.'
डी. वाय अँस पी उठलो. आनी, 'A clear
case of suicide.' अशें म्हणीत भायर
सरून गेलो.

पोलिसांक लिफ्टामेरेन पावोवन तो
परतलो. दाराक भितल्ल्यान खिळी घाली.
आनी आग्नेलिया म्हऱ्यांत येवन ताजो हात
हातांत घेवन ताणे म्हळें,

'थँक्यू नेलिया, you are a genius;
हांवें सांगिल्लेंच तुका, म्हगेलो प्लॅन चुकपार
ना म्हूण. तुवें आपणालें काम अकदम बरें
केलें.'

'पूण म्हाका--'

'तूं कायच हुसको करूं नाका. फुडल्या
म्हयन्यांतच आमी सिव्हील मॅरेज करूंया.
आतां आमकां कोणाच्यानूच कुशीक काडूं
नज.'

'Oh, थँक्यू विराट ! I am so
happy !' अशें म्हूण आग्नेलिया विराटाचे
वेगेंत रिगलें.

-३-

जाग प्रकाशन

आमचीं फुडलीं अजवाडावपां :-

१. तगांर... महाबळेश्वर सैल
२. चित्तरंगी... दामोदर मावजो
३. कण्ठमणी... बा. भ बोरकार
४. इसाप-काणयो... म्हाबळेश्वर सरदेसाय
५. इल्लें शीं इल्लो उजो... शीला कोळंबकार
६. चारुदत्त... रवीन्द्र केळेकार

- भितल्ल्यान आमी रिते. देखुनूच भायल्यान हीं तीं
'पोक्सिवां' सोदीत भोंवतात.

• • •

- कालचो दीस म्हजो आयचो दीस खावंचो ना हाची
जतनाय घेवंक जाय हांवें.

• • •

- मनीस तीन तरांनी दुरूव भोगता-

१. तें येवचे पयलीं 'देवा पाव, देवा पाव' करून
२. येतकूच 'आय देवा, आय देवा' करून आनी
३. येवन 'वतकूच जावं, देवा सू जालें' म्हूण हुस्कार
सोडून.

• • •

कंय यादी

डॉ. राम मनोहर लोहिया

जिवितांत जोडपा सारक्यो गजाली खंय दोन. अक देव,
दुसरी बायल.

बायल म्हज्या हाताक केन्ना लागलीच ना.
आनी देवाक हांव खंयच मेळूंक ना.
पुणून, हांवें अक 'मनीस' पळेल्लो...

X X X

१९१९-२० च्या अदमासाक जेन्ना गांधीजींनी अमहकाराची चळवळ सुरू केली, तेन्ना हांव णव धा वर्सांचो. हांवें अस्कोल सोडून दिल्लें. म्हाका याद आसा, त्याच अदमासाक हांव म्हज्या बापाय वांगडा गांधीजींक मेळूंक गेल्लों. हांवें तांच्या पांयांक हात लावन तांकां नमस्कार केल्लो आनी तांणी म्हजे फाटी वयल्यान हात ओडिल्लो. म्हाका हे गजालीचो सदांच अभिमान दिसला. उपरांतच्या आयुष्यांत तांगेल्या ह्या कृपावंत आनी शक्तिशाली स्पर्शाचो खूब अनुभव आयला आनी हांवें म्हाका भाग्यवंत लेखला. हांगा अितलें सांगूंक जाय : हांवें आयुष्यांत दुसऱ्या कोणाच्याच पांयांक केन्ना हात लावंक ना.

X X X

योरपांत हांव शिकतालों तेन्ना अक शॉवट हांव पारिसाक गेल्लों. गांधीजी राबुड टेबल कोन्फरसांत सावन परतताले आनी पारिसाक येवपाचे आशिल्ले. फांतोडेर साडे पांचांक तांकां स्टेशनार बचून मेळटलों अशें हांवें थारायल्लें. फांतोडेर साडे पांचांक अुठप म्हळ्यार अक दिव्य आशिल्लें. म्हजे ते पिरायेर तरी. तरी आमताना हांव अुठलों. पुणून अुठलों तेन्ना साडेपांच जाल्लीं. स्टेशनार वचपाचें सोडून हांव म्हज्या होटेलांतूच पासयो मारूंक लागलों.

हांव तांकां प्रत्यक्ष मेळ्ळां तो योरोपांतल्यान परतले उपरांत. गांधीजी बनारसाक आयिल्ले आनी मालवीयाजींक ते मेळूंक वचपाचे आशिल्ले. प्रभावतीदेवी फाटल्यान लिपत लिपत हांव भितर पाविल्लों, जंय गांधीजी आनी मालवीयाजी अुलोवणी करताले. प्रभावतीची आनी म्हजी वळख तिच्या घोवाची (जयप्रकाशाची) बळख जाल्या ते पयलिची. हांवें तिका म्हळें, तूं म्हजी धाल जा. हांव तुजे फाटल्यान येतां आनी दोगांयचीं अुलोवणी आयकतां. ती म्हणपाक लागली, ' असो लिपूनसो कित्याक ? मुखार कित्याक

येता ? ' हांवें म्हळें ' आयज नाका. ' आनी तिचे फाटल्यान बसून हांवें तांचीं अुलोवणीं आयकलीं. ते मुस्तींत ब्रिटिशांनी आमचेर मात केल्ली. परिस्थिती साप अिबाडिल्ली. असले हे परिस्थितींत सर-काराकडेन वाटाघाटी करूंक जाय अशें खूब जाणांक दिसतालें. मालवीय लेगीत ह्याच मत'चे आशिल्ले. तांणी गांधीजीं मुखार वाटाघाटीचो प्रस्ताव दवल्लो तेन्ना गांधीजींनी सौम्य पुणून दृढ अुतरांनी सांगलें, ' कितें अुल्यतात तुमी ? अशे तरेच्यो वाटाघाटी आतां अशक्य जावन पडल्यात हें तुमच्या लक्षांत अजून कशें येवंक ना ? '

• हांगाच तांचीं उलोवणी सोंपिल्लीं.

X X X

अुपरांत आमचे संबंद खूब वाडले...

हांव काँग्रेस सोशियालिस्ट पक्षाचें अक सप्तकी नेमाळें चलयतालों. आनी गांधीजीं कडेन हांवें अक लेख मागिल्लो. तांणी दितां म्हळ्ळें. घडये म्हजें तरणेपण आनी हेर गजाली पळोवन ते म्हजेर खोशरी जाल्ले जावंक जाय तांगेलो लेख हातांत पडचे पयलींच हांवें गांधीजींच्या विधायक कार्याची टिका करून अक लेख बरयलो. गांधीजींनी ते मुस्तींत ग्रामांदोग संघ, तालीमी संघ, चरखा संघ असले कितलेशे संघ स्थापन करून देशभर रचणुकी वावराचें अक जाळें विणिल्लें. म्हाका त्या वेळार ह्या वावराचें म्हत्व समजूंक नाशिल्लें. हांवें ह्या वावराची ' म्हातारेचे अुद्योग ' म्हूण फकाणां मारिल्ली. हांवें म्हळ्ळें, असल्या कामांतल्यान चार गरिबांक दोन घांम अन्न खावंक मेळत. देशाक स्वातंत्र्य मेळपाचें ना. स्वातंत्र्य जोडपाचें काम येदें मोटें की तें हातसडिचे तांदूळ तयार करून जावपाचें ना. हांवें मातशी खर टिका केल्ली. हांवें त्या लेखाची अक प्रत गांधीजींक धाडून दिली आनी ताचेर तांचें मत विचाल्लें.

तांची जाप म्हूण अक पोस्टकार्ड आयलें. तातूंत तांणी बरयल्लें, ' दुसऱ्यांचीं मत्तां समजून घेवपाची अित्लीय लक्ष्मबाय तुज्यांत ना. अित्लीय सहिष्णुताय तुज्या आंगांत दिमन. ' म्हजे कडल्यान लेखाची अपेक्षा करूंक नाका. '

ही जाप वाचून म्हाका तिडक माल्ली. राग आयलो अशें म्हणिना. हांवें तांकां चीट बरयली. म्हळें, ' म्हजीं अुतरां आगळीं अुणीं जाल्यांत जातलीं. पुणून म्हाका कितें म्हणपाचें आसा तें तुमी समजून घेतिल्लें जाल्यार बरें जातलें आशिल्लें. '

म्हजे हे चिटोक तांगेली जी जाप आयली ती खूबूच गोड आशिल्ली.

हांव अेके कडेन ' केन्ना खंयच रावलों ना. हाका लागून गांधीजीचो ती चीट हांव सांबाळून दवरूंक पावलों ना. आयज म्हाका दिमता, हांवें ही तांगेली पयली चीट जतनायेन सांबाळून दवरूंक जाय आशिल्ली. दुसऱ्याचें म्हणणें पटलें ना, मानलें ना जाल्यारूय समजून घेवंक जाय मनशान.

X X X

गोंयचे चळवळींतलो अक अुगडास-

गोंयांत हांवें जें कितें केलें तें कित्याक केलें हाची अित्लीय

बासपूस करी नासतना गांधीजींनी- म्हाका धरिल्ल्याची खबर कळनाफुडें- म्हाका तेंको दिवन अक पत्रक काडलें.

तांकां हांव मेळ्ळों तेन्ना तांणीच म्हाका म्हळें, 'तुका गोंयांत धरिल्ल्याची खबर म्हाका सकाळच्या धा वरांचेर मेळ्ळी आनी बाऱ्या वरांचेर हांवें तुजे अटकेचो निषेध करून आनी तुजे चळवळीक तेंको दिवन पत्रक काडलें.'

मातसो गीण काडून तांणी म्हळें, 'तुवें मात म्हाका आपूण कितें करूंक वतां हें सांगलें ना. तरी आसतना हांवें म्हजें कर्तव्य केलें.'

हांवें म्हळें, 'हांवें जें कितें गोंयांत केलें तें करपाक हांव थंय वचुंकूच नाशिल्लों. अशें कितें करचें पडटलें हाचो म्हाका अदमास लेगीत नाशिल्लो. म्हज्या अका अश्टाक मेळपाखातीर हांव गोंयां गेल्लों. थंय पावतकूच तिसऱ्या काय चवथ्या दिसा म्हाका थंयचे लोक मेळपाक आयले. विद्यार्थी, शिक्षक, वेपारी, सरकारी नोकर... आनी आमकां हांगा नागरिक स्वातंत्र्य ना, लग्नाचें आमंत्रण लेगीत छापचे पयलीं पोलिसांक दाखोवचें पडटा अशें सांगपाक लागले. म्हज्यान हें सोसून नज जालें आनी हांवें भाशण-बंदिचो तांगेलो हुकूम मोडलो...'

गांधीजी हाचेर कांय अुलयले नात. सांगपाचें म्हळ्यार, गोंयचे चळवळीक जावं, नेपाळचे जावं, तांणी म्हाका तेंको दिला. दिवपाक कळव लावंक ना. घोळूय करूंक ना. कोणेंय आपणाल्या बऱ्या हेतुंची तांकां खातरी पटोवन दिली म्हणटकूच तो जें कितें करता तें बरेंच आसतलें अशें गांधीजी मानताले आनी आपणालो तेंको दिताले.

हांव तांकां आवडूंक लागिल्लों अशें म्हणूंक जाय.

X X X

माअुटबेटन देशाची फाळणी करपाची आपणाली येवजण घेवन आयले ते मुस्तींतलीं अक याद सांगतां -

सकाळच्या आदेसाक हांव तांचे म्हऱ्यांत बशिल्लों. वचराक अुठलों तेन्ना तांणी म्हळें, 'तुजे कडेन म्हाका जायतें अुलोवपाचें आसा. सांजचो यो.' माअुटबेटन येवजणे भायर ते दुसरें कितें अुलपतले, अशें मनांत म्हळें आनी सांजचे प्रार्थने अुपरांत हांव तांकां मेळ्ळों. प्रार्थने अुपरांत ते पासय मारताले. तांगेले म्हऱ्यांत जे सदां आसताले तांकां वचात म्हण सांगून ते म्हाकाच अकल्याक घेवन पासयो मारपाक लागले. म्हज्या खांदार हात दवरून ते पासयो मारतां मारतां अुलोवपाक लागले. तांची आनी म्हजी वळख जावन सुमार तेरा वर्सां जाल्ली. ह्या तेरा वर्सांत ते म्हजेकडेन म्हज्या खाजगी जिविताविशीं अकूय फावट अुलोवंक नाशिल्ले. आज तांणी म्हजे सिगरेटिची आनी च्या-काफीची खबर काडली. हांव ते मुस्तींत सिगरेटि खूब ओडटालों आनी चा-कांफीय खूब पियेतालों. 'अितलीं सिगरेट ओडप बरें न्हय. आरोग्याचेर ताचो परिणाम जाता.' हो अुपदेस करून तांणी म्हळें, 'समाजवादी ह्या नात्यानूय हें बरें न्हय. तळागाळांतल्या लोकांकडेन अकरूप जातलो जाल्यार ही चैन तुका अुपकारा पडपाची ना...'

हांव ओगी रावन आयकूंक लागलों. असले घुटमळ्यांत पडपासारके प्रसंग म्हज्या जिवितांत खूब थोडे आयल्यात. तांगेलो हात म्हज्या खांदार आशिल्लो. हाका लागून अुठून वचपूय जमपा सारकें नाशिल्लें. ते कितें म्हणटात तें आयकपा पेल्यान दुसरें कितेंच करूं येनाशिल्लें.

तांणी म्हाका विचाल्लें, 'हाचेर तुजें कितेंच म्हणणें ना?'

हांव ओगी रावन तांचे वांगडा पासयो मारपाक लागलों. तरूय तांणी धीर सोडलो ना. ते आपणालो अुपदेस दीत रावले. अक व्हड मनीस हो... जांकां आमी व्हड म्हण वळखतात तांचेय परस व्हड. हांव कांयच अुलयना तें पळोवन तांणी म्हाका विचाल्लें, 'तुका हाचेर कांय म्हणपाचें ना?'

हांव जाप दिली ना.

'हांव अुलोवपाचें बंद करूं?'

ह्या खिणाक म्हाका वाचा फुटली. हांवें म्हळें, 'ना, तुमकां कितें सांगपाचें आसा तें सांगात.'

'खाजगी जिवीत वेगळें आनी रासवळ जिवीत वेगळें असो फरक तूं करता न्हय? तुज्या खाजगी जिविताविशीं हांवें कांय अुलोवचें न्हय, अशें तुका दिसता न्हय?'

म्हज्या तोंडांतल्यान अुतरां फुटलीं. 'ना... ना... आनीक कोणाक हांव अुलोवंक दिवंचो ना. पुणून तुमकां हो नेम लागू जायना... तुमी जाय तें अुल्यात. जाय तें सांगात...'

सुमार पाऊण वरां अुपरांत हांवें तांकां जाप दिली., 'ह्या खिणाक हांव तुमच्या प्रस्नाक जाप दिना. थोड्याच दिसांनी दितलों.'

सिगरेट सोडची म्हण गांधीजीन जो युक्तिवाद केल्लो तो म्हाका पटून नाशिल्लो. तरी आसतना दोनेक म्हयन्यां अुपरांत हांवें सिगरेट सोडली.

ह्याच सिगरेट प्रकरणा निमित्त्यान घडिल्ली अक याद सांगपाची अुल्ली. अक दीस तांणी म्हाका आपयलो आनी म्हजे विशिंचें आपणालें मत्त तांणी सांगलें... तें अितलेच खातीर सांगतां, कित्याक तांतून गांधीजींची नदर दिश्टी पडटा.

ते म्हाका म्हणपाक लागले. 'तूं शूर.. पुणून तुज्या सांगात्यां अितर तुजे परस अदीक शूर आसूं येतात... पुणून तांतूंत व्हडलेंशें कितें? वागूय शूर आसता.' माग.र म्हणपाक लागले, 'तूं विद्वान, पुणून तुजेय परस व्हड विद्वान तुज्या सांगात्यांत आसूं येतात... व्हडलें-शें कितें? वकिलूय विद्वान आसतात. पुणून तुज्यांत अक गजाल आसा- जी तुका हेरां परस वेगळो करता. तुज्यांत शील आसा. तूं जसो भायल्यान दिसता, तसोच अितल्ल्यान आसा. तुज्यांत चारित्र्याचें सादत्य आसा.'

गांधीजी मनशाचें मूल्यमापन करता आसतना कांय कांय वेळार चुको करताले. म्हजे वयल्या मोगाक लागून तांणी म्हजेंय मूल्य मापन करतना चूक केल्ली आसूं येता. पुणून अक खरें :

(३० पानाचेर चालू)

इतिहासाची पाणा

काकासायबांत्यो चिटी

(ह्या सदरांत आमी आतां मेरेन स्व. बाकीबाब बोरकारांक आयिल्ल्यो पू. काकासायबांत्यो चिटी दीत आयल्यात. फाटल्या मे म्हयन्याच्या आंकांत ८-२-४८ मेरेनच्यो तांमेल्यो चिटी दिल्ल्यो.)

अबचीत ४८ साला आदली, २०-१२-४५ ह्या दिसा बरयल्ली तांगेली आनीक अंक चीट स वामनबाब कुंडयकार हांगेल्या संग्रहांत मेळ्ळी. हिवूय बाकीबाबांकूच बरयल्ली चीट. बाकीबाबांनी ती वामनबाबांक २५-१-४६ ह्या दिसाच्या आपणाल्या पत्रा सयत वाचपाक धाडिल्ली.

लोहिया गोंयांत येवंक नाशिल्ले, गोंयची चळवळ सुरु जावंक नाशिल्ली. तेन्नाची ही चीट हें मुजरत लक्षांत घेवपाचें ... वा. मं.)

० ० ०

वर्धा

२०-१२-४५

सप्रेम न. वि. वि.

तुमचे १०-१२ चें पत्र मला यथाकाळीं प्रवासान्त मिळालें होतें. मुंबाई, बनारस, कलकत्ता, गौहाटी, शिलांग, सिलहट, सोदपुर, जमशेदपुर (टाटानगर) अत्यादी ठिकाणांचा प्रवास अज्ञावाता प्रमाणे करून ता. १३ ला मी येथें परत आलों. येताना ताप, खोकला, पडसे या त्रयीलाही घेऊन आलों. ताप लवकरच गेला. खोकला पडसे अजून आहे.

प्रवासांत आजारी पडण्याचा हा पहिलाच अनुभव आहे.

आजच पुण्याहून श्रीगद जोशीचें पत्र आले आहे. श्री. सरदेसायी यांची मुलगी त्याने पसंद केल्याचें आणि अभयपक्षी रेजिस्ट्रेशनसाठी नोटीस देऊन आल्याचें त्याने कळवले आहे. लवकरच विवाह विधि आणि रेजिस्ट्रेशन वगैरे अुरकण्यांत येतील.

ता. १८ डिसेंबरच्या 'केसरी'त 'गोमंतकाचें बातमीपत्र' आहे. बातमीदार कोण आहे, कळले नाही. पण त्यांतील 'कोंकणी मराठी वाद' ही कंडिका (पॅरिग्राफ) वाचून मला समाधाना अतिकेच आश्चर्यहि झालें. 'केसरी' मध्ये हें कसें आलें य-चेंच आश्चर्य वाटलें. कोंकणीचे पुरस्कर्ते (कारवारचे) श्री शानभाग यांना मी अंक पत्र लिहिलें होतें. तें छापण्यासाठीं मामा वरेरकरांना मी दिलें होतें. तें त्यांनी छापलें किंवा नाही, मला कळलें नाही. त्यांत मी म्हटलें आहे-

'मराठीच्या बाबतींत गोव्यांतील लोक महाराष्ट्रीय साहि-

त्यांचे अनुयायी म्हणूनच मिरवणार. कोंकणीच्या बाबतींत ती भाषा बोलणाऱ्या विशाल क्षेत्रातील समाजाचे पुढारी म्हणून शोभणार, हें गोव्यांतील लोकांनी ध्यानांत घेण्याजोगें आहे. गोव्यांतील लोकां विषयी मला असाधारण श्रद्धा आहे. ते कूपमंडुक्त्व सोडतील तेव्हां मराठीला देखील मोठें गोंडम आणि जिवंत रूप देतील. गोव्यापुढें अज्ज्वल भविष्य पसरलें आहे. फक्त गोव्यांतील तरुणांना त्याचा साक्षात्कार होतील तरच. आणि घनी लोकांच्या कच्छपी ते न लागतील तरच.'

१९१५ सालच्या शेवटीं जेव्हां महात्मा गांधींना मी मुंबाईला भेटलों तेव्हां 'साधना' नांवाचें अंक मराठी मासिक मी काढणार आहे असें त्यांना सांगून माझ्या मासिकांत येणाऱ्या विषयांची यादी मी त्यांना दावविली होती. ती वाचून आमचे तालजी गेविंदजी देसायी म्हणाले, 'तुमच्या मासिकाला 'साधना' कां म्हणतां? 'अन्साश्रिकलोपेडिया अन्डिफा' म्हण ना.' आमची योजना त्या नंतर अन्दुलाल याजिकांच्या 'नवजीवन अने सत्य' या (गुजराती) मासिकांत छापली होती. तुमच्या मासिकाचें नांव तुम्ही 'साधना' ठेवणार हें वाचून मला वरील गोष्टीचें स्मरण झालें. 'साधना' म्हणजेच जीवन साधना होय. नांव मला आवडलें हें निराळें सांगाययाम नको.

समाज सेवा मंडल राजकारणापासून अलिप्त असावें पण तेजस्वी आणि दलितोद्धारार्थें ब्रीद धारण केलेले असावे.

गोव्यांत निवडणुकीमुळें दत्ता पैनी माझी सूचना अमलांत आणली याचें मला बरें वाटलें

आजारीपणाची आठ दिवस विश्रान्ती घेतल्यामुळें माझ्या कार्यक्रमांत फेरफार झाला आहे. ता. १२ व १३ जानेवारीला मी बडोद्याला मराठी वाङ्मय परिषदेचा अध्यक्ष म्हणून भाषण करणार आहे भाषणासाठी 'मराठी भाषा आणि हिन्दुस्तानचें भाषाकारण' हा विषय मी घेतला आहे. जानेवारीच्या मध्यालाच अहमदाबादेला माझ्या षष्ठीपूर्तीचा उत्सव आहे. असल्या उत्सवाला हजर राहण्यास मला भाग पाडणे हा केवळ जुलूम आहे. दोन दिवस सभेंत बसून स्वतःचें गणगन ऐकणे आणि आपण या स्तुतीला योग्य नाही याचा अनुभव घेन राहणे याहून दुसरी शिक्षा आणि फटफजिती कोणती? माझा अंक विद्यार्थी जो हल्ली डायरेक्टर ऑफ रिसर्च आहे- मला म्हणाला. 'तुम्ही जिवंत आहात या गुन्ह्यामुळेंच तुम्हाला हजर रहावें लागेल.'

बदललेल्या कार्यक्रमांत मी बेळगांवला केव्हा पोहोचू शकेन हें निश्चितपणे सांगू शकत नाही. बेळगांवला जाणे कदाचित मार्च महिन्यावर ठकलावे लागेल. कसेंहि असले तरी तुम्हाला बगाभू-शक्य तितक्या लवकर-कळवीन. बेळगांवचे स्नेहसंमेलन घडून यावेच असा माझा आग्रह नाही. बेळगांव गोव्याला जवळ आहे. ब्रिटिश हद्दीत आहे. फारसा गाजावाजा न करता बरेचसे काम करता येईल. पण कल्पना नवीन आहे आणि लोकांना रिकामपणे हि हवे तेव्हा मिळत नसते, तेव्हा सहज साधण्याजोगे नसेल तर कल्पना सोडून द्यावी.

मी ता. २२ ला येथून निघून २३ ला नाशिकच्या वाचनालयाचा उत्सव भुरकून २४ ला मुंबलीला पोहोचणार. तेथे वसंतराव वगैरे मंडळी भेटतीलच.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

(आतां ८-२-४८ अपरांतच्यो चिठी क्रमशः)

• • •

२० अकबर रोड
नवी दिल्ली,
१५-५-४८

प्रिय कवि,

तुमचे २१-४ चे पुण्याहून लिहिलेले पत्र पोहोचलें. पेसी (पेस्तनजी ड्रायव्हर) येथे येऊन आजच परतले. त्यांची भारतीय 'कोन्सुल' म्हणून गोव्यांत नेमणूक झाली आहे. ते तुम्हाला भेटून पुण्याला जाऊन नंतर कामावर रुजू होतील.

जबाहरलालजी बाहेर गांवी गेले होते. आज आमचा टेलिफोन बिघडला त्यामुळे त्यांचेशी मुलाखत ठरविणे कठिन झालें. त्यांना भेटून तेव्हा स्वामी सत्यानंदाविषयी (फादर अेच. ओ. मास्कारॅन्यश्) विचारून त्यांनी मला अेखादें नांव मुचविण्यास सांगितलेलें नसून मी होऊन त्यांना सत्यानंदांचें नांव सुचवणार आहे. त्यांना अशा प्रकारच्या सेवेची जरूर असेल असें मला वाटतें पण माझी कल्पना चुकीचीहि ठरू शकते. मुचविणे आपलें कर्तव्य आहे.

सांदेकरांच्या कागदपत्रांतून फारसे कांहीं निघेल असें मला वाटत नाही. येथील सेक्रेटरियेटमध्ये ' द पोर्चुगीज अिन अिन्डिया ' म्हणून जें मोठें- दोन भागांचें-पुस्तक मी आणलें होतें त्यांत गोव्या-विषयीं मुबलक माहिती आहे. मी तें पुस्तक प्रो. ड्रायव्हर यांना वाचावयास दिलें. त्यांची गरज माझ्यापेक्षा मोठी.

गोवे सरकारच्या ' अन्-फ्रॅण्डली अॅक्ट्स् ' ची साधार माहिती हिन्दुस्तान सरकारला अगदीं वेळेवर मिळत राहिली पाहिजे. यापुढें पेसीला (प्रो. ड्रायव्हरनां) कळविली तरी भागेल. ते पडताळा पाहून योग्य रुपांत पुढें पाठवतील.

माझा विचार ३ तारखेलाच अहमदाबादला पोहोचावयाचा आहे. मी बहुत करून ' गुजरात विद्यापीठ, अहमदाबाद ' येथेंच राहीन. जी. जेठालाल गांधी, गुजरात व्हनक्युलर सोसायटी, भद्र, अहमदाबाद यांचेकडे देखील माझा पत्ता कळू शकेल. नवजीवन

प्रेस, काळुर, अहमदाबाद मध्ये देखील.

' महात्मायन ' लिहायचें म्हणजे आसेतु हिमांचल संबंध हिन्दुस्तान, त्यांतील लोक, त्यांचे गुणदोष, स्वभाव आणि संस्कृति यांचें आकलन झालें पाहिजे. सागर आणि हिमालय यांच्याकडून गांभीर्य आणि अतुंगता यांची दीक्षा घेतली पाहिजे. अर्णवाप्रमाणे भावना अचंबळल्या पाहिजेत आणि हिमवाना प्रमाणे चिर-स्थिर शान्तिहि कमावली पाहिजे. पण तुम्हाला तयारी करावयाची ती ' गागर में सागर ' या न्यायाने केली पाहिजे. नाहीतर जन्मोजन्मी तयारीच करीत रहावे लागेल. मुख्य तयारी गुजराती झपाट्याने वाचून समजण्याची योग्यता प्राप्त केली पाहिजे गुजराती वाचू लागावे म्हणजे तयारी आपोआपच होते. माझी पुस्तके प्रथम मराठीत वाचून मग गुजरातीत वाचाल तर तुम्हाला सोपें जातील. श्रीपद, पुंडलीक वगैरेंनी गुजरातीत प्रवेश असाच करून घेतला...

मुंबलीला गोव्या संबंधीच्या अेकूण अेक पुस्तकांची चांगलीशी लायब्रेरी ताबडतोब तयार झाली पाहिजे. गोव्यांतले किती तरी तरुण मुंबईत राहतात. असली कामें पैसा वाचून भडत नसतात. पण पुस्तकांच्या मार्गे लागून ती गोळा करणारा कुणी तरुण भेटला पाहिजे.

अहमदाबादला म्युनिसिपल लायब्रेरीत, पिद्यापीठांत आणि आश्रमांत तुम्हाला महात्मायना साठी येथेच्छ मसाला मिळेल.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्.

• • •

दिल्लीला जाताना

५-६-४८

प्रिय कवि,

तुमचे ३१-५ चे पत्र मिळालें. वसंतराव मुंबलीला भेटतील अशी आशा होती.

मी आज दिल्लीला जात आहे. तेथे ' हिन्दुस्तानी ' विषयी काय ठरतें तें पहावयाचें आहे. त्यावर माझा पुढचा कार्यक्रम अवलंबून आहे. कदाचित् मी वध्यपेक्षां मुंबलीच्या बाजूलाच अधिक राहीन. दिल्लीला आणि वध्याला जाऊन येऊन असेन. मुंबलीला राहून गुजरात आणि महाराष्ट्र दोन्ही प्रान्तांशी संबंध ठेवणे अिष्ट वाटतें. महाराष्ट्रांतलें वातावरण अगदींच बिघडत चाललें आहे त्या भागांत कोणीतरी स्वतःला ' होमून ' घेतलें पाहिजे.

कांही मित्रमंडळी म्हणतात कीं मुंबलीच्या उपनगरांत राहून मी अेक मराठी साप्ताहिक चालवावे. तसें केलें तर अेकांड्या शिलेदार म्हणूनच रहावे लागेल. कोणत्याही पक्षाशीं अेरूप होतां येणार नाही. साप्ताहिक काढलें तर तुमची मदत घ्यावीच लागेल. पक्ष-निरपेक्ष राहून प्रारंभ करून त्यांतूनच सत्पक्ष उत्पन्न होतील. पण असें कांहीं करावें असा अजून निश्चय होत नाही. पाहूं काय ठरतें तें.

गोव्यामध्ये खरी राजकीय जागृतीच नाही. पण कांही व्यक्ति मध्ये परिस्थितीचा फायदा फुकटांत मिळविण्याची हुशारी आहे. पण राजकीय मांडवला वाचून हा व्यापार टिकावा कसा ? स्वार्थ निरपेक्ष वृत्ति वाचून गोव्यांत अेकोपा होअूं शकणार नाही.

गोव्यांत राजकीय काम होअू शकत नाही. आणि रचनात्मक काम कुणाला करणचें नाही. पोर्चुगीज सरकारला छेडून दडपणाही मात्र वाढवून घ्यायची आहे.

वध्याला जून जुलाभी मध्ये मी नसणार. क्वचित् जाअून येमीन ही गोष्ट निराळी. तुमच्या बिऱ्हाडामाठी काकावाडीत जागा मिळणे मुश्किल तेव्हां तात्पुरती जागा मिळवून देणे हें श्री कमलनयन (बजाज) चेंच काम आहे. तुमच्या साठी त्यांनी कायम घर बांधण्याचें ठरविलें तर जमीन मी देअू शकेन. पण घर तयार व्हावयाला कित्येक महिने लागतील. तोंवर त्यांनी तुमच्या राहण्याची व्यवस्था केली पाहिजे.

माझा दिल्लीचा पत्ता C/o. डॉ. ताराचंद, २२ औरंगजेब रोड, नवी दिल्ली असा आहे.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

नवी दिल्ली

१७-६-४८

प्रिय वसंतराव,

ता. १२. ६. चें पत्र पोहोचलें. सौदेकर प्रकरणाचे अस्सल कागदपत्र दीवच्या तुरूंगांतून मिळविणे शक्य असेल तर तसा प्रयत्न अवश्य व्हावा. सर्व प्रकरण बरेंच जुने असल्यामुळें फारसा उपयोग होअू शकेल असें वाटत नाही. पण गोव्याच्या चळवळींत या प्रकरणाची भर घालतां येतील.

हैदराबाद प्रकरण चिघळत तर आहे या प्रकरणी जर गोवें सरकारने हैदराबादला मदद सुरू केली तर गोव्यांत पुन्हा अठाव करावा लागेल. गोवें सरकार हैदराबादला मदत करते असा साधार पुरावा (कागदपत्रीं मिळाला तर उत्तम. सरकारी अमलदारांच्या भाषणांतून असला तरी उत्तम. आणि प्रत्यक्ष कृतीचा निर्विवाद पुरावा असला तर प्रश्नच नाही.) मिळाला तर हिन्दुस्तान सरकारला गोवें सरकार कडून जाब मागतां येतील की ' अन्फ्रॅण्डली अॅक्ट ' कां करीत आहांत ?

गोव्याच्या भविष्या विषयीचा प्रश्न यथाकाळी हातीं घेतां येतील. सध्या अन्फ्रॅण्डली अॅक्ट केल्यास त्याचाच अलाज करणे तांतडीचें होतील. जून जुलाभी महिने चांगले रंगतील असा माझा अंदाज आहे.

प्रो. ड्राबिवर अजून येथें आले नाहीत. तुम्ही लाडांच्या मार्फत तपास करा की श्रीमती आलू ड्राबिवर मुंबलीला श्री ताल्यारखान यांच्या घरी- म्हणजे स्वतःच्या बहिणीकडे -अजून आहे की काय ? प्रो. ड्राबिवर यांना कळविलें पाहिजे की गोव्याची (कोन्सुलची) जागा ' स्वीकारण्यास तयार आहोंत ' असें कळवित्यानंतर कोणत्याहि कारणास्तव दिरंगाभी करणे म्हणजे मला तोंडघशीं पाडण्यासारखें आहे. आणि आजच्या प्रसंगी राष्ट्रहिताचा घात करण्यासारखें आहे. त्यांना दिल्लीहून आमंत्रण मिळतांच त्यांनी धावून जावयास पाहिजे होतें.

जाग : जून १९८९

प्रो. ड्राबिवर पुण्याला अजून असतील तर त्यांना ताबडतोब भेटून वरील मजकूर वाचून दाखवावा आणि मला तार करावयास सांगावें. माझा पत्ता २० अकबर रोड, नवी दिल्ली असा आहे.

प्रो. लक्ष्मणराव सरदेसाईंना भेटणे अशक्य आहे. जून महिना मला येथून हालतां येणार नाही. जुलाभी १६ च्या सुमारास मी मुंबलीला पोहोचूं शकेन. तत्पूर्वी आवश्यक असल्यास ५-६ जुला-ओच्या सुमारास अहमदाबादला भेटणे शक्य आहे.

मला वाटतें, अटालीमध्ये भूलाभाभी देमाओंच्या चिरंजिवांना हिन्दुस्तान सरकारने राजदूत म्हणून नेमलें आहे. त्यांचेकडेच पोपशी संबंध ठेवण्याची जबाबदारी येतील. तसें झाल्यास त्यांना मदत म्हणून फादर मास्कारेन्हास यांचा उपयोग होअू शकेल. पण त्यांची शिफारिस करण्यापूर्वी त्यांची ' क्वालिफिकेशन्स ' येथें मजकूरळ असली पाहिजेत. त्यांची तयारी आहे किंवा नाही हेंहि समजलें पाहिजे. आणि अितकेंहि करून हिन्दुस्तान सरकारने माझी सूचना न स्वीकारली तर वाओट न वाटून घेण्याची मनाची तयारी पाहिजे. ' डिप्लोमॅटिक ' सेवेमध्ये बुद्धिसर्वस्व खर्चून उपयोगी पडण्याची तयारी असावी लागते आणि त्याचबरोबर हुकूम होतील त्याप्रमाणे स्वतःचे विचार गुंडाळून ठेवून सरकारी नीतीला अनुकूल होतील अशा रीतीने डोकें चालविलें पाहिजे.

आणि मला वाटत नाही की सरकारला अशा सेवेबद्दल मोठासा पगारहि देतां येतील. कारण बजेटमध्ये धार्मिक मदतनीसाची जागाच नसणार. तुमचें आणि कवीचें अत्तर आल्यानंतर तुमच्या स्वामींची (फा. मास्कारेन्हासची) शिफारस करण्याचा विचार मला करतां येतील. प्रो. ड्राबिवर अवसानघातकी निघाले तर नव्या माणसाची कोठेंहि शिफारस करण्याचा अत्साह मला राहणार नाही.

धर्मानन्द स्मारक ट्रस्टवर कमलनयनची सही झाली किंवा नाही हें तुमच्या पत्रांत नाही.

दीव बेटा मार्फत पोर्चुगीज सरकारने जूनागढला किंवा पाकिस्तानला दारूगोळा व शस्त्रें पुरविलीं असतील असें वाटत नाही. रक्षाकार गोव्यांत जाअून दारूगोळा खरेदी करीत आहेत अशी खात्रीलायक बातमी असल्याचें तुम्ही लिहितां. दारूगोळा कितपत खरीद केला जातो, कोठे पाठविला जातो या विषयींची माहिती आणि पुरावा ताबडतोब माझेकडे पाठवून द्या. पुरावा पोकळ ठरल्यास आपलें हमें व्हावयाचें. आपण कायमचे तोंडघशीं पडूं. ' वॉर ऑफ नव्हेंस ' ला आपण बळी पडतां कामा नये.

मजकडे येथें खालील पुस्तकें आहेत-

१. हिस्टोरिकल अँड आर्कियाॅलॉजिकल स्कॅच ऑफ द सिटी ऑफ गोवा.
लेखक : जुझे निकोलाव द फोंसेका १८७८.
२. पोर्तुगीज इन्डिया- अ सर्वे ऑफ कंडिशनस आफ्टर ४०० योयर्स ...
प्रकाशक : गोवा काँग्रेस कमिटी.
३. मुसलमानी अमलातील गोमंतक.
४. गोमंतक परिचय.

दोन्हींचे लेखक : प्रो. बाळकृष्ण सावर्डेकर

५. डिन्शनलाभिज्ञेशन ऑफ गोभन्स.

६. आमच्या निर्यातीचें भवितव्य.

७. पाव शतकांतील गोमंतक. संग्रहक : केशव अनंत नायक

८. गोंयकारांनी गोंयां भायली वसणूक. ले. शणै गोंयबाब.

९. द लॅण्ड ऑफ द ग्रेट अिमेज.

(या पुस्तकांत गोव्याकडील आणि आराकान मधील माहिती आहे. अि. १९०० च्या आसपासची)

१०. गोअन ऑस्पिरेशन्स

११. द पोर्चुगीज अिन अिन्डिया

ले. अॅफ. सी. डानवेर्स २ भाग

हीं पुस्तकें पाठवूं नका. अितर मिळालीं तर प ठवा.

मुरगांवचें बंदर आणि गोव्यांतील रेल्वे चालविण्यांत हिन्दुस्तान सरकारचा हात असावा असें वाटने. तेव्हां कस्टम्सचे आंकडे मला येथेंच मिळवितां येतील.

श्री. शंकरराव गूलवाडी यांचा पत्ता मला माहीत नाही. त्यांचे कडून कांहींच आले नाही. अव्यवस्थित चित्तानां प्रसादोपि भयंकर : आज. कित्येक वर्षे ते कारवारच्या बंदराच्या गोष्टी करतात. पण प्रत्यक्ष काम वेळेवर होत नाही. कारवारचे लोक तर मुर्दाडच आहेत. अशांच्या कामांत न पडलेलेंच चांगलें.

कवींना निराळें पत्र लिहीत नाहीं. मी ५ जुलाबीला अहमदाबादला असेन. तेव्हां ते जर तिकडे आले तर तिकडील गांधी साहित्य डोळ्यांवालीं घालतां येओल.

टपालाची वेळ झाली म्हणून येथेंच पुरें करतो.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम

(२६ पाना वयल्यान)

मनशाचें खरें मोल आंखतना ताचें चारित्र्य पळोवंक जाय-
चारित्र्यांतलें सातत्य पळोवंक जाय. ताचें शील पळोवंक जाय. शौर्य
वा विद्वत्ता न्हय.

X X X

गांधीजीं कडेन कितल्याय मेकळेपणान अुलोवं येतालें. मात
लेगीत भंय दिसनाशिल्लो. घुस्मटमारुय कसलोच जाय नाशिल्लो.
मनांत आसा तें मेकळेपणान तांचे मुखार दवरूं येतालें. हेरां कडेन
अुल्यता आसतना हांव जतनाय घेतां. गांधीजीकडेन अुल्यतना
कसलीच जतनाय घेनाशिल्लो. म्हज्या मनांत आसा तें तेच भायर
काडटाले- म्हजे कोडू आनी धरबांद नाशिल्ले भाशे सयत. हो अेकर
रक्षा-पुरूष आशिल्लो. आमचे अेकान अेक हालचालीचेर ताची
नदर आसा, ताचे परिक्षेक अुतरूंक जाय अशेंच दिसतालें.

X X X

अठरा जून

अठरा जून, अठरा जून

तुज्या म्हज्या

सगळ्यां आमच्या रगनांत

आसा अजून तिगून !

अठरा जून, अठरा जून

खबरच काडल्यार

आजय येता

आंगार कांटो फुलूफुलून !

अठरा जून, अठरा जून

दीस गेले, वर्सां गेलीं

नेण्टीं आसलीं, जाण्टीं जालीं

कांय जाणां, आमच्यांतलींय

आमकां आतां सोडून गेलीं

त्या दिसा उगडास करतां करतां

तरणी उतराय जालीं जून

अठरा जून, अठरा जून !

अठरा जून, अठरा जून

इतिहास गेलो घडोवन

तो दीस-

त्याच दिसा आमी

देखलो पुता,

तो देखपी भग्यवंत आमी

ताची काणी सोंपना सांगून

त्या दिसाचीं दुखां हून

आजय दोळ्यांत गर्दी करून !

अठरा जून, अठरा जून

कितल्यांचींच काळजां गेलो जिखून

सुटकेचें उतर -

जाणां जाल्ल्या, नेणां जाल्ल्या

सगळ्यांनीच घेतलें मोखून-

घेतलें मोखून,

ताणींच सायबा

बंदखणीचीं देवळां रचून

अन्ज्रवर जालो

अठरा जून, अठरा जून !

प्रजाच आतां राजा जाली

अठरा जूना याद काडून

आपलीच काळजां व्हड केलीं

जाल्ल्या गेल्ल्यां यादीन भरून

सासणाचीं सासणां, सादत उरूं

अठरा जून, अठरा जून !

घर भरून, दार भरून

गांव भरून, सगळें भरून

सदांकाळ जाग धरूं,

अठरा जून, अठरा जून !

- नागेश करमली

साहित्य-निघाळ

कोंकणी साहित्यांतलें हास्य आनी विडंबन

— सुमन्त केळेकार

खंयचेय भाशेंतल्या साहित्यांतल्या रुपांचो, सरुपांचो आनी अळंकारांचो कस लावन विसकावणी करतलो जाल्यार ते भाशेची तपखुर्चा तशीच खर आसूंक फाव आनी ताचो कस लावन पळोवपीय साहित्यांत कर्तृत्वशक्त आशिल्लो साहित्यकार आसचो पडटलो हें भानीक सांगूंक नाका. कोंकणी साहित्यांतल्या हास्य आनी विडंबन ह्या दोन रुपांविशीं सांगतना यवजता तें हेंच की कोंकणी साहित्यांत हास्य मेळूंक कसलोच आडमेळ ना पूण विडंबन हें खऱ्या अर्थान आमा काय ना हाचोच पयली सोद घेवंचो पडटलो; अशें आसतना थोडे भितर साहित्याचो परामर्स घेवपाची ही तकालस आसा इतलेंच ध्यानांत दवरतकच जालें.

खंयचेय भाशेंतलें साहित्य सादारण भौसांतल्या वाचप्याक ओडलायणें करतलो जाल्यार तें हांसोवपी आसूंक जाय. आनी सामान्यतायेन भौसाक खेळ ही साहित्यीक तरा अदीक मानवता. आनी तोय हांसोवपी खेळ. फार्स ह्या हांसोवपी खेळाची पत आमकां पुर्विल्ल्या येरोपी साहित्यांतूच मेळटा. देखून खंयचेय भाशेची उदरगत करतलो जाल्यार ती हांसोवपी साहित्यावाटयांच सादोवप शक्य आसा अशें भाशेचें इतिहास दाखोवन दिता.

कोंकणी सरस्वतिच्या मंदिरांत हांसोवपी बरपाक कांयच तूट ना. स्व. शणै गोंयबाबांनी शास्त्रीक आनी गंभीर साहित्यावरी विनोदी साहित्याचोय परामर्स घेतिल्लो आसा. तांणी एकापरस एक हांसोवणे खेळ बरयले पूण सगळे आशिल्ले रुपकार. अबू हसनची काणी घेवन तांचो झिलबा राणो माचयेर चडलो. L'avare चें जालें पोवना तपलें आनी मोगाचें लग्न घडोवन हाडलें La medecin malgre lui ह्या फ्रांसेज खेळान. आचार्य रामचंद्र शंकर नायक हांणीय माणकुल्या खेळांच्या रुपान हांसोवपी साहित्य आमकां दिलें. विनोदाची कळयेचावी जाका मुळांतसावन गाविल्ली असो एकलो एकसुरी खेळांवरवी पन्नास वर्सांफाटो कोण जालो जाल्यार तो आचार्य नायकच. ताणीं सान सान एक-आंकी खेळ जायते बरयले पूण तांतले दोन सोडीत जाल्यार उरिल्ले रुपकारित आशिल्ले. खंयचोच आधार घेनासतना खासा आपणाली देण म्हूण आमचे सामकार दवरिल्ले ते दोन खेळ म्हळ्यार एक चवथीचो चन्द्र आनी दुसरो रायबाऱ्याची व्हाड्डीक. पयलो १९३५ सालांत जाल्यार दुसरो १९३७ सालांत उजवाडा आयलो.

अशें म्हणटात की राणू नायकान 'चवथीचो चन्द्र' हो खेळ बरयलो ताचे फाटलो हेत आशिल्लो कोंकणी भाशेची भगल मारपाचो. कोंकणी भाशेक प्रमाण रुपच ना हें सिद्ध करपाक ताणीं विंगड विंगड लोकांच्या तोंडान विंगड विंगड कोंकणीचीं रुपां घालीं आनी पयस रावन मजा पळोवपाक खऱ्या नाटककारच बसलो. आनी आयकतां आयकतां थंयच ताका साक्षात्कार जालो की कोंकणीच्या बोली रुपांतच तिची सोबितकाय आसा. तिची निजी शक्त आसा. प्रासंगीक आनी भाशीक विनोदाच्या सांच्यांत बांदिल्ल्या ह्या खेळांतलो हो आयकात एक संवाद :-

गोंदुभट : (किस्तोदीक) आरे बाबा, म्हजो पैरण देणा तरी कधी तूं ?

किस्तोद : माजीरी ? ये वेडा येतायी ? चोंयगा पातीव !

गोंदुभट : काय म्हणटो रे हा ? उलटा वेडा म्हण्टो मरे मज ? आज सकाळां तूं- मी आल्लो तेधवां...

किस्तोद : (कपलाक मिरयो चडोवन) हो मेलो कोणां मुंटा रे ? आनि आयतो दिमा फात ओरं येतायी ?

आण्णाप्पा : कसले फातर ?

किस्तोद : आजि सोकां-गोडयां मीस म्हण होवो ना ?

आण्णाप्पा : डचामीस ? डचामीस कोण ? हें कसलें बाबा म्हळें तुवें ? अश्यो आनीक जायत्यो देखो दिवंक येतीन. आचार्य नायकांनी कोंकणीतल्यो खांची बारकायो सादून, कसब लावन, तोलून मापून संवाद अशे तरेन मडयल्यात की तांतुनल्यान पोट फुटसर हास्य निर्माण जाता.

'रायबाऱ्याली व्हाड्डीक' हो चवथीच्या चन्द्राचोच धाकलो भाव अशी ताची वर्णना करताना खामा बरण्यानच म्हळां तेन्ना तांतल्या विनोदाची आनीक विसकावणी करपाची गरज आसाशी दिसना.

कोंकणी साहित्यांतल्या विनोदाच्यो कांय परंपरा गोंयच्या कांय वाठारांनी देवा उस्बावेळार चलत आयिल्ल्यान ताचो प्रभाव पडिल्ल्या काय वेंचो क साहित्यकारांचो हांगा उल्लेख करीन दिसता. मडकय ज. त्रेनिमतल्ल दर वरसा कोंकणीतल्यान एक आमंत्रणपत्रिका कवनांच्या सरुपांत भायर सरताली. ताचोच परिणाम जावं येत एक वेळ, त्या आममंतांतले दोन कोंकणी विनोदी साहित्यकार

आमच्या दोळ्यांमुखार उबे रावतात. एक बाब रघुवीर नेवरेकार आनी दुसरो बाब किसन कामत. दोगूय जाण एका आगळ्याच पंथांतले. तांची भास निजाचीच फकाणी. सानसान वाक्यांनी घडिल्ली. जिवाक खातकुतल्यो करपी तशीच हांश्याचो पावस शिव-रावपी. रघुवीर नेवरेकाराल्या 'पोपेबाबाले मुम्बय' तलो पोपेबाब आनी नोनेबाब खासा आपूण हांसनात पूण पळेतल्यांक हांसोवन हांसोवन नाका जीव करतात.

पोपेबाबाक नोनेबाब मुम्बयचे चौपाटीची वर्णना कळूंक सांगता तेन्ना पोपेबाब म्हणटा :- पळोवपाचें कितें आसा गा थंय ? हांगा वेळ ना तशी थंय चौपाट.

नोनेबाब :- म्हणटकच लोक अशे झुंड्यानी थंय वतात म्हण-टात ते कित्याक ?

पोपेबाब :- पिशे ! एकटो वता म्हणून दुसरो वता.

नोनेबाब :- आनी करतात कितें थंय वचून ?

पोपेबाब :- करतले कितें ? ते रेंवेर बसबसबसप, चणे खावप, चिरमुल्यो खावप नाजाल्यार घाणयारी खावप.

नोनेबाब :- शी ! घाणयारी ? आंबय-

पोपेबाब :- घाण येता ती घाणयारी न्हय. अशिकांड्या करवे. ताका थंय घाणयारी म्हणटात.

सुटसुटीत संवाद पूण अणभवाचे बोल आयकनाफुडें जिवाक आदोसकाय भोगता, जिवाक ल्हवसाण, मेकळेसाण मेळटा.

कोंकणी मनीस हो निजाचोच संस्कारी. शिकिल्लो नासलो तरी संस्कारान भारदस्त. हाची जाणवीक जायत्या फावटी जाता. देखीक एक दीस फोण्यां बसीत बशिल्लेकडेन घडिल्ल्या एका प्रसंगाची म्हाका याद जाता.

वाराचो दीस आशिल्लो. एक गावडो आनी एक गावडो सतिेकसावन येवन बरा बचपाक बसीत बशिल्लीं. म्हणटास 'एक भुरगो हातांत मसमीभिकणां पुडे घेवन 'टायमपास, टायमपास' म्हणीत भितर सरता. तो कितें म्हणटा तें गावडेक समजना म्हण ती घोवाक विचारता, 'तो कितें म्हणटा ?'

आनी तो तिका सांगता. 'आगे, तुंये तीं गोठ्यांत बाशिल्लीं आमतात तीं गोरवां पळोवंक नात ? रंवथ करीत आसतान तीं एका सारकीं. हिगा बसीत बशिल्ल्यांक रंवथ करपाखातीर कितेंय नाका ? तो तें विकता. ताका टायमपास म्हणटात. कळ्ळें ?'

कितली मामीक जाप ! खोल गंभीर अर्थाची तशी संस्कारी विनोदान थपथपून भरिल्ली !

बाब किसन कामत हांचें एक दोन एक आंकी खेळांचें पुस्तक उजवाडा आयलां. दोनूय खेळांतलें मुखेल संवंग आसा बाप्पाचें, 'बाप्पा मुम्बय वता' हो एक जाल्यार 'बाप्पा खंवसता' हो दुसरो खेळ. ह्या खेळांची धाटणी आनी विनोदाची तरा नेवरेकाराल्या जायासाची. भाशेंतले गोडये इतलेंच प्रसंगाचें गुंथप बेस बरें सादिल्ल्यान विनोदाची शिवर एकासारकी पडत आसता. बाप्पाचेर विनोदी खेळ रचपी आनीक एक त्या काळचो तरनाटो म्हळ्यार

डॉ. विनय सुर्लेकार. सारस्वत समाजांत त्या वेळार आशिल्ल्या कांय परंपरावादी म्हाताऱ्यांच्यो भगल्यो मारपाखातीर रचिल्ले हे खेळ. समाजांतलीं धोंगा पोंगां पळोवपांत अणभूतिची खोस कशी मेळूंक पावना ताचो प्रत्यय ह्या बाप्पाच्या रुपान येवंक लागता.

हिंदू कोंकणी बरोवप्याक एक साहित्यीक दायज आसा हो गजाल आमी विसरूंक फावना. जण एकलो हिंदू एका काळार चुक-नासतना मराठी शिकतालो. देखून त्या साहित्याचो ताचेर परिणाम जातालो. हे परंपरेचो वास लागिल्लें विनोदी साहित्य कोंकणींत जायतें आसा. चडशें साहित्य खेळाच्या सरुपांत आसपावता. देखीक बाब पुंडी दांड्यालें 'ताची करामत' जावं 'निमित्त्याक कारण' हे खेळ पळोवंचे. ताची करामत हो खेळ जाल्यार मराठी विनोदी नाटक 'खडाष्टक' [हाचोच कोंकणी अवतार म्हणूं येत. 'यवजिलें एक आनी जालें एक' हो बाब भिकू हरि पै आंगलो हांचो एकआंकी खेळ, 'तुळशीचें लग्न' हो बाब कृष्णा मोयो हांणी बरयल्लो तीन-आंकी-खेळ सगळ्यांची धाटणी पळोवंक गेल्यार मराठी परंपरेंतलीच. विनोदय त्याच घाटाचो. कोंकणींतल्या निजी गुणांचो आस्पाव असल्या नाटकांनो भोवच उणो जाना हें खरें आसलें तरी तेच परंपरेंत वाडिल्ल्या प्रेक्षकांचो त्या नाटकांक तितलेच उमळशिकेन जबाब मेळटा ही कितें ल्हानसान गजाल न्हय.

कोंकणी साहित्यांतल्या हांसपाचो विचार करताना कोंकणी खेळांचो विचार सगळ्यांत पयलीं केलेबगर सुटका नासली. ह्या खेळांवाटयां विनोदाची एक जितोजिवी परंपरा कोंकणींत घटमूट जाल्ली दिसून येता. अतिताये वरसून विनोद घडोवपाची चाल मात कोंकणी साहित्यांत तितलिशी पाळां धरूंक पावलाना. ना म्हळ्यार फासांचें आंग आमच्या तियात्रांनी दिसून येता. भाशेंतली तशीच अभिनयांतली अतिताय एका थारिल्ल्या पावंड्याच्या प्रेक्षकाक सुखायत आसली तरी ती परंपरा अदीक कालमेरेन चलतच म्हण सांगूंक नज. आमचो आयचो शिकिल्लो सवरिल्लो समाज रुचिचे नदरेन इतलो पालटूंक लागला की ताका असले परंपरेंत व्हडलिशी ओड आमाशी दिसना आनी हे फुडें असलें साहित्य निर्माण करपाच्या फंदांतूय तो पडतशें दिसना.

खेळा अपुरान्त विनोदाचीं रुपां अदीक प्रमाणांत दिसून येतात तीं कोंकणी निबंदांनी आनी हेर विनोदी लेखांनी. ह्या क्षेत्रांतले नामनेचे बरपी आयज आमचे मुखार सट् करून अुबे रावतात ते एक अना म्हांबरो आनी दुसरो दोतोर दत्ताराम सुखठणकार, दोतोरान आलमपेड्डेर, व्होंवळो, पोटख गेमास्तर, घरचाकर सारकीं उतरचित्रां रंगोवन विनोदाचो एक अूच पावंड्याची परंपरा निर्माण केल्ली आसा. तांच्या उतरचित्रांक अतितायेचो वास मारिना आनी तांतूत विडंबनूय दिसना. तीं चित्रां रंगयतना दोतोरान वास्तव-तायेच्या रंगांचें पिशोल घेवन एका फिशाल चित्रिकान सुसंगत सादची इतले कुशळतायेन विनोदा-उतरांवाळिचो वापर केल्लो दिसता. ताचे 'माशेल,' 'गोंयचो देमांद' सारके लेखूय विनोदाचे एके आगळे चौकटींतल्यान जल्माक आयिल्लेवरी दिसतात. कोंकणी साहित्याच्या मळार दोतोर सुखठणकारांनी रुजूंक घाल्ली

ही आदर्श परंपरा बरे तरेन नेळोवपाचें काम हे फुडल्या साहित्य-कारांनी करपांतूच खरी व्हडविकाय आसा. 'आलमपेड्डेर' ह्या लेखांतल्या शिंशांकाची वळख करून दिवना दोतोरबाब सांगतात :-

'आलमपेड्डेर' हें अुतर 'आलमपेदिद' ह्या फिरंगी अुतरावेल्यान आयलां अशें सांगतात. आलमपेदिद म्हळ्यार फुकट गेल्लो आत्मो. चड करून अिविवजिसावांच्या काळांत ह्या अुतराचो जल्म जाला जावंक जाय. गोंयकारांच्या आत्म्याक चड मोल आशिल्लें तें ह्याच काळांत. तशें पळेल्यार 'आलम पेदिद' म्हळ्यार पाखंडी, धर्म-मानपी न्हय तो. पुणून हो पाखंडी कोंकणींत येतना ताचो जालो फकांडी. अशी सुरवातच मार्मिकतायेन आनी फकाणांनी केल्ल्यान वाचतल्यांच्या मनांत खोशयेचे अुत्फुरक आनी वोठार मुमुरखेशें हांसप दिसलें ना जाल्यारच अजाप करपाचें.

गोंयच्या देमांदाविशीं सांगताना लेखक म्हणटा :-

गोंयकारांच्या रगतांत संगीत आनी ताल घोळटा. देमांदाचें आनी संगिताचें खूप साम्य आसा. सेलाद फोली वयल्या रेक्रेमेताक आमी देमांद गगाचें तोंड मानलें तर पावलापावलाक फारीक करचो पडटा त्या प्रपाराक ताल मानूंक जाय. अश्यो जायत्यो पती आमकां दिसतात. समाजाच्यो, व्यक्तिच्यो विकृतायो, दोश दाखोवन तांकां चिमटे काडून, विनोदी शैलीन. बरोवपी आमचे मुखार तीं बावलीं अुबीं करता. ह्या विनोदांतल्यान हास्याचो कल्लोळ निर्माण जायना पूण अंतर्मुख जावन समाजाचो एक घटक म्हूण जण एका वाचप्याक हांसतां हांसतां खात्रीन यवजूक लायता हातूंत दुबाव ना.

मंद तरेन हांसूंक लावपी दुसरो अेक निबंदकार म्हळ्यार प्रोफेसोर लुसियो रुड्रिगस. 'पोदेर' ह्या उतरचित्रांत ही पळेयात ताणीं केल्ली वर्णना :-

'फुरसत धर रे बाबू' म्हणून पोदेर आमकां भुरग्यांक फाटीं काडटालो. पूण आमी भुरगीं बाकिनाचेर ना जाल्यार सोंप्यार चडून ताच्या पांटल्यांत तोंड घालून पळेतालीं. आजून परयान त्या ताच्या अुंड्याचो घमघम आमच्या नाखांत येता. जाण्टेल्यांक अुंडो भुरग्यांक कांकणां. आनी तें कांकण हातांत पडले अपुरान्त आमचीं झ्येम आनी आळसाय नाच जाताली आनी केन्ना तोंडांत उदक घालून प्याय अुडयशें जातालें. आंब्याचो खोलो कोण रे काडटलो ? आनी तें तोंड घांसूंक कोण रे बसतलो ? वाग दांत घासता ? गरम गरम प्याव सकाळीं पडल्यार सगळें साफ जाता.'

रायबाऱ्याची वर्णना करताना ते म्हणटात - 'रायबाऱ्याची जीब गोड. ताचे जिवेन जाता पय तें कोणाच्याच हातान जावचें ना. वायट म्हणून तो कोणाचें अुलयना. जाणा जाल्यार बोल्सांत दवरता. आनी बरें आसा तें निबरान आनी व्हडविकायेन सांगता.'

कितली संथ, सुरवूस आनी मार्मीक शैली ! जण एका उतराचें मोल करपी मोतयांची सरपळी जशी काय ! खंयच अतिताय ना. विनोदांत लेगीत तितलोच संयम. कितली व्हडा लोकिकाची परंपरा ही !

कोंकणी कथा साहित्यांत नांव घे सारके विनोदी कथाकार अजून निर्माण जावंक नात हें आमी मान्य करचेंच पडटलें. विनोदी

काणयांची हेर भारतीय साहित्यांत जी एक परंपरा दिवता तशी कोंकणी साहित्यांत अजून दिसूंक लागूना. प्रासंगीक विनोदान भरिल्लो साहित्यप्रकार कोंकणींत अजून मेरेन झळकूंक ना. तो निर्माण करपाची गरज आसा. कोंकणीत नांवाजते कथाकार आमात. पूण विनोदी कथा नांवा पुस्त्यो दिवतात. सगळेच जाण वास्तवतेच्या मळार गंभीर विशय हाताळपांत गुल्ल जाल्ले आसात. जिणेंत हास्याक आशिल्ल्या म्हत्वाक ते उणें लेखनात अशें म्हणूं नज. पूण एक खरें की गंभीर तायेन विनोदाकडेन पळोवपाचें तारतम्य आमच्या साहित्यिकांचे मतींत आयिल्लें दिसना. ना म्हळ्यार बाब शंकर भांडारी ह्या कथाकारान विनोदी काणी बरोवपाचो यत्न केल्लो दिश्टी पडटा. 'शंबर नुम्री बोकडो' जावं 'उदकावेलें बोंबाडे' हांकां हांमोवपी कथांचे माळेंतच गुंथच्यो पडटल्यो. शंबर नुम्री बोकड्यांतले गोविंद, दामोदर जावं मर्तुलआकाच्या मर्णा अपुरान्त जमिल्ली 'उदकावेल्या बोंबाड्यांतली' गोतावळ हीं पात्रां म्हळ्यार जिणे माचयेर वावुरपी फकाणी मनशांच म्हणचीं पडटलीं. शंकर भांडारी ह्या कथाकारांत जी एक फकाणी शैली दिसता तिका केन्ना केन्ना अतितायेचो वाम मारता आनी ताका लागून त्या विनोदाच्या वास्तवीक स्रुपाक बाव येता. तांगेल्या कांय बरोवपांत थोडें भोव विडंबनय आसा असो केन्ना केन्ना भास जाता.

अणकरण वा नकल करप ही मनशाची वज म्हणूंक येता. विडंबनाचें मूळ हें मनशाचे जल्मजात प्रवृत्तींत गोदचें पडटलें. अती जालें की हासू येवप हें सभावीक आसता. आनी तांतुतल्यानच नकल करपाचो मोह आवळूंक नज. कांय फावटी मूळ करणेंतली अतिताय नकल करपाक नेट दिता.

फकाणां करपाचो भोव सोपो उपाय म्हळ्यार चाळोवप. चाळोवपांत अतिताय येताच. भिकाऱ्यान काडिल्लो माणकुल्या भुरग्याचो रडपाचो आवाज गाडयेंतल्या प्रवासांत आसतना कानार पडटकच आमकां न सुटका खूक करून हांसूंक येता. पूण तेच गाडयेंत मुखार आशिल्ल्या सितार एके आवयचे मांडयेर आशिल्ल्या माणकुल्या भुरग्याचो खऱ्यांनी रडिल्लो आवाज आयकून आमकां हासू येता. हाचें कारण मूळ गजालींक वेगळ्या पांवड्याचेर व्हरून तांतूत भडकपण हाडलेबगर तें हांसपाचें कारण जावंक पावना. साहित्यांतय अती जातकच हांसो येता आनी नकल करपाची वृत्ती वाडटा. हाकाच विडंबन म्हळ्यार 'साहित्यांतलें चाळोवप' अशें लेगीत म्हणूंक येत.

विनोदी लेखनाची मदर चड करून व्यंगचित्रणा (satire) चेर आसता. आनी खंयच्याय व्यंगचित्रणांत विडंबन हें आसताच. खांप्या विनोदकाराली पुराय गुण-विशिष्टां विडंबनकारांत आसचीच पडटली. वेस बरें विडंबन म्हळ्यार तें वयले-चाराचें आसचें ना; जाल्यार तें मूळ आशयाचेंय आसतलें. नाटकांत पिश्याचें संवंग खऱ्या पिश्याक कळूंक लायनात. थंय पिशेपणाचो तस्सो भाव (Illusion) निर्माण करपी शाणोच जाय. तसोच विडंबनकार हो मूळ वृत्तीचो भाम करीत आसता.

विडंबनाक इंग्लीज वेगळी वेगळी उतरां आमात. Burlesque म्हळ्यार कृत्री विडंबन जाचो उपेग अदीक करून नाटकां-लेखक करीत आसतात. Caricature क्यविडंबनाचो वापर

अर्दीकसो व्यंगचित्रीक करुंक पावतात. Parody म्हळ्यार शैली विडंबन जिची गरज लागता चड करुन विडंबन लेखकाक.

अतिताय, विक्षिप्तपण, पोपटपंची पांडित्य, मठुपणां, नांवा-खातीर धडपडप, आपलेच कुले तोखेवप ह्या सारक्या दोशांचे सोदींत विडंबनकार आसता. ह्या दोशांक एके तरेचें सार्वत्रीक मूल्य आसता.

आविल्ली कथा ही उम्या (kiss) सारकी आसा अशें एच. इ. बेटस म्हणटात. विडंबनाचीय तीच गजाल. विडंबनाची रुच साहित्यीक प्रवृत्तीची वळख आशिल्ल्यांकूच खरी कळूंक पावता. विडंबनकार हो टिका करपी आसलो तरी तो जातिवन्त कलाकार आसता हें विसरुंक फावना.

विडंबनाचो हो कस लावन पळेत जाल्यार कोंकणी साहित्यांत खरें निजाचें विडंबन हें अजून निर्माण जावचेंच आसा अशें म्हणचें पडटलें.

अना म्हांबरो हो एक विडंबनकार म्हूण आमचे मुखार उबो आशिल्लो दिसता. तिरसुवाद गोंयकार ही लेखमाळ गुंथून ताणें विडंबनाची कोंकणी साहित्यीक परंपरा सुरू केली म्हळ्यार जाता. तांचें विडंबन चड करुन राजकीय सरुपाचें आसलें तरी समाजीक दोशांचें खंडन करपी तांचें साहित्य वाचप्यांक मानवूंक लागलां. 'भार आनी प्रसाद' ह्या लेखांत हिन्दू गोंयकाराच्या सबाब-वैशिष्टाचेर उजवाड घालताना लेखक बरयता :-

'भारकडेन उलयताना तसोच प्रसाद घेतना गोविंदशणै आपले कुळदेवतेकडेन उलयतालो. मुळांत तो प्रसादांची एक व्हडली वळेरी बरोबर घेवन तिचेकडेन येतालो. ती अशी :-

१. नवी म्हस विकती घेवं ?
२. अपकें अमकें भाट विकल्यार जाता व्हय तर ?
३. निमणे धुवेचें लग्न जुळना. कितें करूं ?
४. व्हडले धुवेक भुरगें ना. केन्ना जातलें ?
५. एक नवो वेपार (मनांत-ब्लेकाचो) करपाचें मनांत घोळटा. करूं ?
६. आमगेले घरकान्नीक वयलेवयर हालीं थंडी जाता. कदोतोरा दाखोंव ?

अशे भशेन आमचे धर्मीक जिणेंत लेगीत जी एक वेव्हारी न्हय व्यापारी वृत्ती दिसून येता तिचें हें समाजीक विडंबन म्हांव्यांनी बेस बरें चितारिल्लें आसा. लग्नासारक्या संस्कारी विधीचें विडंबन करतना ते बरयतात :-

'अखाद्र्या चल्याची खबर गोंयकार अशे भशेन अुलयतात :-

- तो खंय सोरो पियेता.
- आतां सोरो कोण पियेता ?
- तो खंय जुगार खेळटा.
- तें व्हडलेशें लक्षांत धरपाचें न्हय रे
- तागेलीं खंय आंगोस्त्रां आसात.
- लग्नापयलीं कोण बरो आसता ?

गद्य साहित्यावरी कोंकणी कवितेंत खऱ्या अर्थाचें विडंबन आमकां खंयच दिसना. कवितेंतलो आशय हें एक राजकी वा समाजीक समस्येचें विडंबन आसत पूण ती खंयचेच एके नांवाजते कवितेची नकल न्हय. लोकशायेचें विडंबन करतना 'गणराज्य' हें कवितेंत बाब शंकर भांडारी बरयतात :-

जायतीं वर्सां जालीं आयज
गणाचें आयलें राज
कोण गणा ?
कोण जाणा ?
ॐ काराचें रूप खंय हें
गणराजा गणपती
घोवा नांवान कुकमा आधार
प्रजे बाबडे अभर्गती ..

- ❖ -

- म्हज्यांत अवगुण नाशिल्ले जाल्यार दुसऱ्यांचे अवगुण सोदपाक कित्याक बसतलों आ शेललों हांव.

० ० ०

- तोंडार रुपडीं घालून लोकामुखार रावपाची मनशाक संवय जाली म्हणटकूच अेक दीस तो खासा आपणाच मुखार रुपडें घालून उबो रावता.

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिश्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची
बेस बरी वेवस्ता

अॅयर-कंडिशन्ड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग

फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग,

फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : रवेश स. प्रभु

क्रांती-दिन

जून १८, १९८९

आमचे स्वतंत्रताये खातीर
जाणीं पराकोटिचो त्याग केलो
त्या स्वतंत्रताये झुजाच्यांक आनी हुतात्म्यांक
गोंय अभिवादन करता.

आतां
आमी एकठांय येवंच्या
आनी गरीबदुबळेकाय,
अज्ञान आनी समाजीक अन्याय
हांचे आड झूज पेटोवन
आमची स्वतंत्रताय
अदीक अर्थपूर्ण आनी फळादीक करूं या.

सादर करपी :-

सूचना आनी प्रसारण खातें,
गोंय सरकार

सूक्ति

वर्ष : १६ .   आंक : ४

जुलय १९८९

१२
१५/७/८९

जुलय १९८९

वर्स १६ वें

आंक ४

वर्सुकी पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

जाग

हया आंकांत

- नदर संपादप्याची
  - वाचपी कळयतात
  - विचारां-धार (३) गोदुबाय केळेकार
  - आंकरी : महाबळेश्वर सैल
  - चर्चिल : डॉ. दत्ताराम सुखठणकार
  - ए... साला : विद्य नन्द प्रभु
  - भारतांतलो हिंसाचार : सुमन्त केळेकार
  - इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
  - साहित्य-नियाळ : शैलेश राऊत देसाय
  - कवीत : शंकर रामाणी
- रमेश वेळुस्कार, सुदेश लोटलीकार

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

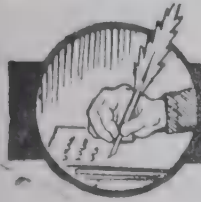
सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२

नदर संपादप्याची

-कोंकणीचें नवें राजकर्ण

पुंडलीक नायक आनी कोंकणी चळवळींतले आमगेले कांय सांगाती काँग्रेसींत गेले म्हूण कांय जाणांक वायट दिसलें. कित्याक काय ? कोंकणीभक्तांनी राजकर्णांत केन्ना पडचेंच न्हय, सत्या हातांत घेवचीच न्हय, वा सत्येर आयिल्ल्यांचेर हांचो अंकूश आसचोच न्हय; तांणी रस्त्यार येवन फकत आंदोलनांच चलोवचीं, पोलिसांची कडी मोडून सदां बंदखणूच भोगची, अशें बी हांणी थारावंक नाशिल्लें मू ? तशें जाल्यार म्हणचें पडटलें, असलें राजकर्ण हाचे पयलीं जायत्या कोंकणीभक्तांनी आपणालें आयुष्य झरोवन केल्लें. हे मुखार असलें राजकर्ण चलोवपाची गरज ना सत्या हातांत घेवपाचें वा

सत्येर आयिल्ल्यांचेर अंकूश दवरपाचेंच राजकर्ण आयज *गरजेचें जावन पडलां- कोंकणीच्या हिताचे नदरेन तरी.

काँग्रेसीत वचून आमगेल्या ह्या कोंकणी चळवळींतल्या सांगात्यांनी फावटचेंच केलां. कोंकणीचें हितूच सादलां.

'काँग्रेसी सारको भ्रष्ट पक्ष दुसरो ना.' मान्य. पुणून काँग्रेसी परस दुसरो बरो पंगड गोंयांत तरी ना. काँग्रेसीक विकल्प जाव येता असो अंकूच पक्ष गोंयांत आसा. तो म्हळचार, म. गो. (मगेंत भाजपा, रा. स्व. सं, शिवसेना, मराप्रम, मभाप, विश्वहिन्दू परिषद सगळ्यांचो आसपाव जाता.) हो पक्ष गोंयांत सतरा वर्सा सत्येर अुल्ला. ह्या पक्षाचो गोंयकारांक भरपूर अणभवूय आसा. भ्रष्टाचारांत काँग्रेसी परस हो अिल्लोय अुणो न्हय. विरोधी पक्ष म्हूण वावुरता आसतना लेगीत तो भ्रष्टाचार करता. हो पक्ष परतो सत्येर येत जाल्यार केदो घात जातलो, खबर आसा ? हो पक्ष गोंयच्या राजकी मळावेल्यान सासणाचो ना जावन वचूंक जाय. आनी ताचे वांगडा ज्या मराठीवादाचें विरुध्द तो गोंयच्या लोकांक

सदां कालोवन दीत आयला तो मराठीवाढूय सासणाचो ना जावंक जाय.

मराठीवाद सासणाचो ना करप हेंच अशें राजकर्ण कोंकणी-भक्तांनी हे खेपे करूंक जाय. तें काँग्रेसी भायर रावन जावचें नाशिल्लें. कोंकणी चळवळींतल्या आमगेल्या सांगात्यांनी काँग्रेसींत वचून राजकी नदरेन शाणैपणूच केलां अशें म्हणूंक जाय.

अक खरें : काँग्रेसी बदला खामा 'प्रजेचो आवाज' च अक पर्याय जावं येतालो. कोंकणी भक्तांनी हे नदरेन विचार केल्लो आनी आरंभा सावन ते तरेचीं पावलां अखल्लेलीं जाल्यार तो अक पर्याय सोंपेपणात जातलोय आशिल्लो. पुणून आरंभाकूच तांणी अक मोटी चूक केली : फेदिनु रेवेल, माथाना साल्डान्या, मावीन गोदिय, चर्चिल आलेमांव, विली ड. सौझा असले वेगळ्या वेगळ्या पक्षांतले रेडे पाडे तांणी प्रजेच्या आवाजाच्या गोठ्यांत हाडून सोडले आनी स्वतंत्र तरेन तिसरो पर्याय म्हण मुखार येवपाचो 'चान्स' साप होगडायलो. असल्यो चुको कोंकणी भक्तांनी हाचे पयलींय केल्ल्यो. तांणीय 'ऑल पार्टी' आघाडी सुरू केल्ल्यो आनी चळवळी चलयल्ल्यो. तांगेल्यो ह्यो चळवळी जैतवंतूय जाल्ल्यो. पुणून गोंयच्या राजकर्णांत तिसरो पर्याय अुबो करपाच्या वावरांत ते साप अपेक्षी थरिल्ले. तीच चूक 'प्रजेच्या आवाजा' त अकठांय जाल्ल्या कोंकणी-भक्तांनी केल्ली. अक फावट चुकिचें पावल पडटकूच मागीर नीट वाटेन चलूंक येना. तिसरो पर्याय म्हण मुखार येवपाचो जो चान्स प्रजेच्या आवाजाक आशिल्लो तो हांणी ह्या रेड्या पाड्यांक प्रजेच्या आवाजांत भितर घेतले त्याच खिणाक होगडायल्ली.

बरें हे रेडे पाडे तरी भितर कित्याक आयिल्ले ? 'प्रजेचो आवाज' तिसरो पर्याय म्हण मुखार येत ह्याच भयान मू ? ना म्हणात. विर्मत फुटली. तांगेलो आयज मेरेनचो धंदोच हो : रोबचें दुसऱ्यांनी, लुंवचें हांणीं !

कोंकणी भक्तांनी काँग्रेसींत वचून चूक कसलीच करूंक ना. परतें, शाणैपणूच केलां. अितलेंच न्हय, तर विलीची काँग्रेस भितर सरचे पयलीं खरेले आनी निजाचे कोंकणी-भक्त भितर सरिल्ल्यान कोंकणी-शक्ती म्हळ्यार विली आनी तांगेले पानवेलकारां सांगकेले सांगाती न्हय, दुसऱ्यांच आसात, हेंय लोकांक तांणी बेस बरें दाखोवन दिलां. ना जाल्यार, काँग्रेसींत कोंकणी शक्तिचे प्रतिनिधी म्हण विली पानवेलकार आनी तांगेले सांगातीच हड्डें मुखार काडून मिरावंक लागतले आशिल्ले. आतां तशें जावंक पावचें ना. कोंकणीच्यो दुसऱ्योय शक्ती काँग्रेसींत स्वतंत्र प्रजेन वावुरतान म्हणपाचें दिसून येतलें. भलत्या सलत्यांक कोंकणीच्या नांवान आपणालो ! अल्लू सादपाक 'आतां मेळपाचें ना.

आमकां जाय आशिल्लें राजकर्ण हे कोंकणी भक्त काँग्रेसींत भितर रावन करूंक पावतले काय कितें, आयज सगूंक येवपाचें ना. आमकां जाय तें अकूच राजकर्ण : काँग्रेसींत भितर घुशिल्ल्या मराठीवाद्यांक आनी कायलोळीवाद्यांक हुशो घालून काँग्रेसींतल्यान भायर धांवडावन घालपाचें आनी काँग्रेसींत आशिल्ल्या निजाच्या कोंकणी-भक्तांचे हात घट करपाचें. हें राजकर्ण तांकां जमतलें

काय कितें, खबर ना. पुणून अितलें निश्चितपणान सांगूंक येता की हे लोक -

१. सत्या 'भोगपा' खातीर भितर वचूंक नात.

२. आयज मेरेन जे सत्या भोगीत आयले- फकत सत्याच भोगीत रावले- तांकां परते सत्येर हाडपा खातीर वचूंक नात. नव्या लोकांक वेंचून काडपाखातीर गेल्यात. काँग्रेस म्हळ्यार तेच तेच लोक न्हय. काँग्रेसींत जायते दुसरे लोक आसात. आयज सत्या भोगतात तांचेय परस बरे तांचेय परस निर्मळ. तांकां सत्येर हाडपा-खातीर गेल्यात.

३. नवे लोक निजाचे कोंकणी-भक्तूच आसतले. ते सत्येचो वापर कोंकणीच्या बऱ्या भल्या खातिरूच करतले हाची जतनाय घेवपाखातीर आनी तांचेर अंकूश दवरपा खातीर गेल्यात.

४. गोंयान मराठीवादी मुखेलमंत्री दोन पळेले. सोळा सतरा वर्सां ते जुटयेर अुल्ले. कायलोळीवादी अक पळेले. तो णव वर्सां अुल्लो. आतां आमकां निजाचो कोंकणी भक्तूच मुखेलमंत्री म्हण आयिल्लो जाय. असलो अक बरो नवो मुखेलमंत्री सोदून ताका सत्येर बसोवपाक आम गेले हे अिश्ट सांगाती काँग्रेसींत गेल्यात.

कोंकणी खातीर आतां रस्त्यार येवपाचो प्रसंग कोंकणी भक्तांचेर निखालस येवंक जायना आनी आयज अुठ्ठा सुट्टा तो ऑफिसर लेगीत आमकां 'तुमी अशें करूंक जाय, तशें करूंक जाय' तशें करूंक जाय' म्हण 'अुपदेश' करपाक लागता, तसो अुपदेश करपाचें काळीजूच कोणाक हेमुन्वार जावंक जायना, म्हण सरकारांत जाय आशिल्लो बदल करपाक गेल्यात. आनी सगळ्यांत म्हत्वाचें-

५. गोंयांत गोंयकारांक अल्पसंख्य करून अुडोवपी, गोंयची माती, हवा, अुदक विखाळ करून अुडोवपी, गोंयचें प्रशासन, गोंयचे अुद्देगधंदे गोंयां 'भायल्या' लोकांच्या हातांत काडून दिवपी तथाकथीत 'विकास-कार्या'क अक नवें वळण दिवपा खातीर-गोंय गोंयकारांच्याच हातांत दवरून विकास सादतलें अशी तजवीज करपा खातीर गेल्यात.

हांचें काँग्रेसींत भितर सरप आनी विली पानवेलकारां सार-केल्यांचें भितर सरप अक न्हय. दों भितर भूंय मळबा अितलें अंतर आसा. काँग्रेसी भायर आशिल्ल्या सगळ्या कोंकणी-भक्तांनी आतां वेळ होगडायनासतना काँग्रेसींत भितर सरचें आनी आमगेल्या ह्या सांगात्यांचे हात घट करचे.

गोंयचे किरिस्तांव आनी कोंकणी

'दर म्हयन्याची रोटो' नांवांचें अक नेमाळें कोंकणींत फाटल्या ब्यास्तर वर्सां पसून चलता. (रोमी लिपीत) ताच्या अंदू वसोच्या जानेराच्या आंकांत 'मुम्बयकार आनी कोंकणी' ह्या माथाळ्या खाला अक लेख अुजवाडा आयला. बरयला अँड्रॉकेट अेफ साल्वादोर मोराअिश हांणी.

तो जश्याचो तसो हांगा दितां-

‘खंयच्याय दिसाचे नागरिक दुसऱ्या गांवांत वचत जाल्यार ते आपली भास व्हरतात आनी सांबाळटात. पूण गोंयकार ती होगडायतात. जेदना आमचे पूर्वज मुम्बय गेले तेदना तांणी आपल्या बरोबर चार वस्तू व्हेल्यो : भास, धर्म, खेळ आनी संगीत कोंकणी भास पाद्रिच्या आधारेन तांणी चड फिकिरीन सांबाळली. मुम्बयचे आदले व्हडले गोंयकार घरांत अंग्लेज अलुयतालेत जायते. पूण सामान्य गोंयकारालागीं कोंकणीच अलुयतालेत. आतां अंग्लेज शिकूंक नामले गोंयकारपसून ती भास तासतात. आदीं मुम्बयच्या सगळ्यां अंग्रजांनी कोंकणी चळताली. पूण आतां कोंकणीची सुवात अंग्लेजीन घेतल्या. आदल्या पाद्रिनी मुम्बय शारांत कोंकणी शिपडायली आनी आतांच्या पाद्रिनी ती काबार केली.

भारत स्वतंत्र जातच, मुम्बयच्या सरकारान सगळ्यां विद्यार्थ्यांनी आपले माय-भाशेंत शिक्षण घेवचें म्हूण थारायलें. आतां अंग्लेज भाशेंत शिक्षण घेतात ती दुसरी गजाल. पूण चड शिकपी मूळ शिकप आपले आवय-भाशेंत घेवंक लागले. आपली माय-भास कोंकणी म्हूण सांगूंक गोंयकारांक लज दिसली आनी तेच खातीर आज तांची भुरगीं मराठी तिसरी भास म्हूण शिकतात. कोंकणी पंडित आनी विद्वान सर्गेस्त पा. अ. ओ. मास्कारॅन्थश् आनी कोंकणी बरोवपी सर्गेस्त मो. आयरिश फेर्नांडिस् हांणी गोंयकारांक कोंकणी शिकोवंक जायते प्रयत्न केले. पूण सगळें अमुथ्या कळशार अदक. मुंबय अक फावट कोंकणी भाशा मंडळ संस्थेची जमात आसली. तेदना थोड्या अलुवप्यांनी अंग्रजेच्यां अिशकोलांनी कोंकणी शिकयनात म्हूण पाद्रिचेर आरोप घातलो. मो. आयरिश फेर्नांडिस् अुठलो आनी सांगलें की जर आपल्याक फकत पंचवीस विद्यार्थी दिअीत जाल्यार आपूण दाबूलच्या अिशकोलांत कोंकणी शिकयतां म्हूण. कोणूच फुडें सरलो ना.

मुम्बय कोंकणी काबार जावंक कारण तरणाटे पाद्री, जांकां फकत अंग्लेजूच जाय. माद्रीक तर कोंकणी नाकाच. आदीं मुम्बय अंग्रजांनी चड मिसां कोंकणीतल्यान जातालीं. आनी अंग्लेज मिसाक तितलो लोक वचनासलो. बरे आनी शिक्षित पसून गोंयकार कोंकणी मिसाक येताले. भारत मेकळें जातच आमकां दिसलेलें की कोंकणी फुलतली म्हूण. पूण आमच्या दुर्दैवान अंग्लेज भितर सरली. अंग्लेजीन मिस करप म्हूणचे अक फंड (वो मांद) जालां. अंग्लेजीन मिस जाता तेदना अंग्लेज समजना तसलो चड लोक आसता. तांकां दाखवंक जाय की आपूण अंग्लेज जाणा आनी आपल्या घरांनी अंग्लेज अलुयतात. मागीर ती तांबडी जावं वा धवी जावं. सगळ्या गोंयकारांक कोंकणी समजता. पूण भोव थोड्यांक शुद्ध अंग्लेज कळटा. हें हांवें पळेलां मुम्बय कोरेडमाच्या दिसांनी. आतां कोंकणी प्रेगादोरांची तूट आसा आनी ते खातीर सेर्मांव सांगूंक मिसियोनार पाद्री हाडटात. अक फावट दाबुलांत मिसांव चळताले आनी कोंकणी भाशेंत मिसियोनार पाद्री प्रवचन करताले. अंग्रज भरून ओतूंक लागताली. त्याच पाद्रीन अंग्लेज जाणात तांचे खातीर अंग्लेज सेर्मांव केले. पूण अर्दान पसून लोक जावंक ना.

सगळीच गुन्यांव लोकांचो न्हय.

शिकनाशिल्ले गोंयकार अंग्लेज अलुवंक आनीक अक कारण आसा. कोणूय गोंयकार पाद्री वो माद्री सरशीं वचत आनी कोंकणी अलुयत जाल्यार ताका attention दिनात. कोंकणी अलुयले म्हणटकच आमचे पाद्री आनी माद्री तो दुसऱ्या दर्ज्याचो वो पांवड्याचो गोंयकार म्हूण समजतात. हें म्हाकाय जायते फावट म्हज्या जिवितांत मुम्बय घडलां. अक अशिक्षित आवय जर आपल्या भुरग्याक घेवन प्रवेश मागूंक कोवेंतांत वचत आनी कोंकणी अलुयत, जाल्यार माद्री गोंयकार आसुनूय हिन्दी भाशेंत मुलाखत घेता. आपूण गोंयकार आनी कोंकणी जाणा म्हूण सांगूंक मद्द्रीक लज दिमना. अशें दुसऱ्या गांवांच्यो माद्री मात करिनात. मुम्बय अक फावट म्हजे सरशीं दोगी माद्री आयल्यो आपल्या कामाक आनी अंग्लेज अलुवंक सुरवात केली. पूण आपले भितर मात कोंकणी अलुयताल्यो. तांचे भाशेवेल्यान त्यो मंगळूरच्यो म्हूण म्हाका समजलें आनी हांवेंय कोंकणी सुरू केली. हांवें तांचे लागीं विचारतच की हांव गोंयकार आसून त्यो म्हजे लागीं अंग्लेज कित्याक अलुयताल्यो काय म्हूण, तेदना तांणी अशें सांगलें, ‘ गोंयकार चड करून अंग्लेज अलुयतात न्हय ? ’ तांकां रझांव आसलें. ‘ अुदेन्तिचें नकेत्र ’ सातोळें काबार जालें. वाचपी नात म्हूण न्हय. पूण तें घरांत दवरूंक गोंयकारांक लज दिसूंक लागली म्हूण. आतां व्हडवीक भरूंक अंग्लेज Examiner घेतात. जरूय चड लोकांक तें वाचूंक येता, पूण ताचेर आसा तें जिरावंक जायना.

मुम्बयंत गोंयकारांच्यो दोन म्हत्वाच्यो संस्था आसात. पयली ‘ द गोअन अन्स्टिट्यूट ’ आनी दुसरी ‘ द गोवा हिन्दू असोसियेशन. ’ पयले संस्थेचे चड करून क्रिस्तांव वांगडी आसात. आनी थंय चड करून अंग्लेज भास अलुयतात. शिकनासलेले गोंयकार थंय मेळनात. आतां थोडे अँड. सौझा रॉय, बाब लुसियान द गामा, जाँय कोअुतीन्यु आदी हांचे सारके अुरल्यात. तांचे अपरांत कोंकणी कोण अलुवचो ना. पूण गोवा हिन्दू असोसियेशन, जाचे वांगडी चड हिन्दू आसात, ते कोंकणीच अलुयतात. ते संस्थेत न्हान वड कोण तें समजना. कित्याक, ते अकूच भास अलुयतात आनी ती कोंकणी. गोअन अन्स्टिट्यूट संस्थेंत कोंकणी अलुयनात खरे. पूण कोंकणीतल्यान कार्यक्रम जायत जाल्यार खुशाल जातात. फाटीं द गोअन अन्स्टिट्यूट संस्थेन शेंकड्याचो अुत्सव मनयलो तेदना थंय मोटो सांगाती कांताद मिस जावन दबाजो जालो. हें मिस बिशप सायब फेर्दिनान्द फोंसेक हाणे कोंकणीतल्यान म्हळें.

वडील कोंकणीतल्यान मिस म्हणटात. पूण पाद्री फाटीं सरतात.

मुम्बय आनीक अक गोंयकारांची व्हडली संस्था आसा- नोस्सा सिन्योरा द पियेदाद, दाबूल. ही संस्था गरिबांखातीर जायतो वावर करता. सुमार चाळीस दादले आनी बायलो आसात. तांकां आसरो आनी जेवण दितात. आदीं सर्गेस्त डॉ. सायमन फेर्नांडिस् हाणे हे संस्थेचो वावर केला. आनी आतां बाब नोलाश्क द गामा करता. वर्साक अक पावट सायबिणीची परब करतात. आनी त्या समयार कोण तरी नामनेचो मनीस हाडटात, मुखेल सोयरो कसो.

हे संस्थेचो धार्मिक संचालक (स्पिरिट्युअल डायरेक्टर.) दाबुलचे अग्रजेंचो विगार. कोंकणी जाणा आसूनय सगळे अंग्लेजीन भाशणां करतात. अक फावट मुम्बयचो अल्फ्रड टॅक्न कमिशनर मखेल सौर्यो म्हूण आयलो. सगळ्यांची भाशणां जानच कमिशनरबाब सी. अम्. डिमौझा अुठले आनी अशें म्हळें -

हांव मंगळूरकार आनी म्हाका कोंकणी येता. ते खातीर थोडीं अुतरां कोंकणीतल्यान सांगतां. तुमी ह्या गरिबांखातीर वावर केला तो बरोवन तसो अुलोवन दाखयला. जांचे खातीर तुमी हो वावर केला तांकां हें पयलीं कळूंक जाय. तुमी अुलयतात आनी तीं तुमच्या तोंडाक पळेतात. बाब डिसौझान अक अुदाहरण दिलें, जें अशें आसलें. 'कलकत्याक मदर तेरेझा अक फावट आपल्या भुग्यां सांगता आसतना थंय अक विदेशी शिष्ट मंडळ आयलें. शिष्ट-मंडळाचे वांगडी मदर तेरेझा लागीं विदेशी भाशेंत अुलयले. जाल्यार, मदर तेरेझान बंगालींतल्यान जबाब दिले.'

लेख हांगा सोंपता.

तरी बरें, हो लेख अका किरिस्तांवानूच बरयला म्हूण. आमचे भितल्ल्या कोणेय बरयल्लो जाल्यार तूं 'हिन्दू' 'नागरीवालो,' 'शणै गोंयबाब-वादी' (कोंकणीचो हो कोण व्हड दुस्मान जाल्ले बरी) असल्यो गाळी ताका खावंच्यो पडटल्यो आशिल्ल्यो.

शेटी हातानूच कान तोपिल्ले बरी जालें.

पुणून तें आसूं. अकामेकांक पियादां मारून मुळावो प्रस्न सुटावो जायना.

मुळावो प्रस्न कितें? किरिस्तांवांनी कोंकणी सोडली आनी अग्रजी घेतली हो. कित्याक कोंकणी सोडली? तांकां तिची लज दिमता म्हूण. कित्याक लज दिमता? ती 'क्रियादांची भाम' म्हूण.

हें न्यूनगंडांतल्यान inferiority complex तल्यान आयलां. हो न्यूनगंड- inferiority complex- कसो ना करचो? हो वावर कोंकणीच्या मळार वावुरतल्या हिन्दू आनी किरिस्तांव दोगांयचो. चडसो किरिस्तांवांचो.

शाळेंत भुरग्यांक घालता आसतना आपणाल्या भुरग्यांची आवय-भास अंग्लीश म्हूण सांगपाक किरिस्तांव मातू लेगीत अनमननात. ह्या मळार ते आपणाल्या भुरग्यांची आवय-भास मराठी म्हूण सांगतल्या हिन्दू सारके. दोगूय परंपरावादी.

परंपरावाद तूचें कितेंच निर्माण करिना.

पडल्यात त्याच चिखलांत तो मनशांक घुसपावन दवरता.

मराठी परंपरेच्या चिखलांत पडिल्ल्या हिन्दूंक भायर काडपाचें काम 'नागरीवाल्यां'नी थोडें भोव केलां. तांणी मराठींतल्यानूच 'राष्ट्रमत' सुरू करून मराठी परंपरे आड बंड सुरू केलें. तांकां पुराय जैत मेळूंक ना. हें खरें. पुणून जैताचे दिकेन अक अक पावल घालीत ते मुखार वचत रावल्यात. हेंवूय तितलेंच बरें.

हेच तरेचें अक बंड किरिस्तांव समाजांतूय सुरू जावंक जाय. तांकां आपणाले परंपरे आड वचूंक कोणेयतरी शिकोवंक जाय. नवी परंपरा निर्माण करपाची अुर्बा तांच्यांत कोणेयतरी जागी करूंक

जाय.

कोण करतलो?

रोमी कोंकणी हें केन्नाच करूंक पावची ना. रोमी कोंकणी 'परंपरा तिगोवन दवरपी' धाल. परंपरा मोडपी तरसाद न्हय. किरिस्तांवांच्या हातांत परंपरा मोडपी अक तरसाद दिवंक जाय. नागरी कोंकणीच ही तरसाद जावं येता.

स. फादर अेच. ओ. मास्कारेन्यश् म्हणटाले- हांव 'कोंकणी' म्हणपाचो अभिमान पयलीं किरिस्तांवांत जागो जावंक जाय. तो 'कोंकणी' जालो ना जाल्यार तो 'गांवठी सायब' जातलो.

'गांवठी सायबा'क आपणाले निजाचें 'कल्चर' नासता. तो दुसऱ्यांचें 'कल्चर' अुणें घेता आनी तांचें अनुकरण करता.

पोंद नाशिल्लें आयदन हें. कितलेंय भर, भरना.

फादर मास्कारेन्यश् मुखार म्हणटाले-

आमी किरिस्तांव. ज्यू न्हय. जेझू ज्यू आशिल्लो. तागेली परंपरा ज्यू आशिल्ली. तो भारतांत जल्मा आयिल्लो जाल्यार तागेली परंपरा भारतीय आसतली आशिल्ली. जशी बुद्धाची परंपरा आशिल्ली. आमी जेझू घेतला. जेझूची शिकवण घेतल्या. जेझून सांगलो तो क्रिस्तांव धर्म. हो धर्म आमचो नवो तेश्तामेस्त.

आमच्या किरिस्तांव भावांक फादरा अितले मुखार बचपाची गरज ना. तांणी अितलेंच केल्यार पुरो : वाल्मीकी पसून रवीन्द्र-नाथा मेरेनची जी अक सांस्कृतिक परंपरा ह्या देशांत चलत आयल्या तें आपणालें दायज अशें मानून ती समजून घेवपाचो यत्न करचो. ते खातीर नागरी कोंकणी कडेन सगळ्यांक ओडून हाडचे. कोंकणी भायर दुसरी अक भारतीय भान सारकी खोलायेंत देंवन शिकची. मराठी शिकल्यार कांय बुडपाचें ना. पुणून मराठी नाका आसत जाल्यार हिन्दी शिकची. परीक्षेंत पास जावपा पुरतीच न्हय, हे भाशेंत बरोवन आपूण पुराय देशाचेर आपणालो प्रभाव घालतलों ह्या हावेसान शिकची.

किरिस्तांव राष्ट्रीय प्रवाहांत पुराय आयले बगर तांगेलो inferiority complex वचपाचो ना.

तो गेले अुपरांत तांणी अंग्लीश फ्रेंच. पुर्तुगेज खंयचेय भाशेचे पंडित जावंचे. कोण कांय म्हणचो ना.

केदो व्हडलो वावर आमचे मुखार आसा!

कोंकणी संस्कृतायेच्या मळार हिन्दू आनी किरिस्तांव अक जावंक पावले जाल्यार, सांगूं नज, ते देशाक अक नवी देख लेगीत दिवंक पावतले.

वचत न्हय मारून कोणूय ह्या हावेसान?

काय 'तुमी नागरीवाले,' 'आमी रोजीवाले,' तुमगेलो शणै गोंयबाब, आमगेलो दाल्गाद ह्याच चिखलांत आमी आमकां घुसपावन घेतले?

काँग्रेसीक अक सुचोवणी

काँग्रेसीक अक सुचोवणी करूंक सोदतां -

कोणाकूय तिकेट दिवचे पयलीं ताची स्थावर जंगम अिस्टेट

कितली आसा हाचो हिशोब ताचे कडल्यान पक्षान घेवंक जाय असो अक नेम महात्मा गांधीन- काँग्रेसीन मंत्रीमंडळां घडयल्यांत ते मुस्लीम- घालून दिल्लो.

रामवळ जिवीत निवळ अुरचें, सत्येचो दुरुपयोग कोणूच करूंक पावचो न्हय, म्हूण हो नेम गरजेचो, अशें तांचें म्हणणें आशिल्लें.

काँग्रेसीन हो नेम हे खेपे तिकेटी दिवचे पयलीं सगळ्यांक सवितचो करचो. अक तरी करचेंच : आयज जे कोण आमदार, खासदार, मंत्री आसात तांच्यांतल्या कोणाकूय परती तिकेट दिवंची थारायली (हरशीं, दोन टर्म्स जांकां मेळ्ळ्यात तांकां तिसरो टर्म मेळूंकूच जायना.) जाल्यार अमेदवार म्हूण ते पयलेच खेपे अुबे राविल्ले त्यावेळार तांची 'सांपत्तिक स्थिती' कितें आशिल्ली आनी आयज (सत्या सोडून वता आसतना वा पर्थून सत्येर येवंक अमेदवार म्हूण अुबे रावंक सोदता आसतना) तांची सांपत्तिक स्थिती खंय पावल्या हाचो हिशोब पक्षान तांचे कडल्यान घेवन (वा सी. बी. आय कडल्यान चौकशी करून घेवन) लोकांमुखार दवरचो.

हो नेम, खरें म्हळचार, सत्येर आशिल्ल्या पक्षाच्या अमेद- वारांकूच न्हय, तर विरोधी पक्षांच्या आमदारांक आनी अपक्षांकूय लागू जावंक जाय.

कांय दिसां फाटीं सत्येर आशिल्ल्या अेका फुडाऱ्यान हे खेपे आमी अशें करतले अशें म्हणिल्लें आनी विरोधी म. गो. पक्षाचे प्रवक्ते अेम. अेस. प्रभुनूय अशें जावंक जाय अशें म्हणिल्लें. आमी नवें काय सांगिनात. तुमीच जें सांगिल्लें तें सट्ट करून तुमी विसरशात ह्या भंगान ताची चत्राय दिवपाचेंच काम करतां.

शिंताफुडें मीठ खावं नाकात

कोंकणी अकादेमीन कांय वैरोवप्यांक पयलें पुस्तक छापपा- खातीर शंबर प्रतिशत अनुदान दिवपाचो अक कार्यक्रम सुरू केलो.

(महाराष्ट्रांत असलो साहित्य संस्कृती मंडळानूय केल्लो.)

तांतलीं कांय पुस्तकां घेवन पयर अेकलो आयलो आनी तापूतापून विचारपाक लागलो, 'हें कितें आडायलां तुमी ? असलीं पुस्तकां छापपाक अनुदानां दिवप ? पयशांचो विद्वाट न्हय हो ? पयशांचो हाच्याकूय बरो अुपयोग तुमकां करूंक येनाशिल्लो ?'

अक पुस्तक हातांत घेतलें आनी म्हणपाक लागलो, 'हें कसलें पुस्तक ? मुळांत हें नाटक संस्कृत भाशेंतलें. ताचें कोणे अंग्रजी वा फ्रेंच केलें जातलें. ह्या अंग्रजी वा फ्रेंच अणकारावेल्यान कोणे अकल्यान तें पोर्तुगिजींत हाडलें. ताचें कोणे मराठी केलें. (कित्या खातीर, कोणाक खबर ! वरिस्टांची खुशामत करपा खातीर जावंक जाय.) ह्या मराठी पुस्तकाचें हें कोंकणी !

आतां हाचें परतें संस्कृत केलें म्हणटकूच जालें.

असल्या पुस्तका खातीर अकादेमीन पयशे होगडावप ?

अुपरांत आनीक अक पुस्तक हातांत घेतलें : 'हें खंय समीक्षेचें

पुस्तक ! ही समीक्षा ? समीक्षा कित्या बरोबर खातात हें तरी खबर आसा ह्या लेखकाक ? मराठींत जाका 'अर्ध्या हळकुंडाने पिवळा झ लेला' म्हणटात तसलो लेखक हो. हाणे कितेंच सारकें वाचूंक ना. वाचलां तांतलें कितेंच हाका पचूंक ना. समीक्षे सारकेल्या अेका म्हत्वाच्या विशयाचीं हे तरेन संवसारांतले खंयचेच भाशेन फकांडां मारूंक नात जातलीं. हें स्वयं फकत कोंकणीकूच वता. (पुस्तकांतलें शरतबाबूचें अक वाक्य वाचून दाखोवन) आपूण बरयतां तें रवीन्द्रनाथांखातीर आनी रवीन्द्रनाथ बरयतात तुमचे खातीर अशें शरतबाबून खंय म्हळ्ळें ! तोंड फोडले आशिल्ले बंगाली लोक शरतबाबूचें, असलें कितेंय ताणे म्हळ्ळें जाल्यार... तुमी हें कशें येवंक दिलें ? छापूंक दिवचे पयलीं कोणेच हें पुस्तक वाचूंक नाशिल्लें ? आतां खंय हें पुस्तक अेम. अे. क लागपाचें आसा, गोवा युनिव्हर्सिटींत. कोंकणीच्यो अितल्यो भयो भयो हाचे पयलीं कोणेच करूंक नात जातल्यो... युनिव्हर्सिटी जाली, अकादेमी जाली आनी तिगेल्यो भयो सुरू जाल्यो.'

हें पुस्तक मेजार आपटिलें आनी कवितेचें अक पुस्तक घेतलें : 'ही कविता ? वाक्यां अुबीं बरयलीं म्हूण कविता जाता ? ताळ तंत्र ना हे कवितेक. हेच न्हय, कोंकणीत अुजवाडा आयिल्ले खूब-शे कवितेक अर्थ ना. कविसंमेलनांनी कविता म्हणून दाखयल्यो म्हणटकूच तुमी ताळयो मारतात. ताळयो मेळिल्ल्यो पळोवन कवी शेफारून वतात. आतां आमकां साहित्य अकादेमीची तसरीप न्हय जाल्यार निदान नोबेल तसरीप तरी मेळूंकूच जाय अशें मानपाक लागतात... खूब जाली तुस्त कवितेची. तुस्त आयतून आयकून कांय जाण तर अितले शेफारून गेल्यात की तुस्त आयकूंक मेळ्ळी ना जाल्यार दुसऱ्यांक गाळी घालपाक लागतात. मातल्यात सामके कांय जाण. जाणट्यांची जंय ही गत थंय भुरग्यांची कितें जातली ? ते सोंपतले. काबार जातले. कितें करपाचें येवजिलां तुमी ह्या भुरग्यांचें ? ...'

हेंय पुस्तक मेजार आपटून मारलें आनी दुसरें अक हातांत घेतलें. ताचे पयलींच ताणे हाडिल्ल्या पुस्तकांतलें अक पुस्तक आमी हातांत घेतलें आनी ताका विचारलें, 'हें कशें लागलें ?'

'शीः सब-स्टेण्डर्ड...'

आमी दुसरें पुस्तक काडलें आनी विचारलें, 'हें ?'

'हेंवूय तसलेंच...'

'बरें कोंकणींत स्टॅण्डर्ड साहित्य कोणे बरयलां ?'

'कोणेच ना. कोणाक सारकें बरोवंक येना...'

आमी दोन चार नांवां घेतलीं. 'छट्... साहित्य अकादेमी अेवाड मेळ्ळें म्हूण कितें व्हडले जाले ? साहित्य अकादेमी अेवाड कोणाकूय मेळटा ! ...'

आमी म्हळें, 'स्पष्ट अुलयल्यार रागार जावचे नात मू तुमी ? तुमी जी टीका करतात ती खूबशी खरी आसता. लक्षांत घेवपा सारकी आसता. पुणून तुमी कोणाकूच लेखिनात. कोणाचेंच बरप तुमकां मानना. कोणाचीच तोखणाय तुमी करिनात. सगळ्यांकूच तुमी सब-स्टॅण्डर्ड करून हिणयत आयल्यात. परिणामः तुमचे खरे टीकेक लेगीत कोण लेखिना. तुमच्याय साहित्याक कोण लेखिना.

काडली जीव लायली ताळ्याक ह्या नेमान मनीस अलोवपाक लागलो म्हणटकूच ताच्या म्हणण्याक म्हत्वूच दुरता. हो मनीस व कस्को अशें म्हणून लोक ताचेपसून पयस रावप क लागतात. तुमचें अशें जालां.

कोंकणी अकादेमीन अनुदानाच्या रूपान कांय जाणांक प्रोत्सान दिवपाचें थारायलें. हाचें कारण म्हळ्यार पुस्तकां छापून हाडप सोंपें न्हय. शंबर पानांचें अेक पुस्तक छापपाक कितलो खर्च येता, खबर आसा ? अणुपुरे धा हजार रुपया. अितलो खर्च खंयचोच बरोवपी करूंक पोवना. दुसरो कोण करतलो ? कित्याक करतलो ? कसलो लाव जाता म्हूण करतलो ?

बरयल्लें छापून आयलें ना जाल्यार बरोवपाक अुमेद येना. (तुमकां सुदां येवची ना.) अुमेद जिरली जाल्यार प्रतिभा फुलची ना. प्रतिभेक प्रोत्साहनाचें अुदक सारें थोडें मेळूंक जाय. जांकां अकादेमीन अनुदानां दिलीं तांतले कांय जाण खातरीन फुडें सरतले.

जी भास सदांच चिडुली ते भाशेक मातशें अुदक सारें कोणेंय घालें जाल्यार तुमकां वायट कित्याक दिसचें ? मरपाचे आसात ते साहित्यिक आपशींच मरतले. खूबजाण मेले. पुणून धांतले दोग जरूय मुखार सल्ले जाल्यार मेल्ल्या आठां खातीर केल्लो खर्चूय भरून येतलो. हे आशेन अकादेमीन हो कार्यक्रम येवजून करून आंखला. कळ्ळें ? झर निकतीच फुटल्या. अुदका वांगडा थोडो भोव चिखल सुरवातेक व्हांवतलोच. पुणून अेक दीस झरींतल्यान निर्मळ अुदक व्हांवपाक लागतलें. खातरी दवरात.

आनी केल्लो सगळो खर्च कळांतरा सयत वसूल जातलो.

— अडचणी म्हळ्यार—

कामा वयली नदन कडेक काडटकूच दिश्टी पडटात त्यो.

अडचणी पयलीं पयस करून मागीर वावराक हात घालतलो म्हणशीत जाल्यार तू कसलोच यत्न करूंक पावचो ना.

— प्रार्थनेन परिस्थिती बदलना.

मनीस बदलता.

आनी तो परिस्थितींत बदल घडोवन हाडटा.

— म्हजे भाशेंतलीं अुच्चारपाक सगळ्यांत कठीण अुतरां तीं हीं दोन : ' हांव चुकलों '

जियेवप कशें ?

देवान जें दिवंक ना ताचो शीण काडीत ?

काय मागी नासतना जें दिलां ताचे अुपकार आठयत ?

प्रिय.....

तुजें पयर. पाविल्लें पत्र—

‘ तुका फक्कत शिंगां फुटपाचीं उल्ल्यांत... ’

अशें

मदींच म्हाका थोमणो मारून

तुवें कित्याक बरयलां ?

तशें पळेल्यार,

सगळ्यांचेच नदरेन हांव एक पिसाय

(आनी नसाय लेगीत)

... पुण खरें सांगूं ?

कांय दिसां फाटल्यान

उमाशेच्या उपाट विण्ण काळखाक

पौशांतली पारजत-परमळाची फांतोड फुटिल्ली

आनी अचकीत

म्हज्या घाटेरांतलें एक सवणें

केन्ना

खंयचे दिकेक उडून अदृश्य जालें,

कळ्ळेंचना.

कालचीच गजाल :

अवचीत

भितल्लेभितर जीव घुस्मटून

जोगलांच्या भिरांकुळशा खातकुतल्यांनी

अख्खें मळब खासावीस करपी

खुनयाळीं कुपां दाटून आयलीं

तेन्ना

मोर कसो शेंपो फुलोवन

अदृष्टाच्या अमृत-पावसाचो शिवर

हांवें आंगाभाथ्यार झेललो....

तुका खबर आसा तें ?

हांव पिसो,

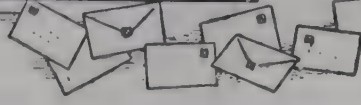
मालूक न्हंयच हें

आतां तरी तुका कळुंये.

— शंकर रामायणी

वाचपी कळयतात...

रामनाथी,
३० जून १९८९

मायेमोगाचो नमस्कार,

‘ जागा ’ चे तिनूय अंक पावले.
आवडले.

‘ नदर संपादण्याची ’ हें मदर नदर लागपाइतलें सुंदर
आमता. पूण कवितेकडेन दुर्लक्ष जाल्लें दिसलें.

‘ जागांत ’ कवितेक हातपाय पातळोवपाक बरी सुवात मेळची
अशें दिसता.

भौ. शंकर रामाणी हांगेली ‘ मोर ’ कविता सुंदर ! खूप
वर्सांनी आतां ‘ बऱ्या मासिकाची ’ उमळशिकेन वाट पळोवपाचो ‘
योग येतलो अशें दिसता.

बरें मागून,

तुमचो
रुदेश लोटलीकार

असोळडें गौय
३-७-८९

नमस्कार,

जाग जूनच्या आंकांत उजवाडा आयिल्ली कवी शंकर रामाणी
हांची चीट वाचली.

कवी बाकीबाब बोरकार हांचें नीज प्रेमकवितें अशें तांच्यो
कोंकणी कवितेच्यो वळी वाचप्यांचे मुखार दवरून कवी रामाणी
हांणी साधार दाखोवन दिवपाचो प्रयत्न केला. आनी सोंवळ्या
कवितांफाटल्यान लागिल्ल्यान मराठी प्रेमकवितेंत ते सदांच उणे
पडले हें सिद्ध करता भासतना तांणी बाकीबाबांली ‘ जीवन त्यांना
कळलें हो ’ ही ताचे नदरेन सोंवळी कविता देखीखातीर दिल्या.

पूण कवी रामाण्यांच्या ह्या विचाराकडेन सहमत जावप
कोणाय बाकीबाबांच्या वाचकाक शक्य जावंचें ना. बाकीबाब हे
प्रेमकवी तशे भक्तीकवीय. तांच्या ‘ जीवन संगीत ’ ते निमाणें
उजवाडा आयिल्लो ‘ चिन्मयी ’ ह्या सगळ्या कवितासंग्रहांत ह्यो
भक्ती कविता ना अशें खंयच दिसना. हाचोच अर्थ तांचो पींड हो
केवळ प्रेमकवितोच न्हय जाल्यार तो तितलोच भक्तिरसान
भरिल्लो अशें मानचें पडटलें. ‘ ज्ञानदेवाची समाधी ’ हो अभंग संत
नामदेवान रचलो आनी तितल्याच समर्थपणान ‘ ज्ञानदेव गेले तेव्हा ’
ही कविता बाकीबाबांनी रचून आपूणय सन्ताचेच तोडिचो हें

जाग : जुनय १९८९

दाखोवन दिल्लें आसा. तेन्ना तांकां फकत प्रेमकवी मानप हें बरोबर
न्हय अशें म्हाका दिसता.

तांची प्रेमकविता ही कोंकणीत फुलली तशी मराठींत फुलूंक
पावलना अशें म्हळ्यार एक वेळ समजूंक शकता. पूण ताचें कारण
कवी रामाण्यांनी दिलां तें तितलेंशें पटना.

बरें मागून,

तुमचो
दत्ता प्र. सावंत

३०, गणजय सोमायटी
कोथरूड, पुणे ४११०२९
ता. ६-७-८९

सप्रेम नमस्कार,

‘ जाग ’ म्हयनाळ्याचे तीन आंक पावले. तुमी अजून
महाभारताचो अभ्यास करतात म्हणपाचें वाचून खोस जाली.
महाभारताचेर हेरांनी बरयल्लें वाचचे परस तुमी मुळांत संस्कृत
महाभारताची संशोधीत आवृत्ती वाचची. भाशांतरां आनी तांतूंतय
मराठी भाशांतरां वाचप धोक्याचें. संशोधीत आवृत्ती भायर सरून
साठ सत्तर वर्सां जालीं तरीय कोणेंच मराठी भाशांतरकारान ती
वाचिल्ली दिसना. पोर्तुगी भाशांतरां वाचून ‘ ताकापुरतें रामायण ’
करतात. संस्कृत महाभारत वाचून नोट्स काडपाक तुमकां वर्सभर
लागतलें. मराठींत नव्यांत नवें भाशांतर डॉ. वाळींबेच्या नांवान
‘ विदर्भमराठवाडा ’ च्या प्रभून (गोंयकार) करून घेतलें.

तांच्या भाशांतरापरस तुमचें आदवल जायतें श्रेष्ठ जालां. मात
तुमी मुळांत महाभारत संस्कृत वाचूंक जाय आशिल्लें. तुमकां प्रुफां
वाचूंक प्रूफ रीडर बरे मेळ्ळे नात. तुमी संस्कृत उतारे छापले नात
तें भोव बरें केलें. आज काल संस्कृत एक वळ छापूंक दोन तरी
शुको करतात. तुमच्या महाभारतांत तुमी कृष्णाचें देवपद काडून
घेवन ताका मनीस केलो हें बरें केलें ना आपुण देव म्हणून
श्रीकृष्णान महाभारतांत स्पष्ट केल्लें आसा. एक फावट न्हय.
जायते फावटी जायत्या लोकांक दाखोवन दिलां. तुमकां व्यास आनी
सौतीपरस चड समजता ?

तुमच्या ‘ जाग ’ प्रयत्नांत तुमकां यश मेळचें म्हणून मागतां.

सगल्यांक बरें मागून,

तुमचो
श्रीपाद देसाय

महाभारताची संशोधीत आवृत्ती

श्रीपादबाबांली ही चीट खाजगी, पुणून विशय चारचौगांचे
रुचिचो जाल्ल्यान जाप ‘ जागां ’ तल्यानूच दिवंक सोदतां.

‘ संशोधीत आवृत्ती म्हळ्यार पुण्याच्या भांडारकर अजिस्ट-
टचुटान काडल्या तीच मू ? ती हांव म्हणून देड म्हयनो घेवन
बसलां. तातूंत कितें घेतलां, कितें भायर अडयलां, कितें तळटिपेंत

घालां आनी कितें परिशिष्टांत म्हज्या अडयलां तें बारकायेन समजून घेवपाचो यत्नूय हांवें केला. म्हजें संस्कृत भाशेचें ज्ञान हिसपाक धरपाचें न्हय जाल्ल्यान आनी म्हजे बुद्दीक कांय शिमो आशिल्ल्यान कांय गजाली म्हज्या लक्षांत येवंक नात जातल्यो. हांव ना म्हणिना, मोन्यांनी कबूल करतां. पुणून म्हजो अद्देश्य मुदलांतल्या अतुराक अतर धरून भाशांतर करपाचो केन्नाच नाशिल्लो. म्हाका फकत महाभारताची कथा मांगपाची आशिल्ली. हाका लागून म्हाका जाय त्योच गजाली हांवें घेतल्यात. नाकात त्यो घेवंक नात.

हो काय म्हजो अवगूण म्हणूं नज.

पुणून म्हाका म्हज्या अनुमर्जनाचें अितलेंय समर्थन करपाचें ना. म्हजो प्रस्न असो : संशोधीत आवृत्तीक खंय मेरेन प्रमाण आवृत्ती मानपाची ? भांडारकर अन्स्टिट्युटान तयार केल्ले हे संशोधीत आवृत्तीचो अद्देश कितें आशिल्लो ? फाटल्या हजार, दोन हजार वर्सांच्या काळांत महाभारतांत वचत ताणे वचत ते तरेची 'भर' घाल्या ती काडून ताची जाता तितली शुद्ध-पोन्यांतली पोन्नी-प्रत कशी आसूं येता हें दाखोवन दिवप होच मू ? साठ सत्तर वर्सांच्या वावरान भांडारकर अन्स्टिट्युटान हो वावर पूर्ण केला. भायज जी संशोधीत आवृत्ती आमचे मुखार आसा ती ही-पोन्यांतले पोन्ने प्रतीतलें प्रक्षिप्त सगळें काडून अडयल्ली.

पुणून ही पोन्यांतली पोन्नी आवृत्तीच जर महाभारताचें भागवतीकरण जाल्या. अपरांतची आमत जाल्यार भांडारकर अन्स्टिट्युट ताका कितें करतलो ? हे पोन्यांतले पोन्ने आवृत्ती अपरांतूच तांतूत भर पडिल्ली-ताचे आदी पडूंक नाशिल्ली अशें म्हणूं येत व्हय ? असो दावो हे आवृत्तींत करूंक ना. हीच आवृत्ती व्यासाची अशें म्हणूं येत व्हय ? तशेंय म्हणूंक येना. हे आवृत्तींत आदल्या काळांतल्या कोणेच भर घालूंक ना हे तरेचें खरेपण दिवंक येत व्हय ? व्यास-वैशंपायनाच्या 'भारता'चें सौतीत भागवतीकरण करून 'महाभारत' केलें आनी अपरांतच्या काळांत पंचरात्र भागवतांनी ताचें भागवतीकरण केलें हें कांय विद्वानाचें म्हणणें श्रीपादबाब सामचेंच भायर अडयतात व्हय ? तर तें समा जावचें ना. भांडारकर अन्स्टिट्युट पसूनच प्रेरणा घेतिल्ल्या दुसऱ्या जायत्या विद्वानांनी महाभारताचें वेगळे वेगळे नदरेंतल्यान अध्ययन केल्लें पळोवंक मेळटा - अेम आर. यार्डी, गौरी लड, वासुदेव-शरण अग्रवाल असल्यांनी केल्लीं संशोधनांय मात्शीं नदरेखाला घालची पडटात. व्यासाच्या आनी सौतीच्या तोंडांतल्यान जें कितें संशोधीत आवृत्तीत आयलां तें सगळें व्यासाचें आनी सौतीचें आसतलेंच अशें म्हणूंक येना. श्रीकृष्णाच्या तोंडांत घालां तेंय श्री कृष्णाचेंच आसतलें हाचें खरेपण दिवंक येना. पंचरात्र भागवतांनी महाभारताचें भागवतीकरण केल्ले अपरांत व्यासाच्या, सौतीच्या श्रीकृष्णाच्या तोंडांत तांणी जायतें कितें कितें आपणालें पदरचें घालां.

तें कित्याक, भगवद्गीता व्यासाचीय न्हय आनी श्रीकृष्णाचीय न्हय; तर व्यास आनी श्रीकृष्ण दोगांयकडेन अेकरूप जाल्ल्या अेका अज्ञात भागवती कविची कृती हें दाखोवन दिवपीय कांय विद्वान

आसात. श्रीपादबाबांक हें खबर ना व्हय ?

हां चीं ही मत्तां पटनात म्हूण भायर अडोवप समा जावचें ना. तें कशेंय आसूं-

संशोधीत आवृत्तीक धरून केल्लें अेकूय भाशांतर मराठींत ना हें श्रीपादबाबालें म्हणणें मात् शें प्रतिशत खरें. श्रीपादबाबांक घडये खबर नासुंये- संशोधीत आवृत्तीक धरून केल्लें गुजराती भाशेंतूय अेकूय भाशांतर ना आनी हिन्दी भाशेंतूय ना. ह्या तिनूय भाशांनी जितलींय भाशांतरां मेळटात तितलींय हांवें पळेल्यांत. शास्त्री-पंडितांनी केल्लीं.

- साहित्यिक लालित्य नाशिल्ले शैलींतलीं. धोगां-पोंगांचीं. महाभारताचें भाशांतर करपी मनीस निखटो शास्त्री-पंडित आसून अपकारना. तो 'साहित्यिकू'य आसूंक जाय.

मराठींत असलो अेक यत्न दसनूरकरांनी केला. पूण तातूंत तांणी अितलो 'पाल्हाळ' भल्ला की सगळो यत्न फुकटूच गेला.

हांव श्रीपादबाबांक विचारां-

संशोधीत आवृत्तीच्या अतुराक अतर धरून तुमीच कोंकणीत भाशांतर कित्याक करचें न्हय ? खंयचेच भाशेक जो भीमान मेळूंक ना, तो तुमी कोंकणीक कित्याक जोडून दिवचो न्हय ? केन्नाय तरी कोणाकूय तरी हें भाशांतर करचेंच पडटलें. तुमीच तें कित्याक करचें न्हय ? तुमकां संस्कृत वरी येता आनी कोंकणीचे तर तुमी कोशकार- तुमचोच 'अधिकार' हो.

आनी सगळ्यांत म्हत्वाचें म्हळ्यार-

कोंकणी कोशाचो वावर हातांत घेवन तो पुरो करून दाखोवन 'अेकल्या मनशाच्यान लेगीत व्हडले व्हडले वावर हातांत घेवन पूर्ण करूं येतात' (तुमचेंच वाक्य हें) हें तुमी दाखोवनूय दिल्लें आसा.

'कोण छापतलो' होच प्रस्न मू ?

ह्या प्रस्नाक तीन जापो आसात.

१- असलो वावर कोणेय केलो जाल्यार पयशांक लागून तो पडून अुरचो ना.

२- कोंकणी अकादेमी 'भलत्या मलत्या'च्या हातांत गेली ना (तिचें कांय सांगूं नज. ती सरकारी संस्था) जाल्यार कोंकणी अकादेमी तो छापपाक केन्नाच फाटींफुडें सरची ना. आनी-

३- कोणूच मुखार सल्लो ना जाल्यार जाग प्रकाशनाचे वतीन हांव तुमकां आश्वासन दितां : तुमी हाचो हुस्को करूं नाकात. तुमी अेका-चित्तान भाशांतरूच करात-कोंकणी माय तुमकां खूब आयुष्य दितली.

- संपादपी

- दुख्ख कोणाक जाता ? काळीज आसा ताकाच.

० ० ०

- म्हाका भय भिच्या मनशाचो.

जाग : जुलय १९८९

भुरग्यांचो मान राखात

पुराय संवसाराक आमच्यांनी फटोवंक येत; भुरग्यांक फटयतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां तें जमपाचें ना.

पुराय संवसाराक आमच्यांनी दिपकावंक येत; भुरग्यांक दिपकायतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां तें जमपाचें ना.

आमच्या काळजांत जें कितें खतखत्ता तें घडये ईश्वरापसून लेगीत आमकां लिपोवंक येत; भुरग्यां पसून लिपोवन दवरतलीं म्हणशात जाल्यार आमकां कशेंच जमपाचें ना.

समान भुरग्यांक एक अशे तरेची शक्त दिल्या की आमकां कितें जालों तें जिस्त तांकां कळटा. आमच्या दोळ्यांतल्यान अमृत झिरपता काय विव्ख तें तांकां आपशींच वळखूंक येता. आमच्या उतरांत कोडसाण आसा काय गोडसाण- तांकां जिस्त समजता. आमच्या आवाजांत हुकूम आसा काय विनवणी, तांकां कळटा. आमच्या काळजांत कसली उचंबळाय आसा तांकां आपशींच वळखूंक येता.

देखून भुरग्यांकडेन जाता आसतना आमचे चलणुकेंत तांकां विसंगती दिसची ना हाची जतनाय आमी घेवंक जाय. खिणांत कडक, खिणांत मोव, खिणांत अपुर्बाय, खिणांत शिस्त, एका वेळार ' हय ' म्हणप आनी दुसऱ्या वेळार तेंच ' ना ' म्हणून उतर दिवप आनी मागीर फाटीं सरप. एके वटेन तुस्त करप आनी दुसरेवटेन किंकोन करप- हे तरेची विसंगती आमचे चलणुकेंत तांकां दिश्टी पडली म्हणटकूच भुरगीं घुस्मट्टात. मागीर आमचे चलाचो अर्थ लावपाचो तीं यत्न करतात. एक तर आमकां तशे तरेन तीं चलपाचो यत्न करतात ना जाल्यार जिस्त उरफाटे तरेन तीं चलपाक लागतात.

भुरग्यांनी अमकें करचें न्हय अशें आमकां दिसता जालें जाल्यार आमी तांकां तें स्पष्ट उतरांनी सांगूंक जाय. स्पष्ट उतर म्हळ्यार रागाचें उतर न्हय, कठोर उतर

न्हय. भुरग्यांच्या हाटा मुखार मान नमोवपाची इल्लीय गरज ना. पुणून तोंडार राग दिश्टी पडूंक फावना. भुरग्यांक जिस्त समजता. तांच्या स्वाभिमानाचेर आमी घाय करिनात- तांचो स्वाभिमान आमी दुखोवंक सोदिनात म्हणपाचें तांच्या लक्षांत आयलेबगर रावना. आनी तें लक्षांत आयलेबरोबर आमकां जें नाका तें तीं केन्नाच करिनात.

सगळीं भुरगीं स्वाभिमानाची. जाणट्यांचो जसो मान- अपमान जाता तसो तांचोय जाता देखून जाणट्यांकडेन चलता आसतना आमी तांचो अपमान जावचो ना म्हण जतनाय घेतात तशीच जतनाय भुरग्यांचोय अपमान जावचो ना म्हण आमी घेवंक जाय.

भुरग्यांक केन्ना राग येता आनी ह्या रागान तीं हें फोड, तें मोड करीत रावतात. तितल्यानूय संतुष्ट जालीं नात जाल्यार तीं मोट्यान रडपाक लागतात. असल्या वेळार आवय बापायची खरी परिक्षा जाता. आवय बापूय ' रडटा जाल्यार रडूंदी ' अशें म्हणून केन्ना केन्ना तांची उवे-खणी करतात ना जाल्यार तापून धेंगशे घालून तांचें रडें थारोवपाचो यत्न करतात.

भुरग्यांचो अपमान जाला म्हणपाचे आमच्या लक्षांत येना आमी तो अपमान वाडयतच वतात.

आमी आमची चूक मोन्यानी कबूल करूंक जाय आनी मुखार तरी आमचे कडसून तांचो अपमान जावचो ना हाची जतनाय घेवंक जाय. आमचे पिरायेच्या कोणाचोय अपमान आमचे हस्तुकीं जाल्यार आमकां जशें वायट दिसता आनी आमी आमची चूक कबूल करतात तसो आमचे हस्तुकीं भुरग्यांचो अपमान जाल्लो आसत जाल्यार तेन्नाय आमकां वायट दिसूंक जाय आनी आमी आमची चूक कबूल करूंक जाय-

भुरग्यां मुखार चूक कबूल करपाक आमचो अहंकार आड येवंक जायना.

भुरगें आंगान आमचे परस ल्हान म्हण व्यक्तित्वान आमचे परस ल्हान लेखूंक जायना. कोण जाणा, ताच्यांत फुडाराचो कोण म्हापूस वाडटा म्हण !

आंकरी

— महाबळेश्वर संल

कुसुमान भितल्ल्यान पळेलें, घोमाळेची वाल फुलूंक लागल्या. सांजेच्या तांबशा वोतांत हळडुवीं फुलां ल्हवल्हव पाकळ्यो फुलयतालीं— म्हणचे आतां बाप्पा येवंचो वेळ जालो तर ! तें उडयो घे ! भायर आंगणांत आयलें. हे धांदळेंत ताजो पोन्नो,

पिनिल्लो पोलको हड्ड्यावेल्यान सरकलो. वेगीवेगीन ताणें तो नीट केलो.

कुसूम हें नेरा चवदा वर्सांचें, आंगलोटांन ल्हानशेंच चेडूं. काळेंसांवळेंच; पळोंवकय भोव सोबीत न्हय. पूण तें बेठेंच गोड दिम. ताजे दोळेच सुंदर आशिल्ले.

रोयणीच्या ओलान चोंय वाठारांनी किल्लोन आयिल्ले कोंब सुको मीर्ग करपोवन उडोवंक लागिल्लो. रुमडाच्या झाडापेल्यान म्हशीच्या व्हड शेणाथाप्यांत मात एक बेस बरो पांचवो चार कवकवीत रोंपो जोमान वाडिल्लो.

कुसुमान तो रोंपो तसोच दोनय हातांच्या तळव्यांचेर शेणाथाप्या सयत उखल्लो. रोंपो खऱ्यांनीच बेस बरो आशिल्लो. आंकरेक चारच पानां फुटिल्ली आनी दर एक पान जगपाच्या हावेसान तरतरतालें.

कुसुमान रोंपो हाडून ल्हवूच आंगणांत दवल्लो. मगेर पांवळेकडेन खोऱ्यान खणून माणकुलें आडें केलें. आनी तांतूंत रोंपो दवल्लो वेल्यान माती ओडून मूळ सारकें पुरून उडयलें.

‘ कुसूम गो, हो रोंपो धव्या कोंकणदुदयाचो. पूण पावसाळ्यांत धवो दुदी धरना. फळ फुलांतच कुसता. कित्याक बेठो लावंचो. ’ हरीन म्हळें.

‘ आसूं बाप्पा, धल्लो एवाद्रो तर धल्लो; ना तर ना. हांगाच वाडूं दी ताका घराच्या चुट्टार चडटलो वावडो. ’

सुरवेक सुकोच वचूंक लागिल्लो मीर्ग सोंपताना मात घोमेवंक लागलों. पूण कुसुमाच्या रोंप्यान आतां नव्या जाग्यार बरें मूळ धरिल्लें. तो पावसाक तोंड दीत पानां वयर धरूनच उबो आशिल्लो.

आतां वाल मुळाकडच्यान आंगठ्याइतली जाडजूड जाली. आनी ताची धांवूय वाडली. मुखावेलें बाजून वयर चडून घराच्या पाडसार बळाटून ती फाटले बाजूक देंवली. पळेतां पळेतां तिणें सगळें पाखें व्यापलें. जसो घराचो पांचव्या बनेरांनी सोबयिल्लो एक रथच जालो.

आनी एक दीस खऱ्यांनीच ताका फळ दिसलें. ....

कुसुमाक अचकीत याद जाली, आयज बाप्पा फक्कत कुराडच घेवन गेला. छिन्नी आनी घण घरांतच आसा. म्हणचे आयज तो कोणागेरूय लाकडां फोडूंक गेलो ना तर ! कोणाच्या तरी झाडाच्यो फांद्यो तोडच्यो आसतल्यो वा एकाद्रें झाडच मुळामयत तोडचें आसतलें. तें एकदम भियेलेवरी जालें. मावशेकडच्यान आयले उपरांत ताणें एक फावट बाप्पाक एका ऊंच झाडाचे तेंगशेर चडिल्लो पळेल्लो आनी ताणें धसकोच घेतिल्लो. अदी-मदीं बाप्पाक येवंक कळाव जाल्यार ताज जीव गळ्यांत येतालो.

कुसुमाचो बापूय हरी म्हणटा तो एक मोनो म्हाळूच. कांय वर्सांफाटीं बायल भायर पडली आनी ल्हवल्हवू तो संवसाराभायरो जावंक लागलो. पयलींपसुनच तो कांयसो सादो, थंड. बायल भायर पडली आनी ताजी माचाच अंदिल्लेवरी जाली. कोणाल्याय दारांत रुपया दोन रुपयांखातीर घोळघोळ घोळटालो. लोकय इतले दूट आनी आप-सुवार्थी की, ताच्या सादेपणाचो फायदो बेसबरो उठयताले. सगळें शरीर किसळ मारून तासून काडिल्लेवरी सपाट. खंयच येदी उवारी ना. पोटय फाटीक तेंकिल्लें. वातांतपावसांत रापिल्ल्या, काळ्या करपल्ल्या ताज्या आंगार केन्ना एक वस्त्र उरनाशिल्लें. करंगळेयेद्या मुजीर तो कास्टी मारतालो— एक शेवट अंदून फाटीं मारण आनी दुसरें शेवट मुखावेल्यान धोंपरमेरेन सखयल सोडप. खांदार सदांच कामळीचें फटें.

हालीं हालीं तो कुसुमाक लागून इल्लो-इल्लो फुलूंक लागिल्लो. तो मोनो आनी घुमको तर कुसूम तितलेंच बडबडें आनी मायेस्त.

तें बाप्पाची वाट पळेयत आंगणांत उबें आशिल्लें. पावसाची एक ल्हवशी व्हाजळ येतकीर तें पावळेंत येवन उबें रावलें. इतल्यान शेजारचें शोभा आनी माली धांवत-धांवत आयली आनी कुसुमापुढच्यान उबी रावली. कुसुमान शोभाक एकदम धपकायत म्हळें, ‘ कितें गो शोभा, स्कर्ट कितलो वयर करून गुठलावन घेतला, सोड तो सखयल. ’

शोभान बेगीबेगीन स्कर्ट सखयल सोडलो.
'ए कुसूम, थिंगा कामतील्या बागांत खूब
आंबे झडटात. या आमी?'

'नाका गो, थंयचो तो मुणकार फाटीक
लागता, गाळी घालता बुरड्यो बुरड्यो.'

'ना गो, तो बेठोच आड्डता. तो
दिसल्यार आमी धांवत येवंया.'

तिगीय इस्टिणी वचूंक भायर सल्ल्यो.
शादूरपणान सुनशा घेत बागांत गेल्यो.
पयली कुसूमाक एक पिकको हळडुवोच आंबो
दिसलो. उखलल्यार ताजी एक बाजू सामकवी
किडिल्ली. ताणी तो तसोच उडोवन दिलो.

पेल्यान खोपीत बशिल्ल्या मुणकारान
जुस्त पळेलें. तो ल्हवूच उठलो. झाडाचो
आडसर घेत ल्हव पावलान तो ह्या चलयांक
लागीं कळंक लागलो. धरून एकएकटीच्या
कानसुलार दिवपाचो ताजो बेत आशिल्लो.
कुसूम सामकें शादूर. ताका तो झळकलो
आनी तें आड्डलें, 'धांवात गो शोभा, माली.
मुणकार आयलो.'

तिगांय इस्टिणी घे S धांवल्यो. बागाची
कांट्यांची वंय बळाटाना कुसूमालो पोलको
मातसो पिनलो. तें मातसें थांबलें, चुरचुरलें
आनी मागीर धांवत सुटलें.

तिगांय आयली आनी वाटेवेल्या एका
रुमडाखाला एकठांय जालीं. मुणकाराकडेन
पळेत तवनासपणान हांसूंक लागलीं. मुणकार
थंयमेरेन आयलो आनी थंयच्यानच ताणशेवंक
लागलो. जशी काय तीच ताजी हद्द
आशिल्ली. 'हीं चिल्लर जातिचीं राणयांचीं
पोरां भौनभौन बागांत घुसतात. एक आंब्याचें
तोर दवरिनात. वंयूय पाड घाली. दोके
मोडून उडोवंक जाय,' कांय वेळ तो
बोवाळ्ळो आनी मगेर फाटीं परतलो.

आठधा दिसांफाटी रोयणीचो पावस खूप
झडून गेल्लो. पूण नंतर वाजेंत गाजेंत
आयिल्लो मीर्ग मात सुकोच वचूंक लागिल्लो.
रोयणीच्या ओलान चोंय वाठारांनी किल्लोन
आयिल्ले कोंब सुको मीर्ग करपोवन उडोवंक
लागिल्लो. रुमडाच्या झाडापेल्यान म्हशीच्या
व्हड शेणाथाप्यांत मात एक बेसबरो पांचवो-
चार कवकवीत रोंपो जोमान वाडिल्लो.
कुसूम त्या रोप्याकडेन झोंय घेत म्हणूंक
लागलें,

'हो पळय गो दुदयाचो काय बरो रोंपो !'
तिगांयजाणां रोप्या म्हऱ्यांत अुवीं रावन
कौतुकान पळोवंक लागलीं. शोभान म्हळें,
'हांव सांगतां हो दुदयाचो रोंपो न्हीच.
घोंसाळेचो रोंपो तो.'

मालीन मदेच म्हळें, 'ना, ना. तवशाचो
रोंपो तो.'

'ना गो. दुदयाचोच तो.'

'ना म्हळ्यार ना. घोंसाळेचोच तो.'

'तवशाचो रोंपो म्हण सांगलें न्ही हांवें.'

तिगांयजाणां तावातावान उल वंक
लागलीं. मदींच कुसूमान रोंपो तसोच दोनय
हातांच्या तळव्यांचेर शेणाथाप्या सयत उख-
ल्लो. रोंपो खऱ्यांनीच बेसबरो आशिल्लो.
आंकरेक चारच पानां फुटिल्लीं आनी दर
एक पान जगपाच्या हावेसान तरतरतालें.

मालीन म्हळें 'शीSS, हें गो कितें कुसूम !
कसले घाणीचें शेण तें आनी कसलो रोंपो !
शी, दी उडोवन.'

पूण कुसूमान दोनय हातांच्या तळव्यार
सांबाळून घेवन रोंपो घरा हाडलो. तीं
दोगांय कुसूमाक चाळोवन आपापल्या घरा
गेलीं.

कुसूमान रोंपो हाडून ल्हवूच आंगणांत
दवल्लो. मगेर पांवळेकडेन खोऱ्यान खणून
माणकुलें आडें केलें. आनी तांतूंत रोंपो
दवल्लो. वेल्यान माती ओडून मूळ सारकें
पुरून उडयलें.

सांजचो उसरां ताजो बाप्पा- हरी घरा
आयलो. भितर चूल फुंकत बशिल्ल्या कुसू-
माक सुनशा लागली तें धांवत धांवत आंग-
णांत आयलें. बाप्पाचो हात धरून आळ्या-
म्हऱ्यांत व्हरत व्हडे उमेदीन तें बाप्पाक
रोंपो दाखोवंक लागलें.

'कुसूम गो, हो रोंपो धव्या कोंकण
दुदयाचो. पूण पावसाळ्यांत धवो दुदी
धरना फळ फुलांतच कुसता. कित्याक
बेटोच लावंचो.'

'आसूं बाप्पा, धल्लो एकाद्रो तर धल्लो,
ना तर ना. हांगाच वाडूं दी ताका. घराच्या
चुट्टार चडटलो बावडो.'

हरी कांय उलयलो ना. वोगी येवन
भितर बसलो. चुलीकडेन कुसूमाली चलिल्ली

धांदळ पळेत रावलो. 'कित्याक जीव
लायला ह्या पोरान म्हजेर ! मावशीकडेन
खावन जेवन बरें आशिल्लें. पूण हाणे ध्यास
घेयलो तो म्हजोच. केन्नाय चार स म्हऱ्यांनी
पळोवंक म्हण गेल्यार आपणाक बरोबर व्हर
म्हूण हद्द धरून बमतालें. रडून आकांत कर-
तालें. मगेर तो मनांतच चुटपुटलो- आपल्या
दळिदऱ्या संवसारांत ताजे कमलेच लाड
पुरोवंक जायनात. अपुरबाय कळंक तांक ना.

सुरवेक सुकोच वचूंक लागिल्लो मीर्ग
सोंपताना मात घोगेवंक लागलो. पूण कुसू-
माच्या रोप्यान आतां नव्या जाग्यार बरें
मूळ धरिल्लें. तो पावसाक तोंड दीत पानां
वयर धरूनच उबो आशिल्लो. चिंचेचीं दोन
शिरीं हाडून कुसूमान रोप्याकुशीक पांवळेक
तेंकून उबीं केलीं. हळुहळू रोप्यान रोप्याचें
रूप सोडलें आनी ताजी वाल जावंक लागली.
तोंडाकडच्यान एक सुताची गुटलीशी सुटली
आनी ताणी शिऱ्याक मिठी घाली. आंगभर
नवीनवीं पानां फुटूंक लागलीं. आतां कुसूमा-
चो हुसको मिटलो. आदींमदीं तें चुलीतलो
गोबर न्हय तर शेणबीण हाडून वालिच्या
मुळांत घालतालें.

एक दीस हरीन पळेलें, वालिची दरएक
आंकरी चडच काळी जाल्या. पळेतना पांचव्या
रंगावदलाक निळ्या रंगाची साय मारता.
अशे जावप वायट. ताणें म्हळें, 'कुसूम
गो, तुगेले वालीक चडच अजीर्ण जावंक
लागला.'

'कित्याक म्हणटा बाप्पा ?'

पळे मुगो, कशी काळी कवकवीत जाल्या.
गोबराचे आनी शेणाचे राशीरच वाडटा
मुगो तो.'

कुसूमाक आपणाली चूक कळ्ळी. ताणें
सारें घालप बंद केलें. चोंयबाजूचें शेण आनी
गोबर उस्तून काडून थिंगा माती घाली.

आतां वाल मुळाकडच्यान आंगठ्याइतली
जाडजूड जाली. आनी ताजी धांव्य वाडली.
मुखावेलें बाजून वयर चडून घराच्या पाड-
सार बळाटून ती फाटले बाजूक देंवली.
पळेतांपळेतां तिणें सगळें पाखें व्यापलें. जसो
घराचो पांचव्या बनेरांनी सोबयिल्लो एक
रथच जालो.

पूण ताका फळ काय धरनाशिल्लें. पातळ खंयखंय धवींफुल्ल फुलां फुलतालीं आनी तीं कुसूननासून गळून पडटालीं. तें सदां वाल आनी वालिचें पानान्पान सोदनालें. पूण एक मिडी दिस्टीक पडनाशिल्ली. बाप्पान म्हणिल्लें तेंच खरें काय कितें- धवो दुदी पावसांत धरना. पूण ताणें मनाक ममजायलें, ना तर ना. वाल तरी इतली वेसबरी वाडल्या तें कितें उणें न्ही!

आनी एक दीस खऱ्यांनीच ताका फळ दिसलें. सकाळी उठून वालीर पळेल्यार बोटा-येदी मिडी पानांतल्यान तकली भायर काडून आशिल्ली. तें खोशयेन भुल्लुसून भितर गेलें आनी बाप्पाक हाताक धरून घेवन आयलें.

हरीन मिडी पळेली. ते मिडयेपरम ताका आपल्या चेडवाचेंच कवतूक चड दिसलें.

‘धल्ल्या खरो. पूण पावसात टिकून उल्ल्यार बरी आसा.’

पूण ती मिडी टिकली. शेंड्यावेले फुल झडून गेलें आनी ताजो गुळगुळीत, सोबीत तोरो जालो. दिसाकणकणी तो व्हडच जावंक लागलो.

ल्हान आसताना मावशेले हांडीर वसून तें चंद्राम पळेतालें आनी चांदोमाम्, चांदोमाम्, म्हण ताळयो मारतालें. त्याच आनंदान, निरागसपणान तो दुदी पळोवन ताका खोशी जाताली. आयिल्ल्यागेल्ल्यांक तें तो दाखयताले.

हें पळोवन शोभाले आईन ताका एक दीस म्हळें, ‘कुसमा, फळावडेन पर्थे पर्थे बोट दाखोवचें न्हय. फळ कुसता. सगळ्यांच्योच नदरो सारक्यो आसनात. दिस्ट लागता.’

आयकोन कुसूमाक भिरांतशी दिसली. ताणे निसण हाडून मावळेक तेंकयली. ताजेर चडून वालिची पाना दुदयार थंयचे थंय ओडून घेयलीं. दुदी वालींच लपयलो आनी तें मखळा देंवलें. येवपी वचपी कोणी आपल्या दुदयाचेर नदर मारिनात मूं म्हण तें आतां बारीक तेलू लागलें.

पंदरा वीस दिसांनी तो बरो हातभर लांब जालो आनी ताजो घेरुय बरो जालो. तो आतां काडूंक जाय ना तर तो जून जातलो. धवो दुदी जून जाल्यार म्हण खावंक जाता ?

त्या दिसा दनपरां शोभा आयलें. शोभा कुसूमापरस दोन वर्सांनी ल्हान-अकरा वर्सांचें. ताणें आयज नवो पोलको घातिल्लो. तें आयलें आनी झेतान कुसूमा-पुढ्यान उबें रावलें. कुसूमान ताज्यां पोलक्यावेत्यान ल्हवच हात भोंवडायलो. ‘केन्ना शिवलो गो ?’

‘कालच आईन शिवन हाडलो.’

‘बरो दिसता न्ही ?’

‘हय तर. आतां हांव सदांच स्कर्टाचेर पोलको घालतलें. आई कितें म्हणटा जाणां, ‘त्या कुसूमाक लजच ना. पिनिल्लो पोलको घालून तशेंच नाचता गांवभर. तुगेलें हड्डें दिसता खंय.’

आयकोन कुसूम लजेन मरूंकच पावलें. मगेर घुम्म, मोर्ने जालें आनी भितर गेलें. शोभा आयलें तशेंच गेलें. जशें पोलको दाखोवंकच म्हण आयिल्लें.

कुसूम भितर आयलें आनी गप्प बसून रावलें. आपणाकडेन एकूय बरो पोलको ना म्हण ताका भोव वायट दिसलें. ताका हड्डें फुटून रडूंकच येवंक लागलें. आपलो बापूय भोव गरीब. दिसवाड्याचे पयशे पोटाकच पावनात. आतां तर पावसाचो भार सुरू जाला. कामय मेळना. रोखडेच पयशे खंयच्यान हाडपाचे ? तरीय पूण आपणाक एक नवो पोलको जाय हें ताका दाटून दिसूंक लागलें. पूण करचें कितें सुचना. मगेर अचकीत ताका घरावेल्या दुदयाची याद जाली. तो काडून विकल्यार स रुपये तरी सहज मेळटले. मगेर सोसायटीच्या दुकानांतल्यान सवायसो कपडो घेवंक येता. शिवणेचें नंतर पळोवंचा.

ताणे भौनभौन विचार करून थारायलें, फाल्यां दुदी काडून विकूंक व्हरचो !

सोसायटीच्या दुकानांत वचून खर्चाचो अंदाज घेतिल्लो बरो म्हण ताणे दुकानांत वचपाचें थारायलें. पूण ताका आतां आंगावेल्या पोलक्याची भोव भिरांत दिसूंक लागली. त्या पोलक्यार घराभायर पांय घालचो धीर ताका नाशिल्लो. तें हळूच भायर सरलें आनी घराफाटल्या अंबू-मावशेल्या घरा गेलें आनी अंबूमावशेकडच्यान

सूय आनी दोरो घेवन आयलें. भितल्ले कुडींत जनेलाकुशीक वचून ताणे अचळय पोलको काडलो. पोलको काडलो आनी लज भिरांत अशें कितेंकितें मनांत उठलें आनी ताजें हड्डें कलकललें. भियेतभियेत जनेलाच्या उजवाडांत रावन ताणें पोलक्याचे उसवल्ले फाळ लांबलांब पोतां घालून शिवले. पर्थो तसोच तो पोलको घालो आनी तें भायर आयलें.

पयलीं तें करीम शिप्याकडेन गेलें. तें पावलें तेन्ना कोणतरी गिरायक भितर आशिल्लें. तें वतकीर कुसूम भियेतभियेत भितर सल्लें.

‘एक पोलको शिवंक जाय आशिल्लो.’

करीमालें घरघरपी मशीन घप्पकन बंद जालें. मजेन ताणें म्हळें ‘हय हय. शिवयाच तुका एक झकास पोलको. जायच तुका पोलको.’

‘कपडो कितलो लागतलो ?’

‘सारक्यो पाऊण मिटर कपडो लागतलो पळय.’

फाल्यां कपडो घेवन येतां म्हण सांगून तें दुकानांत गेलें. भियेतभियेत पूण आरतेंपरते करून ताणे बरेच कपडे पळेले. शेवटाक एक कपडो ताका मानवलो. कपडो खऱ्यांनीच सोबीत आशिल्लो. मळबा रंगाचेर सदाफुलां-सारकीं. हळडुवीं आनी धवीं सान फुलां आशिल्लीं ताणे मोल विचाल्लें आनी अजाप म्हळ्यार स रुपयांक सारक्यो देड मिटर कपडो बसतालो.

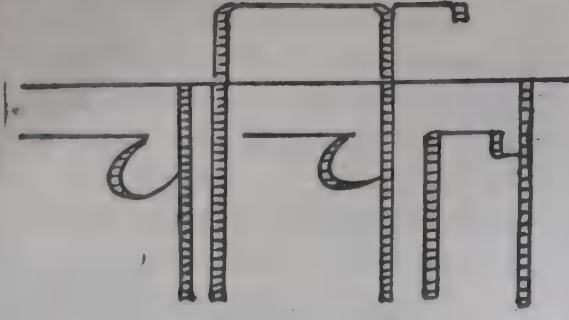
तें थंयच्यान भायर सरलें. ताका अचकीत धास्ती लागली-फाल्यां मेरेन तो कपडो सोंपल्यार ! पूण उपरांत ताणें चितलें-टाको बरोच व्हड आसा. फाल्यामेरेन सोंपतलो कसो ?

कुसूम घरा आयलें. आंगणांत बाप्पा ताजो वाट पळेतालो ‘खंय गेल्लें गो ? आनी कितें हें ? कपड्याचीं थिंगळां जाल्यांत मुगो ! तशेंच भोंवता गांवभर ?’

हरीन हें उलयलें आनी तो एकदम लजेले सारको जालो. ताका दिसूंक लागलें, आतां तरी हाका वेगोवेग कशेय करून कपडे

(पान १९ पळेयात)

— डॉ. दत्ताराम सुखठणकार

चर्चिल म्हळ्यार एक व्हडलें उमाणें. तो भारतीय स्वतंत्रताये आड आशिल्लो, देखून आमच्या देशांतले खूपजाण ताचे विशीं बरें उलयनात हे हांव समजूंक शकतां; पूण ताच्याच देशांतले सगळेजाण ताका मानताले अशेंय मात न्हय. पयर एक मजा जाली. हें उलोवप करपा खातीर कांय पुस्तकां हाडचीं म्हणून हांव ब्रिटीश लायब्ररींत गेलों. थंय एक गोंयकार काम करता. तिका बाये पुता केली आनी चर्चिलावयलीं कांय पुस्तकां हाडपाक सांगलें. तिणें धा बारा पुस्तकां हाडून दिलीं. तांतुंतलें सगळ्यांत दाटायेन व्हड पुस्तक हांवें पयलीं उखललें. त्या पुस्तकाचें नांव कितें आमचें ? ' चर्चिल, अ स्टडी इन फेल्युअर '. जाका व्हडल्या व्हडल्या इतिहासकारांनी देवाचे पदवेक व्हरून बसयला त्या चर्चिलाक अपेशाचो धनी करपी हें पुस्तक पळोवन म्हजें आंग शिरशिरलें.

भारताक स्वतंत्र जावन चाळीस वर्सां जाली. ताका लागून चर्चिलाचे भारता विशेचे विचार जातां इतिहास जमा जाले अशें म्हणपाक हरकत ना. आनी हाकाच लागून राग बीग कडेक दवरून आमी चर्चिलाचो अभ्यास करूंक शकतां. चर्चिल हो एक असामान्य नेतो आशिल्लो. फाटल्या महाझुजांत ताणें मनीस जातीक जें फुडारपण दिलें, ताकाच लागून मनीस जात वाटावली, अशें म्हळ्यार अतिताय जावंची ना. मळब कोंसळटा आसताना हड्डें फुडें काडून उबो रावपी हो मनीस केद्या धीराचो हें सांगपाक नाका. वक्तृत्वांत ताका फटीं काडपी मनीस फाटल्या हजार वर्सांन जावंक ना जातलो. चर्चिल हो एक असामान्य चित्रकार आशिल्लो हें खूब थोड्या जाणांक खबर आसा. आज आमी विचार करुंय तो सरस्वतीचो भक्त आशिल्ल्या चर्चिलाचो.

चर्चिलाक वाङमयाची नोबल तसरीप फाव जाली हीच गजाल तो लेखक म्हूण केदो व्हडलो आशिल्लो हे सांगपाक पुरो जावं ये. चर्चिलान फुडारी म्हूण जायत्या इतिहासीक घटनांनी भाग घेतलो आनी त्या घटनांचो इतिहास सोबीत अशे भाशेंत बरोवन दवरलो. एक पंडितजी नेहरू सोडून दुसऱ्या खंयच्याच व्हडल्या मनशाक हें जमलें ना. प्रयत्न खूब जाणांनी केलो पूण तांच्या नशिवांत यश

नाशिल्लें. ज्युलियस सीझरान हे गजालीची सुरवात केली आसूं ये पूण ताजीं वर्णनां तज्ज्ञ लोक सुकीं सडपडीत म्हणटात. हालिच्या काळार Frederick the Great हांणे हो प्रयत्न केलो. पुणून चर्चिलाक जमलें तशें ताका जमलें ना अशें म्हणटात- नेपोलीयनाक खंय बरोवपाक लागता ती मनःशांती नाशिल्ली आनी ताका लागून लोकांचो उपयोग करून ताणें आपले संबंदान एक व्हडलो भपकोच निर्माण केलो. विस्मार्कान आपणा विशीं बरोवपाचो प्रयत्न केलो पूण ताकाय हातूंत यश आयलें ना. खरें म्हळ्यार खंयचीय बरी वायट घटना घडटकच रोकडेंच ताजेर पुस्तक काडप ही आमचेच मुस्तींतली गजाल. लोक तर मोटे आशेन अशा पुस्तकाची वाट पळोतात. भारत चीन झूज जालें, बांगला देश जालो, भोपाळची दुर्घटना जाली. इतलेंच कित्याक राजस्थानांत सती गेली आनी रोखडींच पुस्तकांचेर पुस्तकां भायर सांगलीं. पयसोय बरो मेळटा. प्रेमिडेंट आयसेनहॉवरान तर बरोवन दवरलां की आपणें आयुश्यभर नोकरीकरून जितली बचत केली ना तितले पयशे एकाच पुस्तकान मेळयले. मागणी आसता आनी पुरवठोय जाता. राजकारणी, सैन्यांतले अधिकारी इतलेंच कित्याक कांय साधूंनी लेगीत हे गोंत हात धुवन घेतल्यात. पूण कोणाकच चर्चिलाची शैली, विचारांची प्रगल्भताय, पुराव्यांच्यो राशी, धाडस, स्पष्टवक्तेपण आनी सगळ्यांत चड म्हळ्यार पोन्न्या इतिहासाचें खोलाये. ज्ञान आसप हें जमूंक ना. चर्चिलान बारा वांट्यांनी आपणें दोनूय महाझुजांत केल्ल्या वावराचें वर्णन केलां. खरें म्हळ्यार दोन महाझुजांचो इतिहासच ताणें बरयला- चर्चिलान वाङमयसेवा करूंक नाशिल्ली तरी एक व्हडलो मनीस म्हणूनच इतिहास ताका वळखतलो आशिल्लो. पूण वाङमयसेवेक लागून ताच्या चरित्राक एक वेगळेंच रूप येवंक पावलें. चर्चिलाक हें कशें जमलें ? सगळ्या व्हडल्या लेखकांभशेन भाशेवयलें प्रभुत्व, विशयाची खोलायेन जाणकारी आनी तंत्रकुशळताय ह्या तीन गजालींक लागूनच ताका हें यश मेळ्ळें चर्चिल इतिहास घडोवपी जालो आनी इतिहास बरोवपीय जालो. आनी ह्या दोनूय गजालींखातीर ताका रगताचें उदक करचें पडलें नुशीबय ताजेवटेनच आशिल्लें. ना जाल्यार सामको भुरगो आसतानाच एकाच वेळार सैनीक आनी वर्तमानपत्राचो वार्ताहर कसो जातलो आशिल्लो ? शिक्षणाच्या मळार चर्चिलाक व्हडलेशें यश मेळ्ळें ना. पूण खरें अपेश आयलें तें तो शिशिल्लो त्या शाळांक. कित्याक, तांकां तांच्या वर्गांतल्या बांकार बशिल्लो हो सादोसुदो भुरगो-मनीस-जातिच्या इतिहासांतलो एक व्हडलो नायक जातलो हें मपनांत लेगीत केन्ना आयलें ना- ताकालागून चर्चिलाक स्वताचें शिक्षण ताचे ताकाच करचें पडलें. सकाळची कवायत आनी सांजची पोलोची खेळ हांचे मजगतीच्या वेळांत तो जगांतले व्हडले व्हडले लेखक वाचून काडटालो. ब्रिटीश इतिहासाचो तर ताणें खासा अभ्यास केल्लो. गीबन आनी मेकले ह्या दोन व्हडल्या इतिहासकारांनी चर्चिलाचे शैलीचेर खूबच व्हडलो परिणाम केलो चर्चिलान आपणाल्या पंचविंशत्या वर्सांन चलयल्या River war ह्या पुस्तकांत तर हो परिणाम सामको उक्तो दिसता. पुणून आज इतली वर्सां जावयन River war हें इतिहासाचे नदरेन एक भोवच म्हत्वाचें पुस्तक

मानतात ताजें कारण म्हळ्यार चर्चिलाचेर जाल्लो मेकॉलेचो परिणाम. उतरां कशीं वेंचचीं, वाक्यां कशीं तयार करचीं, प्रकरणां कशीं उबीं करचीं, तांची लांबाय आनी खोलाय कितली आसची हें चर्चिलाक मेकॉलेन शिकयलां. पूण असल्यो गजाली शिकोवन थोड्योच येतात. त्यो जाच्या ताणेंच आंगवळणीं घालूंक जाय. चर्चिलान इतिहासकार जावंचेखातीर जे परिश्रम करूंक जाय तातूंत मातय आळयाय केली ना. घोडदळांत एक ल्हासो अधिकारी आसताना चर्चिलान झुजा वाताहाराचें काम पत्करलें. हें दोट्टी काम कितलें ओढा-ताणिचें हें सांगपाक नाका. दीसभर झुजांत वांटो घेवप आनी सांजेवेळ जातूकच, वांगडचे लोक जेन्ना मौजमजा करतात, तेन्ना तें बरोवन काडप. ही शिस्त चर्चिल इंग्लंडचो पंतप्रधान जालो आनी संवसारांतल्या कूर अशे शक्तिकडेन ताणें तोंड दिलें तेन्नाय सुटली ना. चर्चिलाचो जल्म एका व्हडल्या घराण्यांत जाल्लो. ताजे लागेबांधे तितल्याच व्हडल्या लोकांकडेन आशिल्ले. आनी चर्चिलान हाचो जाता तितलो फायदो इतिहास बरोवपा खातीर घेतलो. The story of the Malakand Field force ह्या पुस्तकांत ताणें भारताचे सरादीवयल्या झुजाचें वर्णन केलां. आनी The River war ह्या ग्रंथाच्या दोन खंडांनी ताणें Sudan च्या झुजाचें वर्णन केलां. दक्षिण आफ्रिकेचेर चर्चिलान दोन पुस्तकां बरयलीं पूण ताणें दक्षिण आफ्रिकेचो चड उपयोग व्याख्यानांखातीर केलो. आनी ह्या व्याख्यानांचेर मेळिल्ल्या दुडवां मालवजार पयलें महाझूज जावंचे पयलीं ताणें आपलो चरितार्थ चलयलो.

चर्चिल हो भोंवतणी घडटाल्यो त्याच घटनांचेर बरयतालो अशें न्हय तर तो एक म्हान चरित्रकार आनी इतिहासकार आशिल्लो. ताणें आपल्या बापायचें चरित्र इतलें बरें बरयलां की चरित्र कशें बरोवचें हाचो तो एक नमुनोच आसा अशें लोक समजतात. चर्चिलाच्या Life of Marlborough ह्या चरित्राचेर खूप टीका जाली. पुणून तें पुस्तक सकयल्या पांवड्याचें अशें कोणच म्हणूंक थजलो ना. चर्चिल हो स्वभावान चित्रकार. आपले सामकार जे कितें घडटा तें ताणे एका चित्रिकाचे नदरेनच बरोवन दवरलें. उतरांचो उपयोग करून ताणें एक चित्रच काडलें. चर्चिलाचो एक म्हत्वाचो गूण म्हळ्यार आपल्या बरोबरच्यांची वर्णनां करताना तांच्या स्वभावाचे गुणदोश दाखयताना ताणें इतिहासकारांचोच दृष्टीकोन आपणायलो. हे गजालीक खूब काळीज लागता. आनी तें चर्चिलाकडेन हिंसापाभायर आशिल्लें. देखून दिवपाची जाल्यार Sir Herbert Kitchener हाचें दिवं येता. चर्चिलान ताजा तुस्त केल्या आनी ताच्यो चुको तर भोवच कडकपणान दाखयल्यात. चर्चिल नोकरी करतालो त्या सैन्यांतलो Kitchener सगळ्यांत वयलो अधिकारी. हें जर आमी लक्षांत घेवं तर चर्चिलाच्या धाडसाची कल्पना येता. Sir Herbert चें मोटेंपण इतलेंच की आपणाचेर इतली भयंकर टिका करपी आपल्या हाता सकयल्या मनशाक आयुष्यभर मित्र म्हणुनच ताणें वागयलो. चर्चिलाचो दृष्टीकोन खुबच व्यापक आशिल्लो. आनी तो तसो नाशिल्लो जाल्यार चर्चिल History of English Speaking

people सारको प्रचंड ग्रंथ बरोवंकच पावचो नाशिल्लो. चर्चिला मदीं हेर गुणावांगडा वक्तृत्वाचोय गूण आशिल्लो. तो एकफावट उलोवंक लागलो की सरस्वतीच ताजे जिबेर नाचताली. भोवच सोप्या आनी साद्या उतरांनी तो लोकांचीं मनां हालयतालो. चर्चिलान लोकांची मनां आपल्या उलोवपान इतलीं भाळून उडयल्लीं की कितलिशींच वर्सां इंग्लंडांतले व्हडले व्हडले उलोवपी ताजें अनुकरण करूंक पळेताले. तें तांकां जमलें कांय ना ही वेगळो प्रस्न. चर्चिलाक ल्हान ल्हान उतरां आनी ल्हान ल्हान वाक्यां वापरपाची चड आवड आशिल्ली आनी ताकाच लागून ताजें उलोवप खुबच परिणामकारी जातालें. दुसऱ्या महाझुजांत इंग्लंडचो प्रधानमंत्री जातकच 13 May 1940 दिसा चर्चिलान House of Commons त उलोवप केलें तें इंग्लंडाच्या इतिहासांत मगसणाचें उल्लें. ह्या उलोवपाचो अणकार दिवपाचो म्हाका मोह जाता देखून थोडे भितर सांगपाचो हांव हांगा यत्न करूं. चर्चिलान सांगलें 'हांवें म्हजे-वांगडा सरकारांत आयल्यात तांकां जें सांगलां तेंच ह्या सभागृहांत सांगूंक सोदतां. म्हजेकडेन रगत, स्वम, दुका आनी हूम ह्यो गजाली सोडून तुमकां दिवपाक दुसरें कांयच ना. आमचे सामकार अक भयांकृत अरिश्ठ आयिल्लें आसा... फुडले कांय म्हयने आमकां झूज करचें पडटलें आनी त्रास भोगचे पडटले. आमचें धोरण कितें अशें तुमी विचारतले. आमचें धोरण एकच. दर्याचेर, भुंयेचेर आनी हवेंत, देवान दिल्ले पुराय शक्तिनिशीं झूज पेटोवप मनीसजातिच्या इतिहासांत भोवच दुर्दैवी आनी कूर अशी राजवट आयल्या तिचे आड आमकां झगडपाचें आसा. तुमी आमकां विचारतले, आमचें ध्येय कितें? हांव एकाच उतरान जाप दितां. आमचें ध्येय एक: विजय. कितलेंय मोल दिवंचें पडूं, कितलेंय त्रास सोंसचें पडूं आनी कितलीय वर्सां हें झूज तशेंच चलत रावूं, विजया बगर आमकां दुसरो मार्ग ना. कारण विजय आसल्यारच आमी जगू शकतात. तुमी घट ध्यानांत दवरात. ब्रिटीश साम्राज्य आनी ब्रिटीश साम्राज्यासामकार आशिल्लें व्हडलें ध्येय विजयाबगर कशेंच जितें उरचें ना. म्हजें काम हांवें खुबूच उमेदीन आनी आशेन हातांत घेतलां. आमचें जें ध्येय आसा तें साध्य करपाक आमी खंयच उणे पडचे नात अशी म्हाका खात्री आसा. प्रशा वेळार म्हाका तुमचो सगळ्यांचो पालव मागपाचो हक आसा. आनी हांव म्हणटां आमी सगळे एकवट करुनच फुडें सरूंया.'

चर्चिलाच्या ह्या ल्हानशा उलोवपान इतिहास घडयलो.

-❖-

— मनीस आपणाल्यो ल्हान-सान चुको आपूण जावन सांगपाक लागलो म्हणटकच, धरून चलचें, हो आपणाल्यो व्हडल्यो चुको लिपोवंक सोदता.

— सुखी आनी संतुष्ट मनशान केन्ना समाज वयर काडला व्हय ?

ए--- साला---

— विद्यानन्द प्रभू

ए... साला, वो ... साला, ...
साले को, ... हमारी तकदीर साली,
त्याच्या आयला ... साला, साल्याक कित-
लेंय सांगलें तरी साला ... वाक्या कणकणी,
उतरा कणकणी साला, साला, साला...

१९५६ सालांत जेन्ना म्हजें पावल
पयलेच फावट मुम्बयच्या व्ही. टी. स्टेशनाक
तेंकलें तेन्ना पयलेंवयलें कानार पडिल्लें हें
नविदादिचें, अपुरबायचें आनी अप्रप अशें
उतर. उठटा, बमता थंय साला ह्या उतराची
परवड नव्यानच आयकल्लीं उतरां माणकुलीं
भुरगीं जशीं रोखडींच आनी अचळय जिबेर
श्लेतात तशें आमचें जालें. म्हजें तशेंच म्हजें
वांगडचे कॉलेजीनी शिकूंक आयिल्ल्या निष्पाप
गोंयकार भुरग्यांचें.

हो साला आमचे इतलो आंगवळणी
पडिल्लो की उतरापावलाक 'साला' बगर
उतरच फुटनासलें. दिमतलें, साला म्हळ्यार
आसतली एक गाळ ... व्हडलिशी सीरी-
यसली धेवपाची न्हय. दुसऱ्याक दिली कितें,
आपणें घेतली कितें, खंयच कोणाचें कसलेंच
लुमकान ना. तेन्नाची आमची हिन्दोय तसलीच
ती. सिनेमांत आयकल्ली. शाळेंत शिकूंक
नाशिल्ली. आनी पिनेमांतय 'साला' हें
उतर ना अशें केन्ना जालें ना. ताकालागून
साल्याचें आमकां केन्ना सौरमुतक दिसलेंच
ना. इतलेंच न्हय जाल्यार 'साला' म्हणपाचें
नासत जाल्यार ती हिन्दी भासच जायना
असो सोयिस्कर समजय करून घेतिल्लो आमी.
आनी त्या साल्याचो मेकळो उपेग करूंक आमी
इतले मेकळे जाल्ले की खंयूय हिन्दी उलो-
वपाची संद आयली रे आयली, (ना म्हळ्यार

दूदवालो भय्या दिसतकच ती येताली) की
सुरवात करपच साल्याच्या श्री गणेशान.
मनात कसलो भिरांतच दिसनाशिल्लो इतलो
'साला' आमचे संवकळिचो जाल्लो.

पूण दीस वता तशे वचत रावले आनी
एक दीस अशें कळ्ळें की हिन्दी भाशेंत बाय-
लेच्या भावाक 'साला' म्हणटात आतां
जाली पंचायत. बायलेचो भाव म्हळ्यार
मेवणो आनी ताका जर हिन्दीत साला
म्हणटात जाल्यार ह्या साल्याचो कित्याक
इतलो हो बोवाळ ! आमी तेन्ना सामके
वयावयले तरनाटे. कोणूय चली दिसली रे

हो 'साला' आमचे इतलो आंगवळणी पडिल्लो की उतरापावलाक
'साला' बगर उतरच फुटनासलें.

'साला' म्हणपाचें नासत जाल्यार ती हिन्दी भासच जायना असो
सोयिस्कर समजय करून घेतिल्लो आमी. एक दीस अशें कळ्ळें की हिन्दी
भाशेंत बायलेच्या भावाक 'साला' म्हणटात.

'साला' हें उतर तशें पळेल्यार व्याकरणांत जात नाम पूण
वेव्हारांत ताचें जाल्लें विशेण.

एक फावट वाचता आसतना 'शालक' हें मूळ संस्कृतावयल्यान
आयिल्लें उतर दोळ्यांमुखार सट्ट करून उबें रावलें आनी 'साला'चें मूळ
धपक्याभितर हाताक लागलें. एकापरस एका खांप्या साल्यांचे मुखवटे
दोळ्यांसांभकार येवन तोऱ्यान उबे रावले.

पयलो आयलो शकुनी मामा ...

दुसरो विराटालो साला- कीचक

तिसरो - राजशालक शकार-

'साला' ह्या उतरांतच तिटक्याची जी एक भावना उक्ती जाता
ती आयज गाळिच्या रुपान समाजात वावरूंक पावल्या. भाशेंतले उतरा-
वळींत 'साला' हें एक राग उक्तावपी उतर जावन पडला.

दिसली, नदर वळ्ळीच ते दिकेन इतले
वखवखलेले. तेन्ना विचार आयलो, एके
सुंदर बलयेच्या (चली म्हणटकच ती सुंदरच
आसूंक जाय) भावाचो भाव कित्याक वाडचो
न्हय. (भाव वाडपाची मास आमकां मुमंयत
यत पासूनच कळूंक लागिल्ली.) त्या भावाची
पयलीं वळख काडप, ताचेलागीं सलगी करप,
इल्लें इल्लें करून ताच्या घराकडेन वचपाचें
निमित्त काडप आनी निमाणें तिची वळख
करपाची संद सोदप. हो तर सोंपो आनी
कटकट नाशिल्लो शिनेमी उपाय जण एका
तरनाट्याक खबर आशिल्लो ! तेन्ना हाकाच
लागून काय साल्याचें हें येदें कवतूक ?
येवजी येवजी येवजिलें पूण कुवाडे तेन्ना
सुटलेंच ना.

एक दीस उलयतां उलयतां आमच्या फ्रेंड
सर्कलांतल्या एकान एक खबर सांगली, ती
अशी :- एक खंय येवरोपेव भारताचे
भोंवडेर आयिल्लो. भोंवतां भोंवतां तो
मुम्बयत पावलो भोंवडेर आसताना जायते
कडेन जायत्या फावटीं ताका लेखून जायत्या
जाणांनी 'साला' म्हणिल्ल्याचें ताणें केंच
केल्लें. एकासारकें तें उतर कानार

मारिल्ल्यान ताची उत्सुकताय वाडली आनी 'साला' म्हळ्यार कितें हो प्रस्न अखेरेक ताणे ताचे वांगडा आशिल्ल्या गायडाक विचारलो. पयल्याच फाराक गायड मातसो काचाबूल जालो. पूण रोखडेंच ताणें सांगून घेवन आडखळ नासताना ताका जाप दिली : 'साला म्हळ्यार मेवणो- brother-in-law.'

'What? brother-in-law?' तो अजापभरीत जावन आयकतालो. एका परकी मनश्याक आपणाले बायलेचो भाव मानून ताचो आदर करप ही गजाल भारत सोडून संवसारांत हेर कडेन खंयच ताणें पळोवंक नासली, आयकूंक नासली. ताणें भारतांत येवचेपयलीं भारतीय संस्कृतायेविशीं जायतें वाचितलें पूण खंयच्याच पुस्तकांत हे गजालिचो उल्लेख ताका मेळूंक नाशिल्लो. तो खोशयेन भुल्लुसलो-इतलो भुल्लुसलो की भारतीय संस्कृतायेविशीं ताच्या मनांत आशिल्लो आदर धपक्यांत कितल्या तरी पटींनी वाडलो. ताका हे गजालिची इतली तोखणाय दिसली की फुडें खंय ताणें आपणाल्या मायदेशाक पावनाफुडें बरयल्ल्या भारत-भोंवडेच्या वर्णनांत हे गजालिचो भोव कवतुकान उल्लेख केल्लो आसा.

भातां आमच्या दोस्तान सांगिल्ले हे खबरेत थोडो भोव अतितायेचो वास आसुंयेता एक वेळ, पूण बोध घेतलो जाल्यार इतलें म्हणूं येत की त्या येवरोपेवाक जें दिसलें तें कोणाकूय दिसपासारकेंच. अन-वळख्याक लेगीत आपणाले बायलेच्या भावाचो मान दिवन पाचारप, ताचो आदर करप ही कितें ल्हानसान गजाल न्हय.

तरी आसतना तकलेंत एकच किन्तु हुळ-हुळटालो आनी हिसतालें, 'तशें जाल्यार साल्याचो उपेग बऱ्याखातीर कित्याक करिनात? तें उतर उच्चारपी मनशाचो रोखय बऱ्याचो नासता तें कशें?'

करतां करतां एक दीस कोण तरी एक वकिली बाण्याचो मनीस भेटलो आनी ह्या ना त्या कारणाक लागून ताणें 'साला' ह्या उतराची कायद्याच्या तंत्रान फोडणिशी केली. तों मेरेन 'साल्या'न तशें सामकेंच घायट वळण घेवंक नासलें. ताचें म्हणणें आशिल्लें

तें हें अशें :- 'संवसार हो कितें सरळ चलता न्हय? सगळोच आड वळसांचो वावर. आनी वकील जाय पडटात ते ह्या आडवळसांच्या उतरांचो खरो अर्थ काडपाच्या कामाक.' हीं प्रास्ताविकाचीं उतरां सोंपोंवन तणें फुडें सांगलें, 'साला म्हळ्यार बायलेचो भाव' असो सरळ नात्याचो अर्थ काडिनासतना 'तुजे भयणीकडेन म्हजो लिंग वेव्हार आसा' असो आड अर्थ काडपांतच ती अर्थपूर्ण गाळ जावंक सकता. आवयवयल्यान जावं बापायवयल्यान गाळ संवनात तशी ही एके तरेची वळसो घेवन भयणीवयल्यान दिल्ली गाळ. साला हें उतर त्या अर्थानच गाळ म्हूण वापरपाची वज जाल्ली आसा.' ताचें सांगप इतलें परिणामकारी (सलें की तें पटपाक अदीक कळाव लागलोना ताचो परिणाम वायटसो जालो ना. 'साला' हे गाळींत एक बुरसो, पोजडो संबंद उकतो जाता हें सुशिक्षित मनाक कळना फुडें आपशींच जिवेक लगाम बसलो आनी सहजतायेन, कांयच करिनासतना जी गाळ तोंडांतल्यान भायर सरूंक पावताली ती ते उपरान्त उक्ताडार, चार चवगांमुखार कशीच भायर सरना जाली. निमाणें गाळ घालम एकल्याक आनी ती लागप दुसऱ्याक ! जिचो हे गाळयेच्या वेव्हारांत कांय संबंदच ना अशे एके निरपराध व्यक्तीक ! (बाकी चडश्यो गाळी तश्योच आसतात हें वळयां सांगपाची गरज ना.)

म्हजेकडल्यान 'साला'चो उद्धार ते फुडें चडसो केन्ना जालो ना तरी हेरां कडल्यान तो उणो जावपाक कारण नाशिल्लें. देखून सकाळीं उठपासून रातिचो हांतुणार आंग तेंकय मेरेन 'साला'चें सहस्त्रनाम अडी अडचणींवर करिना पडटालें हें आनीक सांगूंक नाका.

'साला' हें उतर तशें पळेल्यार व्याकरणांत जात नाम. पूण वेव्हारांत ताचें जाल्लें विशेशण. आनी नामावरी विशेशणय विकारी उतर जाल्ल्यान दादलो साला जाल्यार बायल साली जाताली. साली म्हळ्यार मेवणी. पूण तिचेंय सरूप 'साला' वरी जाल्ल्यान चाटे-पावलाक तिचोय उद्धार जातालो म्हणपाचें सांगची गरज ना. आमच्या वकील इश्टाक

जेन्ना 'साली' हे गाळिचो अर्थ कायद्याच्या तंत्रान उकतो करपाची विनवणी केली तेन्ना तो इल्लो गप्पणलो. ताका सारकें बरें ते विशीं सांगूंक आयलें ना. पूण कितलोय जाल्यार तो पिंडाचो वकील. ताणें समर्थन करून म्हळें, 'साला'चो जो अर्थ हावें सांगला तो ते गाळिचो खरो अर्थ. आतां गाळ म्हणटकच ती दादल्यांवरी बायलांकय लागू जाता, इतलें म्हणपाचें आनी सोडून दिवपाचें. अर्थाचो कीस काडपाची थंय कसलीच गरज ना.'

एका फुडें एक दीस वचत आभले पूण 'साला'चें प्रस्त केन्नाच उणे जालें ना एक दीस वाचत बसलां थंय अचकीत 'शालक' हें मूळ संस्कृतावयल्यान आयिल्लें उतर दोळ्यांमुखार सट्ट करून उबें रावलें. अर्थ काडून पळेत जाल्यार तो मेवणो म्हणपाचें सिद्ध जालें. आनी धपक्याभितर 'सालाचें' मूळ हाताक लागलें. साला हो मूळ संस्कृत शाला जावं शालक ह्या उतरापासून जल्माक आयला हें कळपाक अदीक कळाव लागलोना. आनी केदोवेळ पासून सुटून सुटना अशें उमाणें सट्टकरून सुटिल्ल्यान जीव ल्हवगीक जावचो तशें जावन एकापरस एक खांप्या साल्यांचे मुखवटे दोळ्यांसामकार तोल्यान उबे रावन म्हज्यो तावट्यो बावट्यो करतात असो भाम जालो.

सगल्यांत पयलीं, जाचेबगर येदें महाभारतच जावंक पावचें नासलें तो म्हा-दुश्ट, पाडे बुद्धिचो, वांकड्या तोणाचो आनी मोडके कुडिचो दुर्योधनाचो मामा, गंधारीचो भाव आनी धृतराष्ट्र राजाचो मेवणो म्हळ्यार साला शकुनी दोळ्यांमुखार आयलो. पुराय महाभारतांत दुश्टांचो शिरोमणी कोण म्हूण विचारलें जाल्यार पयल्या फाराक कितेंच यवजिनासतता कोणूय नांव घेतलो जाल्यार तें एका शकुनीमामाचें. त्या 'साल्या'क लागूनच महाभारत घडलें अशेंच घडये म्हण ले. धृतराष्ट्राचो बुद्धीभ्रंश करून ताका वांकडे नीतिची वाट दाखोवपी हो शकुनी पुराय कुरुवंशाक ना नपश्यात करपाक कारण जाता हे गजालिचो राग अक्तावपाचें काम 'साला' ह्या उतरान कोणेंय सामान्यान केलें जाल्यार तें सहजस्फूर्त आसा.

हो शकुनी भाचरांक खुबयता; दोळे फुटक्या भावोजिच्या काळजांत तेंवत आशिल्ले पुतां-विशिचे सुप्त मायेक चाळयता आनी दोळे नाशिल्ल्यान राजाचीं वस्त्रां प्राप्त जावंक पार्वलिनात ह्या न्यूनगंडाक लागून भितल्ले भितर हुलपत राविल्ले अधिकाराचे वान्सेक तेल घालून जाळ वाडावपाचें काम हो सालो इतलें चोख करता की ताचे बगर कौरव बापूय पुतांचें चांट फुडें पडूंकच पावना. ह्मतिनापूरच्या राजकारभारांत गांधार राजपूत्र शकुनी हाका पडपाचें कांयच कारण ना, ताणें परतें आपल्या देशाक वचचें अशें खासा ताची भयण गांधारी सांगता आसतनाय तो तें कानामनार घेना. इतलेंच न्हय तर तो तितल्याच नेटान आपल्या साल्याच्या अधिकाराचेर बोट दवरून, भाचरांच्या फुडाराचें ताचेबगर बरे भशेन पळोवपी दुसरो आनीक कोण आसा अशें विचारून आपणाल्या राज्यांत वचपाचें एक जात मान्य करिना. हांगा शकुनी हो सालो म्हूण कितलो अधिकार दाखोवं शकता तें आपशींच दिसता. मेवण्याच्या सांगण्यान राजा गणमणटा ही गजाल तर दर एक फावटी धडधडीत सिद्ध जाता. आपणाल्या पुतांचेर आशिल्लो आपल्या मेवण्याचो प्रभाव ना करपाचें जावं उणो तरी करपाचें काम धृतराष्ट्र करूंक शकना हातुंतूच कुटुंबांतलें साल्याचें व्यक्तिमत्व कितलें प्रभावी आशिल्लें तें दोळ्यां सामकार येता.

शकुनी वरीच दुसरो एक म्हत्वाचो सालो महाभारतांत दिसता तो म्हळ्यार कीचक. राजा विराटाचो मेवणो आनी राणी सुदेष्णीलो भाव. मेवण्यामुखार राजाचें कांयच चलना. पांडव अज्ञातवासांत विराटाल्या दरबारांत वेगळीं वेगळीं संवंगां घेवन वावरत आसतात. द्रौपदी सुदेष्णीची सैरंदी नांवाची दासी जावन तिच्या अंतःपुरांत वावुरता. थंय तिचेर कीचकाची नदर पडटा आनी तो भाळटा. इतलो की तिका वश करपाचे सगळे उपाय करून तो पळोता. पूण ताचें थंय कांयच चलना. अखेरचें ताचें शस्त्र म्हळ्यार बळजबरी करून तिका वश करपाचें- थंय तो फटवता आनी जीव वगडावन बसता. खासा तागेल्याच राज्यांत ताचो मेवणो कीचक ही असली नीतीभायरी दुष्ट

करणी करता ती धडधडीत दिसता आसतना विराट कीचकाक आडावंक शकना, ताका कांयच म्हणूंक शकना, हांगाच 'साल्या'चें वर्चस्व कितलें म्हणटा तें दिसून येता. राजा असमर्थ जाल्ल्यान पांडवांक निमाणें दुसरो उपायच उरना. साल्या कीचकाच्यो साळी काडपाचे काम अखेरेंक बल्लव रानपी जावन वावुरपी भीमाकच करचें पडटा.

असोच आनीक एक नामनेचो आनी खांपो सालो आमचे नदरेमुखार उबो रावता तो म्हळ्यार 'मृच्छकटिक' ह्या शूद्रकाल्या नाटकांतलो राजशालक 'शकार'. शकाराक शाणोसुरतो कोणच म्हणचो ना पूण तो ज्यो ज्यो पिशेपणाच्यो म्हूण करण्यो करता तांतूत ताचें पाडेपण आशिल्ल्या. 'पाडाच पडूं ताचें' म्हूण एकान एक प्रेक्षक म्हळे बगर रावना ह्या नाटकांत 'राजा'क माचयेर येवपाची संदच दिवक ना, इतली साल्याची सालेगिरी दोळ्यांत भरता. शकार राजाचो मेवणो जाल्ल्यान ताका खलपुरुस करून न्या काळार आशिल्ल्या 'साल्या'च्या संकेताक न्याय दिल्लो आसा अशेंच म्हणूं येत.

हो 'सालो' एका काळार उत्तर भारतांतल्या राजघराण्यांनी एक भोवच म्हत्वाची असामी जावन आशिल्ली हें विसरूंक फावना. रजपूत राजघराण्यांत आयिल्ली सूनबाय इल्लो इल्लो करून आपलो शेक चलोवंक लागताली. ताचो परिणाम असो जातालो की राज्यांतल्या अधिकार पदांचेर तिच्या कुळारच्या मनशांच्यो नेमणुको जाताल्यो नशिबानसार तिच्या तरणेपणांत आनी तेंय तिचो एक माणकुले पिरायेचो कुंवर आसतना राजा भायर पडलो जाल्यार आनीक वाचरपाचेंच ना. तिच्या कुळारचेच लोक सत्या गाजोवंक लागताले आनी वेळ पडल्यार राज्याचे गादयेचो बळजबरेन ताबो घेताले आनी ह्या लोकांचो मुखेली आसतालो सालो.

एक फावट लग्न करून दिलें की चलयेच्या अवय-बापायक तिच्या घोवाच्या घरा कसलीच लागणूक नामता अशी भारतीय परंपरा. चुकून माकून थंय तीं पावलीं जाल्यार तिगेर अन्न उदक लेगीत घेवपाचो तांकां अधिकार नाशिल्लो दान दिल्ले चलयेच्या घरचें कितेंच घेवंक जायना हो घरंदाज

मनशांनी पाळपाचो संकेत. ताकालागून तिगेर येवपी वचपी तिच्या कुळारचो मनीस म्हळ्यार तो एक तिचो भाव आनी भावोजीचो 'साला.' ते भायर घरांतल्या भुरग्यांचो तो मामा. तांकांय जाय जाय दिसपासारको... तांचे खूबच लाड करपी. ताकालागून साल्याची सत्या त्या घराण्यांत आडवाटेन आपशींत मुळां धरूंक पावताली. ताका हट्ट म्हणपाचें कोणाकच काळीज जाय नासलें. ताचो त्या घरांतलो मनमानेस्त कारभार पळोवन घरच्या मनशांची तकली उसळूंक लागताली. आनी पुरत्यांत राजा जेन्ना ह्या साल्याचे सांगणेन कारभार चलोवंक लागतालो तेन्ना जाल्यार 'साल्या'च्या नांवान बोटां मोडपा भायर दुसरें आनीक तीं कांयच करूंक शक नासलीं. 'It is certain that a king swayed by the counsels of his wife's brother was held in contempt.' अशें इरावतीबाय कर्वे सांगतात तेन्ना तें तंतोतंत खरें दिसूंक लागता.

'साला' ह्या उतरांतच तिटकाऱ्याची जी एक भावना उकती जाता ती आयज गाळिच्या रुान समाजांत वावरूंक पावल्या. भाशेंतले उतरावळींत साला हें एक राग उक्तावपी उतर जावन पडलां.

उत्तरेकडल्या वाठारांत दिसता तें साल्याचें रूप मात दक्षिणेकडच्या मेवण्यांत दिसून येना. तो भावोजीलो मेवणो आनी भयणिली जिवाचो भाव. सालो म्हणपासारकी ताची करणी न्हय. म्हळ्यार सालो आसुनय तो सालो न्हय हेंच ताचें वेगळेपण.

एक काळ असो आशिल्लो की उत्तरेकडल्या लोकांकडेन आमचो तितलोसो संबंद येनाशिल्लो. आनी साल्याच्यो खबरी तितल्यो कानार पावनाशिल्ल्यो. आयज ती स्थिती उरूंक ना. चाटे पावलाक कोणूय ना कोण-शर्मा जांव मिश्रा मेळटा आनी साला म्हात्म्य सुरू जाता.

एक दीस असोच पणजे शारांत कामाचे निमतान भोंवता आसतना कोणातरी दिल्लीच्या शर्माची नवीच वोळख जाली. ताचे वांगडा आनीक कोणतरी आशिल्लो. ताची बळख करून दितना शर्माजीन म्हळें,

‘यह हमारे साले हैं, श्रीमान रमेश मिश्राजी’.
म्हाका बरेंस दिसलें ‘खुबच भोवमानान हो
साल्याचो सरबराय करता जावंचे,’ मनांत
म्हळें. पूण धा मिनटांच जातात, तो ताजो
मेवणो मिश्राजी मिगार घेवपाक गाडचार
गेलाशें पळोवन हे वटेन ताजो भावोजी
म्हणटा, ‘यह साला - brother-in-law
बहोत सिगारेट पीता है ! मर जायेगा
कॅन्सर होकर एक दीन साला.’ पळेयात हो
साल्याचो प्रताप !

साल्याच्या सर्टिफिकिटाबगर कोणाचीच
सुटका ना. मागीर ती व्यक्ती जावं वा वस्तू
जावं. इतलो हो सालो आमच्या कांठचार
येवन बशिल्लो आसा. कोणाकूय कितेंय
उपहासान म्हणपाचें जाल्यार सालो नासतना
थंय पावलच उखलना. देखीक आयकात.
‘त्या साल्या पांडून येता म्हण सांगिल्लें पूण
सालो आयलोच ना. म्हजी साली यादय धड
न्हय. नाजाल्यार वता आसतना परती एक
फावट साल्याक याद करून दिवं येताली. आतां
ह्या साल्याक सोदतलो खंय ? गाडी सारकी
आशिल्ली जाल्यार हुसको नाशिल्लो. पूण

तीय साली स्टार्टच जायना. सालाऽ’

खंयच्याय सांगण्यांत असो हो साल्यांचो
शिताडो.

गोंयचे मुक्तीचो लढो नेटान मुम्बयंत
चलतालो तेन्नाची ही गजाल. गोंयांत
चलताल्यो त्या राजकी घडणुकां वेल्यान
पुर्तुगीज सरकारा आड मुम्बयच्या गोंयकारां-
मदीं जागृताय हाडपाच्या हेतान थंय आठ्या-
पयच्यान भौशीक सभा जाताल्यो एक फावट
अशीच एक सभा सुंदराबाय हॉलांत भरिल्ली
तांतूंत मुखेल उलोवप जावपाचें आशिल्लें
आचार्य अत्रे हांचें. देखून हॉलांत खुबच खेट
जाल्ली.

सुरवेक जायत्या जाणांची उलोवपां जालीं.
मागीर मुखेल उलोवपी म्हूण अत्रे उलोवपाक
उबे रावले.

आचार्यान सुरवातच केली ती ही अशी
पुर्तुगेज राजवटीची वर्णना करतना तांणी
म्हळें, ‘सध्या पुर्तुगालमध्ये राज्य करणारा
हुकुमशहा हा ‘झार’ तर आहेच परंतु
‘साला’ ही आहे.’

आनी इतलो वेळ गंभीर चेरे करून
आयकतल्या लोकांचीं धांपिल्लीं तोंडां

हांशाचो स्फोट जावन एकदम उकतीं पडलीं.

‘साला’ म्हळचार कितें हें समजून
घेवपाखातीर एक फावट हांवें हिंदी-मराठी
शब्दकोश काडून पळेलो. जाल्यार तांतूंत
साला म्हळचार मेहुणा; शिवी. अशीं
दोन उतरां मेळ्ळीं. मेवणो आनी गाळ हांची
तशी एकामेकांलागीं लागणूक आसपाचें
कारण वयलेवयर दिसना; म्हूण तें कारण
सोदपाची बारीकसाण निर्माण जाली आनी
म्हाका सगल्यो ह्यो साल्यो उचापती करच्यो
पडल्यो.

भाशेचे उदरगतींत उतरावळ कशी वाडटा,
ही उतरावळ जण एके भाशेंत कशी येता
आनी दुगऱ्या भासांतलीं उतरां आपलीं
कशीं जावंक पावतात हाची बेस बरी देख
दितलो जाल्यार ती ह्या ‘साल्या’ ची
दिवंची. ह्या साल्याक एका काळार जितली
ताचे भयणीगेर मेकळीक आशिल्ली तितलीच
ताणें भारतीय भासांच्या संवसारांत आसुकच
घेतिल्ली आसा. ते नदरेन पळेतलो जाल्यार
हो सालो एक खांपो, आगळिकेक संवकल्लो
साम्राज्यवादी Imperialist म्हणचो
पडटलो !

भारतांतलो हिंसाचार

(पान २२ वेल्यान)

वायट दिशा दाखोवपी साधू, बावा जावं घाड्यांमारके अधर्मान पोट
भरपी समाज- शस्त्र. ह्या असल्या अन्नाडी लोकांचें विचार-परिवर्तन
करपाचें काम सुशिक्षीत वर्गाचें आसा. शास्त्रीय दृष्टीकोणांतल्यान
तांची यवजुपाची दिशाच बदलपाची गरज आसा. धर्माच्या नांवान
जाता ती ही हिंसा म्हळचार देशाची दशा काडपी एक करणी हाची
जाणवीक जावंक जाय.

राजकी कारणाक लागून जाता तो हिंसाचार ही आतां सदचीच
गजाल जाल्या. वेंचणुकां वेळार जाता तो हिंसाचार पळेनाफुडें
आमच्या देशांतलो लोकशाय खंयचें नश्टें रूप धारण करूंक लागल्या
ताचो सुलूस लागता. वेंचणुकां वेळावयले परिस्थितीचेर अंकूश
दवरपाचें काम राजकीय पंगडाच्या मुणयांच्याच्या हाता भायलें
आसता अशें मानलें एक वेळ. तरी मत्तां मेळोवपाखातीर जमातीं
जमाती भितर द्वेष वाडोवपाचें काम देशाचें हीत करूंक फुडें सल्ल्या
नेत्यांनीच करप म्हळचार ताका कितें म्हणप ? सवर्ण आनी हरिजन
हांचेभितर हालीं काळाक उपरसिल्लें रण वयल्यान पळेल्यार अर्थीक
शें दिसता. पूण अर्थीक कारणां इतलींच राजकीय कारणांय थंय
दिसून येतात. हालीं तेंपाक विद्यार्थीय उठसूड ह्या हिंसाचारांत वांटो

घेतिल्ले दिश्टी पडटात. कितेंय निमित्त सोदप आनी रस्त्यार येवप.
थंय त्या कामाकय तांका ह्या ना त्या राजकीय पंगडाचो पालव
आसताच. विनोद म्हळचार, परिक्षेक सामुदायीक कोपटी मारूंक
विद्यापिठालागीं परवानगी मागतात आनी ती मेळना जाली की संप
करतात, परिक्षेचेर बहिष्कार घालतात.

पळोवंक गेल्यार निमाणें अशें दिसता की आयचे कसलेय
प्रस्न आसूं, अर्थीक, धर्मीक जावं समाजीक, तांकां अखेरेक राजकीय
सरूप आयलेबगर रावना. जो मेरेन राजकीय पंगडाच्या नांवान
सुवार्थाचें राजकारण चलतलें तों मेरेन हो हिंसाचार थांबपाची
कांयच आशा ना. राजकी पंगड जेन्ना ह्या असल्या सुवार्थाच्या
राजकारणापरस जनता जनार्दनाचें जीवनकारण करपाक आपली
शक्त कसाक लायतले तेन्नाच आयज दिवसा ती हिंसा ना नपश्यात
जावन मनोसकुळी शांततायेन आनी सुखान नदूंक लागतली.

बरें काम मोन्यांनी करून अडोवचें-

कोणाक कळचें ना हे भाशेन

करतल्याक लेगीत ताची याद अरुंक जायना.

० ० ०

आंकरी

(पान १० वेल्यान)

शिवंक जाय.

कुसूमाक दिसताले आपलो बेत बाप्पाक सांगचो. पूण धीरच जालो ना. तें बेठेच चांचरत भायर गेले. ताजे फाटल्यान भितर वतावतां हरीन म्हळें, ' सगळीं कामां जशीं थोपोवन धल्ल्यांत. खंय म्हण काम मेळना. पावसाचे तीन म्हयने हे अशेच.'

दुसऱ्या दिसा हरी जेन्ना कुराड घेवन भायर सरतालो तेन्ना कुसूमाच्या ओंठार उतरां हुळहुळटालीं. पूण शेवटामेरेन सांगप जमलेंच ना. तो गेलो आनी सारकें चुटपुट रावले. पूण ताणें नित्सेवच केलो- आयज दुदी काडून विकचोच. थेट कपडोच दाखोवन बाप्पाक अजापांत उडोवंचें.

शेंजारच्या गंगाण्वाकडेन वचून ताणें निसण हाडली. गंगाण्वाच्या चेड्यान दुदी सखयल उतरोवन घेवंक ताका मदत केली. दुदी सखयल्यान दिसतालो ताचेपरस बरोच व्हड आसा अशें ताका दिसूंक लागलें. हाजे स रुपये सहज येतेले ..

ताणें तो दुदी एका पांटल्यांत दवल्लो. पांटलो तकलेर उखलून घेवन तें भायर सरलें. घरा फाटल्यान घरां फाटीं घालीत तें वतालें. दारांत एकाद्री बायल मनीस दिसली की तें विचारी- ' बाय, धवो दुदी येता ? '

कोणकोण ताका थांबयी. किमत विचारी, एके बायलेक ताणें स रुपये म्हूण सांगतकीर कितें S S म्हण ती किंचाळ्ळी. मगेर ती बायल कुसूमाक पिशांत काडीत दुदी तीन रुपयांक मागूंक लागली. कुसूमान कांय एक उलयनासताना पांटलो उखल्लो आनी तें चलूंक लागलें.

कुसूमाक तसो विकपाचो अणभव अजि-बात नाशिल्लो अशें न्हय. रुखावेल्यान आंबे काडतकीर कांय आंबे हरीच्या वांट्याक येताले. अशे आंबे फाटीं तीनचार फावट तें घेवन भोंवलां. तेन्ना ते खपिल्लेय रोखडेच. पाटल्याचेर उडयो पडिल्ल्यो.

दुसरे एके बायलेन दुदी पळोवन ताका हट-किल्ले. दुदी तन्नो तरी आसा काय म्हणत ती

ताका नाखटाचेर नाखटां तोंपूंक लागली. कुसूमाच्यान तें पळोवं नज जालें. ताणें म्हळें, ' बाय, नाका जाल्यार घेवं नाका. पूण बेठीच' नाखटां तोंपू नाका. फळ वायट जातलें.

हाजेर ती बायल धेंगशेत म्हणूंक लागली, ' कसलो गो देडदमडेचो दुदी तुजो. आनी शेत कितले. नाका म्हाका तुजो दुदी. घेवन चलूंक लाग.' ती बायल तोंडारच दार लावन भितर गेली

बाजार चौक, देसायवाडो, देऊळवाडो, झरीकडेन सगळें भोंवन जालें. पूण दुदी काय खपनाशिल्लो. मोल तीन साडेतीन रुपयांवयर येनाशिल्लें.

तें आतां चलूनचलून थकिल्लें. तकलेवेलें वजेंय जड, मणाचें जावंक लागिल्लें. मदींच पावसाची दडक येताली. मगेर ताका खंय-तरी आडसाराक रावचें पडटालें. पिनिल्ल्या पोलक्याचीं भिरांत तर आशिल्लीच. तो मदीं-मदीं सांवरून धरचो पडटालो. आतां थेट घराच वचचें अशें ताका दिस. पूण काल पळोवन आयिल्ल्या कपड्यांचो सुरेख रंग दोळ्यांमुखावेल्यान हालनाशिल्लो. हो दुदी कसोय स रुपयांक खपचो अशें भोव दिस.

शेवटाक तर तें खुबच कंटाळ्ळें. बावडें, बाविल्ल्या तोंडान परतलें. घराचे वाटेर एका बंगल्याचे गेटीकडेन उबी आशिल्ली एक बायल मनीस दिस्तीक पडली ' बाय दुदी घेता ? '

ती बायल म्हऱ्यांत आयली. ' कोण हरीलें चेडूं मुगो तूं ? '

कुसूमान हय म्हळें आनी व्हड आस्तेन पांटलो सखयल दवल्लो. मोल सांगतकीर वाणपण सुरू जालें. बायल चार रुपया वयर येवंक कशीच तयार ना जाली.

इतल्यान तिजो णवधा वर्साचो चेडो आयलो. ताच्या हातांत बेगडींत गुठलायलेली व्हडशी चॉकलेट आशिल्ली.

' कितले घेयले रे ? ' आईन विचाल्लें.

' णव रुपये दिले. '

' अशें, बरी मेळ्ळी. '

हें आयकोन कुसूमान अजापान म्हळें, ' कितें, णव रुपये ते चॉकलेटीक ? '

तो चेडो चाळयत कुसूमाक म्हणूंक लागलो, ' कॅडबरी ती. दोन रुपयांक मेळूंक दुदी न्हय तो. '

' आमूं रे. वच तूं घरांत. कितें गो दिता चार रुपयांक ? पावसाळ्यांतल्या दुदयाक रूचच आसना. पचक सामको '

कुसूम हट्टाकच पेटिल्लें. ताणें पाटलो उखललो आनी तें चलूंक लागलें. मदीं एका-दोगांनी हटकिलें पूण ताणें हुंगुनय चयलें ना.

तें घरा आयलें आनी ताणें पांटलो घप्-कन खाला आपटिलो. तातुंतलो दुदी वांकडो तिकडो कुशीक वचून पडलो आनी कुल्या-वटेन फुटलो. धवो गीर भायर दिसूंक लागलो. त्या दुदयाकडेन एक फावट भारी रागान, तिरस्कारान पळेलें. तो ताका सामको कुचकामी दिसूंक लागलो. ' राकेस खंयचो, घेवन भोंवले हांव तकलेर. मायतोबर मान मोडूंक पावली. ' ताणे चुंबडिचें फटें सोडयलें आनी ताजेर भरकन्न पसरोवन वालें.

ताका खूप थाकाय आयिल्ली आनी ताजें मुखामळ सामकें बाविल्लें. तें हुंबरार वोगणी बसलें. अचकीत ताका हड्डें फुटून रडुंकच येवंक लागलें. तें हुंडव्यार हुंडके दीत उमथे मुठीन दोळे चांळीत रडरड रडलें.

रडप निवळटकीर ताका मातसें ल्हव दिसूंक लागलें. थाकायूय उणी जाल्लेवरी दिसली. तें उठलें, बाप्पा येवचे पयलीं जेवणाक कितेंय तरी कळूंक जाय. भितर वचून ताणें सूप आनी आयडोळी हाडली. दुदी उखलून ताणें चरचरीत आयडोळेचेर कापलो. पळेतापळेतां हरव्या-धव्या फोडींनी सूप भरून गेलें.

अंबूआई दारांतल्यान वताली. वेतावेतां आंगणांत थांबून म्हणूंक लागली, ' तुजो बाप्पा हरी गो, तूं तरी कितेंय सांग ताका. कितलो पावस ! आनी वारो तरी कितें उणो ! त्या कामतील्या आंगणांतलो माड घरार लकला खंय. म्हण कितें जालें ? हरी त्या निसरड जाल्ल्या माडार चडून चुडटां मारता. उपरांत कुडक्यान कुडके करून अख्खो माड सखयल घेतलो खंय. कितलो ऊंच माड तो, वाऱ्यार सामको झोले घेता.

पळोवन म्हाका धुंवळच आयली.'

कुसूमालें काळीज चरचरलें. तें तळमळलें. आतां खंयच्याय खिणाक आपणाक पर्थें रडें फुटलें अशें दिसूंक लागलें. तें उठलें. ताणें सूप व्हरून भितर दवल्लें. भायर येवन बाप्पाची वाट पळेत आंगणांत उबें रावलें. पूण पावसाच्यो दडकेर दडको येताल्यो. तें भितर आयलें आनी आतां रांदपांत गुल्ल जालें. दुदयाची बाप्पाक तरी बरी भाजी करून घालची म्हण वावळूंक लागलें. अंब्रूआईकडेन बचून ताणें थोडो मसालो हाडलो. गाड्यांत थोडी सुकीं सुंगटां आशिल्लीं. तीं काडलीं. ताणें मस्त तोपभर पातळ भाजी केली.

भायर पावस रकतच आशिल्लो. काळ्या-कुट्ट कुपांनी मळब भरून गेल्लें. वांगडा घे म्हण झाडमोडो वारो व्हांवतालो. मदींच तट्टटायच करून मळब वाजतालें आनी झग्न करून जोगूल मारतालें.

मळब काळ्या कुपांनी भरिल्ल्यान बेगीनच काळोक देवन आयिल्लो. खऱ्यांनीच सांज जाल्या काय वेळ अजूनय वयरच आसा कांयच कळनाशिल्लें. पूण बाप्पा काय येवनाशिल्लो.

कुसुमान दिवो लायलो आनी दिवो फुड्यान दवरून तें ओमगेंत बसलें, पावस मदींमदीं पडतच आशिल्लो. पावळेची चुड्ठां थार दिनासताना गळटालीं.

चिमणेच्या फिकटशा उजवाडांत बाप्पाची आकृती झळकतकीर तें सटकून उठून उबें रावलें. भितर सरपी बाप्पाकडेन एकधारी

नदरेन पळेत रावलें. बाप्पान चिप्प भिजिल्लें कामळीफटें झाडलें आनी दांडयेर उडयलें. तकलेचो रुमाल काडून आंग पुसलें. आनी हुश्याक थाकाय झाडलिशी केली. कुसुमान रडकुऱ्या सुगांत विचाल्लें,

'बाप्पा, आयज तूं पावसाचो माडार चडून माड मारतालो खंय ?'

'तुका कशें कळलें गो ?'

'बाप्पा शप्पत, आसा तुका हाज्यान फुडें तूं माडाचेर, झाडाचेर चडूंच नाका. म्हाका भिरांत दिसता !'

'मगेर आमचें पोट कशें भरतलें बाय ! देवान थारोवन दिल्लो एक व्याप तो. तोच राखणदार.'

कुसूम कांय उलयलें ना. ताणें एक फावट खुबखुब प्रेमान बाप्पाकडेन पळेलें. ताजी ताका भोव काकुयट दिसली. तागेलें पोट सामकें फाटीक तेंकिल्लें. थाकायेन धुंवळ येवंक लागिल्ल्या मनशावरी ताका लकण मारताली.

'चल बाप्पा, हातपांय धुवन यो. हांव जेवंक वाड्टां.

तें वाडूंक लागलें. हरी हातपांय धुवन येवन मणयेर बसलो. एका ताटांत पेज आनी दुसऱ्या ताटांत ताट भरून भाजी वाडली. ताणेंय वाडून घेयलें.

'घरावेलो दुदी काडलो बाप्पा आयज.'

'बेसबरें केले. दुदी तन्नो आसतानाच खावंक जाय.'

हरी धादोसकायेन जेवतालो. कुसूम आळीपळीन बाप्पाच्या तोंडाकडेन आनी ताटाकडेन पळेतालें. ताका आग्रो करून पर्थें वाड्टालें.

'भाजी एकदम बरी जाल्या हां बाय. दुदीय बरो तो. इतलो तन्नो; व्हड दुदी बाजारांत स सात रुपयां सखयल मेळचो ना.'

हें आयकोन कुसुमाक भोवच खोशी जाली. आ. णाक एक पोलको जाय हेंवूय तें विसरून गेलें. ताका दिसूंक लागलें, वोगीच तकलेर घेवन दारान्दार भोंवलें. तरी बरें कोणाक विकलो ना तें. बाप्पान तरी रुचीन पोटभर खालो.

पूण आपूण दुदी घेवन विकूंक गेल्लें हें अखेर मेरेन ताणें बाप्पाक सांगलेच ना.

दोगांची जेवणां जालीं. तोंड धुवन येत हरीन एक खोल धेंकर दिलो मगेर कास्टे-कुशीक मुंजीक लायिल्ली एक मानशी पोटोळी काडली. 'बाय, आयज बरी मजुरी मेळ्ळी. तुका कण्डे शिवूंक जाय मुगो ? फाल्यां आमी दोगांय दुकानांत या.' ताणें धांधांच्यो दोन कुचकुचीत नोटी काडल्यो आनी कुसुमाच्या हातार दवल्यो. 'दवर ह्यो.'

कुसूम आनंदान, अजापान तटास जालें. भोवभोव मोगाल नदरेन बाप्पाक पळेत रावलें.

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिस्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता - अँयर-कंडिशन्ड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

भारतांतलो हिंसाचार

— सुमन्त केळेकार

हालीं तेंपाक एकूय दीस असो वचना की ह्या आमच्या देशांतल्या खंयच्या ना खंयच्या वाठारांत हिंसाचार ना. सकाळीं उठून पेपर हातांत घेनाफुडें दोळ्यांदिश्टी पडटात त्यो खबऱ्यो अश्यो : बिहारांत अमक्या गांवांत हरिजनाचे वसतेक सवर्णांनी उजो लायिल्ल्यान तातूंत २०-२० लोक हुलपून मेले; उत्तर प्रदेशांतल्या खंयच्या तरी एका जिल्ह्याच्या शारांत पुलिसांनीच दिसाधवळ्या दोगा जाणांक वाटेवयले वाटेर गुळी घालून जिवानिशीं मारून उडयले आनी तांचेवांगडा आशिल्ले एके वयावयले बायल-मनशेचेर आगळीक केली; आंध्र प्रदेशांत शारापसून पयस आशिल्ल्या एका गांवांत एका हरिजनवाड्यावयल्या बायलांक नागड्यो करून तांची गांवभर सोबे-भोंवण काडली; खंयचे तरी युनिव्हर्सिटीची वर्सुकी परिक्षा चलतना परिक्षेक बशिल्ल्या भुरग्यांनी देखरेक करतल्यांक सुरे दाखोवन सामुदायीक कोपटी माल्ली; महाराष्ट्रांतल्या एका तालुक्याच्या आडसाट्या गांवांत एके बायलेन आपणाक भुरगें जावंचें म्हूण एके खाश्ट देवतेक प्रसन्न करपाखातीर एका फाटो-फाट चार चल्यांभुरग्यांच्या योन्यांचें रगत तिच्या पांयार ओंपपा-खातीर दोगां मांगांलागीं संदान बांदलें आनी आपणालो बेत तडीक व्हेलो; राजकी हिंसाचारांक तर ओतोच आयिल्लो आसा. पंजाबांत दिसपट्टे खून जाल्लेच आसात खलीस्तानवाद्यांकडल्यान; जाल्यार बंगालांतल्या दोंगरी वाठारांत तीच गत. तशेंच म्हारगायेच्या नांवान, पगारवाडिच्या निमतान, कारखान्यांत चलिल्ल्या संपाक लागून, दोन राज्यां मजगतचो शिमेप्रस्न जावं न्हंये-उदका प्रस्न सुटना म्हूण, दोगां जमातींभितर दुस्मानकाय आसा म्हूण, एक ना हजार कारणांक लागून दिसपट्टो खंय ना खंय तरी हिंसाचार जाल्लोच वाचूंक मेळटा. अशे हे परिस्थितिची गंभीरताय जण एका नागरिकाक दिसूंक जाय. तेचभशेन ताचे फाटलीं कारणां तशेच ताचेर करपाचे उपाय हांची जाणवीक सगळ्यांक आसप भौच गरजेचें आसा. पूर्विल्ल्या इतिहासीक काळांतल्या भारताचेर नदर

भोंवडायली जाल्यार अशें दिसून येतलें की जेन्नाजेन्ना हिंसेन प्रलय-कारी सरूप धारण केलां तेन्नातेन्ना तिचे आड जनशक्त जावं आत्मशक्त उबी रावन तिणें हिंसेचें दमन केलां. वैदिक काळाच्या उत्तरार्धांत धर्माच्या नांवान आर्यांनी पशूहत्येचो कहर केलो तेन्ना तांचो निशेध करपाक महावीर-बुद्धाचो अवतार जालो. कलींग-झुजांत अशोकाचें जाल्लें मनपरिवर्तन धर्मचक्रप्रवर्तन थल्लें. महात्मा गांधीन भारतीय तत्वज्ञानाचो आनी राजकारणाचो मेळ सादिल्लो दिसून येता. तांणी अहिंसेचो मंत्र राजकारणांतल्या तंत्रांत आपणायलो. आज अंतरराष्ट्रीय मळारय, दोन म्हा-झुजांचो अणभव घेतले उपरान्त हे फुडें राष्ट्रांराष्ट्रांमदलो हिंसाचार थांबूंक जाय हे खातीर संवसारांतलीं आख्यीं राष्ट्रां अंतरराष्ट्रीय संघटनेक आपणालो तेंको दीत आसात. संवसारांत हिंसा कोणाकूच नाका जाल्या असो ताचो सगळ अर्थ काडूंक जाता. विज्ञानान येदें तेमक गाठलां की ताचो उपेग नाशाखातीर केल्यार तो एक अविचार थरतलो आनी आख्यें विस्व झुजांच्या होमाखणांत हुलपून राख जावन वतलें हें जण एकाक खबर आसा. भंयान मनीस हिंसा करूंक प्रवृत्त जाता. तशेंच राष्ट्रांचें. दुबळ्या राष्ट्रां फाटल्यान भंयाचें भूत लागिल्लें आशिल्ल्यान किजील तांचे हातसून घडटा आनी मागीर हिंसा आपशींच आपणालें रुद्र रूप धारण करता. हो जालो अंतरराष्ट्रीय मळावयलो हिंसाचार. ताचो तितलोसो भंय धरपाची गरज ना. खरो खंय आसा तो ल्हान प्रमाणांत जाता ते हिंसेचो. शेजाऱ्या शेजाऱ्याभितर जी द्वेषाची भावना वाडटा, गांवांगांवांभितर दुस्मानकाय पेटून ताचो स्फोट जो तोणके-सुरे मारून जाता ती हिंसा वाडीक लागूंक दिवंक जायना. आळींचाळींनी रुजिल्लो हो सुपुल्लो हिंसाचारच फुडें सर्वनाशाक कारण जाता.

हिंसाचाराच्या कारणांची फोडणिशी करतना ताची चार मुखेल कारणां सांगूं येतः- वैयक्तिक, अर्थीक; समाजीक आनी राजकीय. हांतलें सगल्यांत म्हत्वाचें कारण म्हळ्यार तें अर्थीक. कांय थोडे दुडवांकार आनी बाकिचे पुराय सगळे खंकनवाळ गरीब जंवर आमच्या समाजांत आसतले तंवर दोगांमजगतचो संघर्श ना जावंक पावचोना. सगळ्या गरिबांक गिरेस्त करपाची निखटी कल्पना करून खोस दिवपाची लेगीत तांक आमच्या देशाक ना. गरिबी म्हणटात तो एक शाप. उपाशी पोटाचेर उपदेशाचो कांयच परिणाम जायना. राष्ट्रीयत्वाच्यो व्हडल्यो व्हडल्यो काणयो तांकां सांगून कांयच जांवचेलें ना. तांचे मुखार प्रस्न आसता तो भूक भागोवपाचो. तो सोडोवपाची तांक जों मेरेन आमच्या राष्ट्राक येवंचिना तों मेरेन राष्ट्रनिर्मणिच्या कार्यांत तांचो वांटो मेळप शक्य ना. गरिबी मनशाक कितें करूंक लायना ? चोरी, खून, लुटमार... सगलें. आनी एकफावट वायट कर्तुपांक संवकल्लो मनीस अखेर मेरेन तें करपाचें सोडिना. हिंसाचार वाडटा तो हो असो. स्त्रम करूनय मनशाक जेन्ना पोटाक चिमटो काडचो पडटा तेन्ना ताच्या रागाचो रोख सगळ्या समाजाचेर उरता. मुखान जियेतल्याचें सूख पळोवं नज जाता. देखून तो ताजें सूख काडून घेवचे खातीर धडपडटा-साहस करता-कायद्याची पर्वा करिनासतना- जिवार उदार जावन. जगांत चडशे हिंसाचार हे अर्थीक कारणाक लागूनच जायत

आसतात. मागीर ते एके व्यक्तीन केल्ले आसूं जावं समुदायीक तरेन केल्ले आयूं.

ना म्हळ्यार थारो वाठारांत असले हे हिंसाचार अदीक प्रमाणांत दिसतात ताचें कारण हेंच की थारा जिणेंत एके तरेचो कैफ आसता. तशेंच संघर्शाक आव्हान करपी शोषण करपी वर्ग विद्वार्ते आनी खुशालकायेचें जीवन कशें घालयनात तें ते लागसून पळेत आसतात. आपणाल्या स्रमांचेर मालक सुखां भोगता हाची तांकां जाणवीक जाल्ली आसता. आनी अश्या ह्या वातावरणांतल्यातच हिंसेची कीट उसळटा. खरें म्हळ्यार ही किटच ना करपाची तजवीज जावंक जाय. दिशिदिशीं श्रीमंत अदीक श्रीमंत जायत आसात आनी गरीब अदीक गरीब जायत चल्ला ही भास हे फुडें आयकूंक येवंक जायना. दरिद्रांत दीस काडटल्या समाजांतल्या ६० टक्यावयर लोकांक जगपा इतली थोडी तरी खोस मेळोवन दिवपाचे यत्न जावंक जाय. अर्थीक अन्याय कोणाचेरच जांवचे ना हाचेर समाजान पाळत दवरूंक जाय. जाल्यारच हे हिंसाचार आळाबंदा हाडपासंबंदान केल्ले प्रयत्न सफल जावंक पावतीत.

वैयक्तीक कारणांक लागून हिंसाचार जातात तीं कारणां सोदचें पयलीं मनशाच्या निजी सभावाची फोडणिशी करप गरजेचें थारता. मनशांत खुनशी वृत्ती निर्माण जाता ताचीं कारणां शारिरीक तशीं मानसीक आसतात. देहाची दुखी जावं मनाची हाका लागून मनीस हिंसक जावंक पावता. **Conduct is an expression of mental life** मानसीक हार आनी निजेर उज्यांत तेल अशी परिस्थिती हाका लागून कांय जाणांच्या हातसून हत्या घडटा. देहाच्यो पिडा म्हळ्यो की तातूंत सगळ्या तरांच्या पिडांचो आगपाव जाना. हाचेर उपाय म्हळ्यार समाजांत बरें तरेचें वातावरण निर्माण करूंक जाय. शिक्षणाच्या मार्गान परिस्थिती सुदळूं येता. शारिरीक पिडाचेर वैजकी उपाय करून समाजांत स्वस्थताय हाडप कितें कठीण न्हय.

शामगेल्या देशांत बायलांचेर आगळिका जावप ही एक गदची गजाल जावन पडल्या. ह्या ज्यो आगळिको जातात त्यो समाजीक कारणांक लागून हें कितें सांगूंक नाका. ह्यो आगळिको हालींच जावंक लागल्यात अशें काय न्हय. पुरातन काळापासून जायत आसात. पूण ह्या कानाची त्या कानाक खबर नासतना. हालीं मात त्या गजालीचो स्फाट जावंक लागला. अबला आशिल्ली एक वेळची बायल सबल जावंक लागल्या हाची ही निशाणी. भारतीय बायलांचेर आगळिक जाता ती कितें पुरायेन दुबळी म्हण न्हय. जाल्यार आमच्या देशांतल्या दायजान तिका सोबेची, तोखणायेची आनी भोगाची वस्त इतलेंच तिचें मोल केलां देखून. समाजान तिचे परसूय तिचें शील, तिची अब्रू स्वैश्ट मानली आनी तिचो घात केलो. बायलां समाजीक परंपरेची इतली गुलाम जाल्ली दिसतात की आपणालें खंय चुकता हाचोच तांकां बो जावंक पावना. ज्या दायजान बायलांक भोगाची वस्त थारायलें तच दायज आदर्श अशें मानपी कांय संप्रदाय आमच्या समाजांत आसात. आमच्या देशाची पंतप्रधान एक बायल मनीस आशिल्ली. पूण तिजेच राज-

वटीत बायल जातीक मेळूंक फाव तितलो न्याय मेळूंक पावलो ना. हाचेंच कारण म्हळ्यार आमचें दायजूच हें कितें सांगूंक नाका. आगळिक करप म्हळ्यार एक विकृताय अशेंच काय म्हणूनज. आगळिक करपी मनीस विकृत आसूं येता पूण सगळेच विकृत मनीस आगळिको करतात अशेंच काय न्हय, तशेंच विकृताय नाशिल्ले आगळिक करिनात अशेंय काय म्हणूनज. खर वासना आशिल्ल्या दादल्यावरवीं आगळिक जावंक पावता हें जितलें खरें नितलेंच दादल्यांच्या समाजांत आयची बायलमनीस सुरक्षीत ना हें खरें तिका समाजीक प्रतिश्ठा ना. ह्या समाजांत सुरक्षीत जावपाक तिका तिच्या व्यक्तिमत्वाची गरज आसा आनी हें व्यक्तिमत्व प्राप्त करपाक तिका भक्षक दादल्यापसून रक्षण करपाक रक्षक दादल्याचा जो तेंको लागता तो आपल्या हातांनी पयस करचो पडटलो. ती खंयच्याय दादल्या इतलीच स्वतंत्र, अर्थीक तांक आशिल्ली जावंक पावतली तेन्नाच तिचें स्वतंत्र स्थान सिद्ध जातलें. हे खातीर समाजीक परंपरा बदलपाची नितांत गरज आसा हें आनीक सांगूंक नाका. बायलां वाबतींत हिंसाचार मुळ सावन ना करपाचो होच एक मार्ग आसा.

आपणालें संरक्षण करता आसतना दुसऱ्याली हत्या केन्नाकेन्ना घडप हें सभावीक आसता. मनीस संस्कृतायेची वर्णना करतना आपणालें संरक्षण करपाखातीर ताणे कसलीं कसलीं शस्त्रां तयार केलीं तें सांगतात. हाचो अर्थ होच की खासा आपणाली राखण करपाचो हक मनशाक जावं प्राण्याक सैमानच दिल्लो आसा.

समाजीक चालीक लागून रक्तपात जाता अशें आज तरी घडना. कित्याक तर त्या चालीचो प्रभाव आयज तितलो उरूंक ना. पूण धर्मांतल्या जावं जातींतल्या चालीक लागून मात रक्तपात जाल्लो दिसून येता. समाजांत जायत्या धर्मांचे तशे जातिचे लोक आसतात. तांच्यो सगल्यांच्यो प्रथा- चाली एकूच नासतात. समाजाचेर जेन्ना निमिक कायद्याचो शेक चलतालो त्या काळार समाजीक चालीरितिचो प्रभाव आशिल्लो. तेन्नाच्यो चालीरिती आशिल्ल्यो पाप- पुण्याचेर आधारिल्ल्यो. फुडें ब्रिटिशांच्या वेळार आयलो 'Positive law.' आज सामान्यतायेन आमी जाका कायदो म्हूण म्हणटां तो. हो कायदो निती मानताच अशें ना. ह्यो असल्यो चालीरिती अजुनय आमकां खंयखंय दिसतात. पूण त्यो विशिश्ट धर्माच्या जावं जातिच्या नांवान चलिल्ल्यो फकत त्या त्या धर्माच्या जावं जातिच्या लोकांक लागू आशिल्ल्यो. हातल्यो कांय चाली जाल्यार इतल्यो रानवटी आनी क्रूर आसात की आयकनाफुडें आंगार कांटो उबो रावना भुरगें जावंचें म्हूण दुसऱ्याल्या भुरग्यांक देवा- मुखार बळी विप हे सारकी खबर आयवता आमना एके वटेन राग येता जाल्यार दुसरे वटेन देवाधर्माच्या नांवान चलिल्ली ही विटबना सोंसूंक जायना देवाधर्माच्या नांवान अवल्यो ह्यो ज्यो करण्या घडटात तांचें म्हत्वाचें कारण म्हणचे तांचें अज्ञान. दुसरें, देवाधर्मासंबंदान तांचे तकलेंत आशिल्ल्यो चुकिच्यो कल्पना. आनी तिसरें म्हळ्यार आपणाल्या कायद्याक लागून साद्याभोळ्या लोकांक

(पान १८ पळयात)

इतिहासाची पाळा

काकासायबांल्यो चिटो

२०, अकबर रोड
नवी दिल्ली
१०-१-४८

प्रिय कवि,

मी २ तारखेला नरहरिभाजींना पत्र लिहिलें होतें. त्याचें
अुत्तर त्यांनीं सबरमतीहून ता. ७ ला लिहिलें आज मला मिळालें.
ते लिहितात कीं आश्रमांत सध्या अेक देखील मकान खाली नाही.
आश्रमांतील कित्येक कार्यकर्त्यांनाच जागेची अडचण होत आहे.
श्री जमनालालजींची कूटी हरीजन कार्याला अर्पण झालेली आहे.
सध्या तेथें हरिजन लोक राहतात. त्यांना तेथून काढा अशी अिच्छा
तुम्ही किंवा कमलनयन करणार नाही न्याय आणि नीतीच्या दृष्टीने
हरिजनांना जागा खाली करण्यास सांगणे अिष्ट होणार नाही आणि
आतां तर कायदा देखील भाडेकरूंना रक्षण देतो.

आश्रमाच्या आसपास किंवा शहरांतही जागेची तंगी आहेच.
तेव्हां तेथेंही घर मिळणें कठीण आहे. आश्रम सध्या नव्या अिमारती
बांधू शकत नाही.

अशा स्थितीत कुटुंबासहित साबरमतीला राहणे अशक्य दिसतें.
श्री. कमलनयननी वध्यालाच तुम्हाला घर लवकर बांधून दिलें तर
चांगलें. गांधी स्मारक निधीकडून गांधी साहित्याच्या अभ्यासूंची
राहण्याची सोय झाली पाहिजे.

आश्रमांत किंवा गूजराथ विद्यापीठांत अेखादी खोली घेऊन
अभ्यासासाठी मधूनमधून जाऊन राहणे शक्य आहे किंवा नाही
याचा तपास केला पाहिजे. तुम्ही श्री. पांडुरंग देशपांडे यांना लिहून
विचारा. संबंध कुटुंब घेऊन राहण्याची जागा विद्यापीठांत मिळणे
कठीण असेल. पण अेकटे जाऊन रहावयाला मुबलक जागा मिळेल
असें वाटतें. तरीही दोन्ही रीतीने विचारले बरें. अहमदाबाद मध्ये
जागा मिळणे कठीण आहे असेंच सर्व म्हणतात.

खानदेशांत धुळे येथें श्री रामेश्वर पोद्दार यांनी स्वतःच्या
घरा जवळ. गोशालेच्या शेजारी, अेक महादेव देसायी स्मारक
बांधलें आहे. आणि तेथें श्री. प्रताप शेट यांच्या मदतीने समग्र गांधी
साहित्याचें एक पुस्तकालयही ते अुभे करणार आहेत. श्री विनोबांचे
धाकटे भाऊ शिवाजी तेथेंच असतात. श्री कमलनयनच्या मदतीने
धुळ्याला राहण्याची सोय सहज होऊ शकेल असे वाटतें. वध्याला
घर बांधल्या नंतर स्थायी सोय होऊ शकेल.

कालच श्री दादामाहेव मावळंकर यांचेगीं बोलणे केलें कीं
गांधी साहित्याच्या अभ्यासू लोकांसाठी साबरमतीलाच कांही घरे
बांधली पाहिजेत. गांधी स्मारक निधीतून हें काम होऊ शकेल.
त्यांना ही गोष्ट अिष्ट वाटली आहे. पण घरें बांधणे हें कालावधीचें
काम आहे आणि तुमची गरज तर ताबडतोबची आहे. कमलनयनचें
म्हणणे काय आहे तें विचारून कळवालच.

सावंतवाडी जवळ राहून गोव्याचे लोक (स्वातंत्र्य सैनिक)
काय करीत आहे याची विश्वसनीय माहिती मिळवून पाठवू शकाल
का ?

तुम्ही गांधी साहित्याचें अध्ययन मनापासून सुरू केलेच असेल.
पट्टाभोनी लिहिलेला. ' काँग्रेसचा अितिहास ', अॅनी बेझंटचें
How India wrought for Freedom, India a
Nation ही पुस्तके तुम्ही वाचलीं असतीलच. गांधींची ' आत्मकथा ',
' दक्षिण आफ्रिकेंतील सत्याग्रहाचा अितिहास ' गांधी-गीता म्हणून
नांवाजलेले त्यांचें ' हिन्द स्वराज्य ', ' गांधीजींनीं साधना ',
' जीवनना झरणा ' ही पुस्तके तर सर्वांत अगोदर वाचली पाहिजेत.
नित्यनियमित या कार्या काय वाचलें व अितर वाचन काय केलें
नोंधवही किंवा वासरी (डायरी) ठेवालच.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

२० अकबर रोड
नवी दिल्ली.
१-११-४८

प्रिय कवि,

तुमची दोन पत्रें पोहोचली- २१.१० चें आणि २४-१० चें.
श्री वसंतरावांनी तुम्हाला माझें अेक पत्र पाठविलें आहे. तें वाचून
तुम्ही अस्वस्थ होऊ नये. प्रत्येक वेळां तुम्ही मला कळवीत आलां
आहांत. अनेक वेळा माझी सल्लाहि घेतलेली आहे. तेव्हां मी नाराज
आहें असें समजण्यास कारण नाही. माझें पत्र तुम्हाला अंतर्मुख
होण्याला मदत करो अेवढेंच.

गोव्याची सेवा करूं अिच्छिणाऱ्या लोकांमध्ये कार्यापुरता
आणि सलोख्याच्या वातावरणा पुरता जरी अेकोपा अुत्पन्न झाला
तर पुष्कळ काम झालें. तात्विक मतभेद आणि स्वभावभेद सांभाळून
घेतले पाहिजेत. अप्रामाणिक लोकांची झळ कामास लागूं नये अेवढी

काळजी घेतलीच पाहिजे.

श्री. बाळासाहेब खेरांनी कोंकणी विषयी जाहीर अभिवचन कोठे दिले आहे का ? असल्यास मला कळवा. सोशियलिस्ट लोकांशी लाडांच्या मार्फत बोलणी करण्याची नीति उत्तम आहे.

रवीन्द्र केळेकर लवकरच मुंबलीला येतील असे त्यांच्या पत्रावरून समजते.

मी मुंबलीला येव्हा येथू शकेन हे या ७-८ तारखेला ठरेल. त्या प्रमाणे वसंतरावांना कळवीन. मी ता. १२ पर्यंत येथेच असणार. १४ ला सर्व सेवा संध्याच्या बैठकीसाठी वध्याला असणार. जयपुर काँग्रेसच्या वेळी प्रदर्शनांत गांधी संग्रहाचे दालन ठेवायचे आहे. त्यासाठी सर्व प्रकारची कामे करण्यास कुणी तरी हवा आहे. वसंतरावांशी विचारविनिमय करून कुणी मनुष्य सुचवू शकाल तर पहा.

श्री. लक्ष्मणराव सरदेसायी आणि गजानन देसायी मुंबलीला भेटतील अशी आशा करतो.

मला नाही वाटत की हिन्दुस्तान सरकारला गोव्याच्या बाबतीत सध्या हस्तक्षेप करता येतील. पंधरा पंधरा वर्षांच्या शिक्षा झाल्यामुळे आणि फौजेच्या वास्तव्यामुळे लोकांनी दबून जाऊ नये. सध्या कसलेच राजकारण करू नये. पण त्या अवधी लोकांमधील अकोपा वाढवावा. आणि संघटनात्मक कार्यक्रम जोराने चालवावेत. अधून पुरविण्यासाठी प्रथम तरी कोरी लाकडे हवी असतात. गोव्यांतील लोकांत तेजस्विता असेल- पण सरकारी दडपशाही सहन करण्याची शक्ति नसेल- तर हजारों आणि लाखों लोकांनी गोवा सोडून ' हिजरत ' केली पाहिजे ही बापूजींची सूचनाच अत्यंत व्यवहार्य आहे. पंजाब आणि बंगालमधील लोक लाचारीने का होईना, घरदार आणि अस्टेट सोडून निघून आलेच की नाही ? जर गोव्याचे लोक प्रथम पासून योजना ठरवून व्यवस्थितपणे हिजरत करतील- अर्थात प्राथमिक तयारी अगदीच गुपचुप करावी लागेल- तर गोवे सरकारला नमविणे कठीण नाही. पण यासाठी हिन्दू-क्रिस्तांव अकोपा अपरिहार्य आहे. पण आपल्या कार्यकर्त्यांना सगळ्याच गोष्टींची चर्चाच चर्चा करावयाची संवय आहे. कोणा वरहि विश्वास नाही. अकोपा आणि ऐकमुखी नेतृत्व असेल तर काम सहज पार पाडता येतील. वर्तमानपत्रांत होतें की फ्रेंच माहेच्या लोकांनी हिजरत करून गांव खाली केला आहे.

गोव्याचे लोक म्हणतात की त्यांना जुलूम असल्या झाला आहे. खरी गोष्ट अशी आहे की गोव्याच्या अधिकांश जनतेला कोणताच जुलूम असल्या वाटत नाही. असल्या जुलमाचा प्रतिकार किंवा अलाज केव्हाहि शक्य असतो. जे लोक जुलमी सरकारच्या राज्यातून- जळत्या घरांतून बाहेर पडावे त्या प्रमाणे- हिजरत करण्यास तयार नाहीत त्यांना जुलूम असल्या झाला आहे असे कुणीहि समजणार नाही. जर योजनापूर्वक हिजरत करण्याचे ठरविले तर श्रीमंतांनी आणि गरीबांनीहि नडजवाहिर, धनधान्य वगैरे सर्व कांही गुपचूप गोव्याबाहेर अनुकूल ठिकाणी पोहोचवावे. हिजरती लोकांच्या पोटापाण्याची किमान सोय करून ठेवावी. अतर्क काम गुपचुप झाल्या.

नंतर हिजरतींचे वातावरण उत्पन्न करावे आणि अकदम सर्व दिशांनी बाहेर पडावे. वायकां मुलांची रवानगी अगोदर केल्यास उत्तमच. बाहेर आल्याबरोबर गोव्याला जाणारा पैसा बंद करावा. अधिकांश प्रजेने हिजरत केल्यानंतर हिन्दुस्तान सरकार कडून गोव्याचा आर्थिक कोंडमारा सहज करता येतील.

अतर्क करूनहि गोवेकरांना आर्थिक नुकसान बरेच सोसावे लागेल. त्याची तयारी नसल्यास स्वातंत्र्याची वलगना करू नये. स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर हळू हळू सर्व कांही भरपायी होऊ शकते.

माझे हे पत्र वसंतरावांना पाठवून द्या. पण या सर्व योजनेची वाच्यता झाल्यास स्वकीयाना जागे करण्यापूर्वी शत्रूला जागे करण्यासारखे होतील. आपल्या लोकांच्या पोटांत काहीच रहात नाही. आणि गोवेकर तर या बाबतीत प्रख्यात आहेतच. तयारी वांचून दडपशाही ओढवून घेतोच. आता हिजरतीची वाच्यता करून जर सरकार कडून कोंडमारा करून घेतो तर...

सोशियलिस्ट लोकांत युद्धनीतीची कला असती तर सरदारनी त्यांची अखंड टर अडविलीच नसती.

पूर्वतयारी वांचून तोंड द्यावयाचे आनी परास्त होऊन गांधी-मार्गाला दोष द्यावयाचा आणि शेवटी आपापसांत अुकाळचा पाकाळचा काढत बसावयाचे हा स्वभाव आपण कमावला आहेच.

या पत्रांतील विचारसरणी तुम्हाला पटत असेल तर योजना गुप्त ठेवून लोकहृदय तयार करणारी तेजस्वी गीतें तयार करू शकाल का ?

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

० ० ०

वधा

१०-११-४८

' मोहन व्हादशी '

प्रिय कवि,

' जीवन त्यांना कळले हो ' ही तुमची कविता आज गांधी जयंतीच्या- किंवा मोहनद्वादशीच्या- दिवशी सकाळी पुन्हा वाचली. कविता सुंदर आहे, अर्थघन आणि श्रवणरुचिर तर आहेच पण विवेचकाना कांही तरी शोधून काढलेच पाहिजे.

सगळी कविता सोप्या मराठी शब्दांची आहे. बोजड संस्कृत शब्द कवितेत नाहीत त्यामुळे ' पिक्या फळापरी ' यांतील ' पिक्या ' शब्दा विषयी तक्रार करता येत नाही. तरीही मला वाटते की हा शब्द कवितेत नीटसा मिसळत नाही. मला तर पिक्या डोळ्यांचीच आठवण झाली. ' पक्क फळापरी ' म्हटल्याने बोजडपणा येतील असे वाटत नाही.

तिसऱ्या ओळीत जीवन आणि स्नेह हे दोन शब्द जवळजवळ आले आहेत. ' जीवन ' म्हणजे पाणी आणि ' स्नेह ' म्हणजे तेल. बंगाली भाषेत म्हण आहे की ' तेल आणि जल मिसळत नाहीत. ' चराचराचे जीवन बनावयाचे आणि पाजळावयाचे आहे म्हणून तेल बनावयाचे किंवा तेल सारखे बनावयाचे ही कणमतच आहे. जीव-

नाच्या जागी हद्दगत घातले असते तर अनुप्रासहि साधला असता.

सर्व रस ऐकत्र आल्यावर त्यांत सागराचे गांभीर्य आणि अखंड चंचल स्वर्य आलेच पाहिजे. पण मिथु म्हटल्या बरोबर सैन्धवाचा खारटपणा ध्यानांत येतो. बचाव म्हणून सांगतां येतील कीं गूजराती मध्ये मिठाला सब-रस म्हणतात. आणि हिन्दीत रामरस म्हणतात. तेव्हां मिथु मध्ये सर्व रसहि आहेच रामहि आहे. (चि. सरोज म्हणते कीं अखाद्या मुलीचें नांव मिथु ठेवतात तेव्हां तिची मिठासच ध्यानांत येते. माझी ना नाही. तरीहि सरोजचें म्हणणे आहे कीं माझी ही टीका बरोबर नाही. मिठास शब्द मी घातला आहे. सरोजने गोडी शब्द वापरला होता.)

‘पुण्य ज्यांच्या अंजवाडाने फुललें अन् परिमळलें हो’ ही ओळ आणि त्या नंतरची ‘आत्मदलाने नक्षत्रांचें वैभव ज्यांनी तेळिलें हो’ या दोन ओळी नितांत सुंदर, रुचिर आणि मनोहर आहेत. चांगल्या प्रकाशा वांचून फुलें फुलतहि नाहीत आणि सुगंधहि देत नाहीत. विलायतेंतल्या फुलांत आपल्या अकडच्या फुलां अतिका सुगंध नसतो. त्यांना तितके अन्हच मिळत नाही.

दुसऱ्या ओळींत तुम्ही मराठीतील प्रख्यात ओळीचें अपजीवन करून बहार केली आहे. ‘रुक्मिणीने अंका तुलसीदलाने गिरिधर प्रभु तुळिला’ या पंक्तीचें स्मरण होऊन तुमच्या ओळीचें वैभव वाढतेंच. आधुनिक ज्योतिषशास्त्राने अनंत कोटी ब्रह्मांडाच्या विस्ताराचें आकलन अतकें कांही वाढवलें आहे कीं त्याचें स्मरण होऊन आत्मदलाचें भूमात्व अधिकच पटतें.

छांदोग्य उपनिषदांत सर्व विभूतींचा विचार करीत करीत

ऋषि तारकांकित अनंत आकाशापर्यंत जातात आणि मगच त्यांना ब्रह्माची पुमट कल्पना मांडल्याचा संतोष आणि कैफ येतो. असें हें बहुत्तम परब्रह्म आणि अंतरतम आत्माराम ऐकच आहेत याची जेव्हां प्रचीति होते तेव्हांच ध्यावरी समृद्ध शान्तीचा अधिकारी होतो. जर्मन तत्त्वज्ञ कान्टने म्हटलें नव्हतें का कीं दोन गोष्टींनी मी चकित आणि अवाक् होतो— the starry heavens above and the moral law within ?

जेवटच्या ओळींत प्रथम ‘घरीच’ वापरून पण ‘अुरी’ च म्हटलें आहे, विश्वांत ब्रह्म शोधतां शोधतां यशोदेप्रमाणे तें घरीच सांपडलें आणि त्याहून अधिक बारकाईने ध्यान केल्यानंतर अुरीच सांपडलें हें खरे आहे. पण अखाद्या cynic म्हणावयाचा कीं प्रथम प्रथम घरीं सांपडलें होतें पण तेथें तें लवकरच सोडल्यामुळें अुरीच शोधावें लागलें.

गांधी जयंतीच्या दिवशीं गंभीरपणाने विचार करावयास पाहिजे होता. पण कोण जाणे, सकाळींच धोडीशी टवाळी सुचली आणि ती तुमच्या कवितेवर वापरली. मधला यथार्थ गंभीरपणा गांधी जयंतीला आणि तुमच्या कवितेला साजेसा आहे. म्हणूनच हें पत्र तुमचेकडे पाठवीत आहे.

अुत्तरादाखल रे. टिळकांची ‘कवीची विनवणी’ माझेकडे पाठवू नका.

काकाचा सप्रेम बंदेमातरम्

तुमची कविता मला फारच आवडली.

सरोज

वेळुस्कारांच्यो दोन कविता

१

सूर्य सेंवराची वार
तुमच्या काळजांत रुजू
आनी काळखांची धना
तुमचीं सांवारांत झुजू

काळखाच्या धनाची गा
झडून वचूं काळमाण
तातू फुलारून फळूं
नव्या पावित्र्याचे प्राण

तुमच्या प्राणांत परमळूं
सूर्य सुरडावराची वार
आंकरे आंकरेन बळूं
तिच्या सुगुर्व्याचो भार

रायबरेली

३-५-८९

२

नाकां तुकां खास भास
आनी नाकां खास भेस
मनाक तुज्या पडल्या
तांची लंगडावणी वेस

खास भुसाखातीर तुवें
करचें न्हंय रे दूक
अग्नी जावन मांदार करूं
तुकां तुजी भूक

जे भुकेत अग्नी ताका
रुच मानवना
अखंड विश्वजीण ताका
खंड मानवना

देखून म्हज्या अिष्टा तुकां
लागचो न्हंय रे देश
वयचे झडून मनचे तुज्या
सगळे परदेश

पांवल तुजें जांवची भूंय
आनीक नदर अंतराळ
मनां-वनां कोंबरेव रे
महाकार काळ

कोणेय नदर आसलेल्यान
चोंवचो तुका धांकून दोळ
कानावीण पडचें कानार
उतर चैतन्य सुवाळे

— रमेश भगवंत वेळुस्कार

रायबरेली

९-५-८९

“ जाग ”

म्हयन्या-नेमाळ्याक बरें चिंतून

अेक

बरें मागपी

(Well Wisher).

पणजी-गोंय

४०३ ००१

साहित्य-निघाळ

जागाचीं दोन पुस्तकां :
मनू आनी वसवसो पेहोम

मनू

हें पुंडलीक नायकालें एक आगळेच तरेचें पुस्तक. ह्या लेखकान तशें पळेल्यार कोंकणी साहित्यांत तरेकवार प्रयोग केल्यात. तांची काणी, नवलकाणी तशेंच तांचे माचयेर हाडपाखातीर बरयल्ले खेळ हातूंत तांणी आपणालें खाशेलेपण दाखयलांच. तेच भशेन बरपाचो विशय आनी तंत्र हांतुंतय तांचें नीजपण रोखडेंच दोळ्यांत भरता. तांची बांबर ही नवलिका घेव्या. कांयजाणाच्या मतान तांतूंतलो विशय पोजडो, संस्कारक्षम समाजाक फाव ते तरेचो, वाचनीय न्हय; पूण म्हज्या सारक्या जायत्या जाणांच्या मतान 'बांबर' सारकी वस्तुस्थितीदर्शक नवलिका दुसरी तरी ना. तांतूंतलीं पात्रां जितलीं जितलीं तट्टटीत तितलेंच तांचेमदीं आशिल्ल्या भावनांचें वास्तव दर्शन घडोवपाच्या कामांत लेखकान आपणायल्लें कसब हाची तोखणाय करता तितली थोडी म्हणूंक फाव. लेखकान आपणाल्या खेळांनी जाल्यार जीं तंत्रां उपकरायल्यांत तांतूंत तो पूर्णतायेन यत्नस्वी जाल्लो आसा. अशे भशेन कोंकणी ललीत साहित्याच्या मळार पुंडलीक नायकाचो दबाजो कितें उणे कर्तुत्व-दशेचो न्हय.

ह्याच लेखकाचें 'मनू' हें निकतेच वयार येवपी म्हळ्यार Adolescents जांकां आमी म्हणटां ते 'किशोर' पिरायेच्या वाचप्यांखातीर बरयल्लें खाशेलें पुस्तक. अशे तरेचीं पुस्तकां मराठी साहित्यांत खुबूच आसात. एका काळार ना. धों. ताम्हणकर ह्या मराठी लेखकान ह्या वयाच्या भुरग्यांखातीर बरींच पुस्तकां बरयल्लीं आनी तीं त्या काळार गाजिल्लींय बी. तांचो 'गोट्या' आयज आमी टी. व्ही. चेर खूब आवडीन आनी लक्ष्मबायेन पळेतां. तोच सांचो घेवन पुंडलीक नायकान 'मनू' बरयलां अशें वयलेवयर पळेल्यार दिसता. पूण तें तितलेशें खरें न्हय. तशी तुळा करप समा जावंचें ना. मनू तो मनू आनी गोट्या तो गोट्या. गोट्या बरोवपा फाटल्यान जे उद्देश्य दिसतात ते मनूंत दिसनात. गोट्यांत विचारांचो संघर्श दिसता. वेव्हार आनी तात्वीक जीण हातूंत जी तफावत आसता ताचें दर्शन घडटा. 'मनू' सारकोच गांवगिरो 'बॅकग्रांड'

गोट्यांत आसा. आनी गोट्यावरी मनूय जायत्या प्रसंगांचेर तोड काडपाचो यत्न करता. पूण अशें आसुनय दोगांय मदलो फरक पळोवपाचें थारायलें जाल्यार अशें दिसतलें की 'मनू' ही नवलिका पुराय ग्रामीण जिणेचेर आधारिल्ली आसा. तांतूंत जण एक प्रसंग गरीबदुबळ्या कुटुंबांतल्या मनशाचे जिणेंतलो आसा. आनी तो वायटच आसा. ह्या वायटाचेर उपाय काडून कितेंय तरी आपले भोंवतणच्या समाजाचें बरें करचें ह्या हावेसान मनू तळमळटा. जीव ओतून काम करता. आनी हांगा एक खुबूच म्हत्वाची गजाल म्हळ्यार जी उपाय यवजण मनू करूंक पळेता ती आसता शास्त्रीय दृष्टिकोनांतल्यान केल्ली. आनी हेंच त्या पुस्तकाचें खरें यश मानूंक जाय. मनू आसता धावेच्या वर्गांत थंय तो विज्ञान हो विशय शिकता. तेच भशेन हेर विशयांतलें ज्ञान ताका एक्कासारकें धोंसत आसता. हें ज्ञान फकत यादींत दवरपाखातीर न्हय जाल्यार प्रत्यक्ष जिणेंत ताचो वापर करप हेंच तें मेळोवपा फाटलो खरो हेत आसता. देखून मनू विज्ञानाचे सिद्धांत प्रत्यक्ष जिणेंत लागू करपाचो यत्न करता. पतेंलाच्या दोंगराचें गुपोत सारक्या प्रसंगाचेर तो जातीन ह्या विज्ञानाचो आदार घेता आनी हेरांचें अज्ञान पयस करपांत सफळ जाता. गांवगिरी जीण म्हळ्यार अंधश्रद्धा, देवचार, भुताखेत आनी नखलामी हांणी भरिल्ली. तें सगळें खरें न्हय. भूतबादा बी कांयच ना. जें कितें घडटा तें कितेंय तरी कारण जावन घडटा-निमित्त जावन न्हय ही शिकवण ह्या सुपुल्या पुस्तकांत चांटे पावला मेळटा.

ह्या पुस्तकांत अशे भशेन सात प्रसंग दाखयल्यात. एका परस एक म्हत्वाचे. ग्रामीण लोकांची जीण पिळून काडपी आनी तांचेर उपाय करपाक आपणाल्या सांगात्या वांगडा जावं एकलोच धडपडपी मनू हे उपाय खऱ्यांनीच शाणेपणान केल्ले आसतात, ह्या समाजीक वायटांची कारणां मनूक बेस बरीं गवसल्लीं आसतात. तांचेर ताणें केल्ली वखदां दिस्तादिस्त लागू पडटात आनी निमाणे सगळ्यांचें बरेंच जावंक पावता.

मनू ह्यो ज्यो गजाली करता त्यो वाचकांक खबर आसतात. पूण पुस्तकांतल्या म्हत्वाच्या पात्रांक खबर नासतात तांचो उलगडो निमाणे जाता. आठवी घटना ही एक खोशयेची घटना दाखयल्या. गांवांत मनूचो भौमान जाता. गांवचे सरपंच आनी हेर गांवकार

हो दबाजो घडोवन हाडटात आनी दुदांत साकर म्हळ्यार त्याच दिसा एस. एस. सी चो निकाल जाता. आनी मूळ गोंयांत पयल्या नंबराक पास जाल्ल्याची खबर थंयच तो समारंभ चळता आपतना कळून येता. मागीर घे-खोशयेचें पेंव फुट्टा आनी थंयच नवलिका सोंपता.

पुंडलीक नायक खासा ग्रामीण वाठारांतलो लेखक. तेन्ना ग्रामीण पार्श्वभुंयेचेर बरयल्ल्या तांच्या हेर साहित्यावरी मनूतय. ही ग्रामीण विशिष्टताय दिसून येता. देखीक हातूंत उपकारायल्ली ग्रामीण उतरावळ अशी कितली तरी उतरां मेळटलीं की तीं शारी वाठारांतल्या लोकांक नवीच दिसतलीं. कोंकणीतली उतरावळ वाडपाक मनू सारकें पुस्तक भोवच उपकारा पडपासारकें आसा.

हें पुस्तक 'जाग प्रकाशन' हे संस्थेन उजवाडायलां. तें खुबच देखणे जालां हातूंत दुवाव ना. लापणावळय बेस बरी जाल्या. हातूंतलीं चित्रां सभावीक आसात. गांवांतली मनशां कांय थोड्या गजालींत वेगळीं दिसतात. तें वेगळेपण दाखोवपाचें काम चोखतरेन चित्रिकान केल्लें आसा. देखीक तातोवेंज. पुस्तक आसा ८६ पानांचें आनी ताचें मोल आसा रुपये १५/-

वसवसो पेहोम

लेव् तॉलस्तॉय ह्या रशियन भाशेंत बरोवपी लेखकाची ही एक काणी. तॉलस्तॉयच्या पुराय साहित्यांत बोझ केल्लो आसता आनी हेंच तांच्या साहित्याचें आगळेपण संवसारान मान्य केल्लें आसा. पेहोम हो जीव तोडून काम करपी एक शेतकामती. कामा बगर ताका दुसरें कांयच सुचना. हें काम करतलो जाल्यार ताका भूंय नाका? ही भूंय कसून अन्न पिकोवप हें ताचें काम. ह्या पेहोमाक एक दीस भेटटा एक वाटे वाटसरू आनी ताचे मदीं आशिल्लो भूंयेचो वसवस वाडोवपाचें काम तो बेस बरें करता. (हो वाटसरू खासा देंवचार आसता अशें पयल्याच प्रकरणांत सुचयलां) भूंये विंगिचो पेहोमाचो वसवस इतलो पराकोटीक पावता की तो ताचे कडेन आशिल्ले भूंयेन समादानी जायना. जितली अदीक मेळत तितलो तो अदीक सुखा जावंक पावतलो अशें ताका मनापासून दिसता. निमाणें ताका खूब पयस आशिल्ल्या बास्कर नांवाच्या लोकांच्या राज्यांत खूबच सवाय भूंय मेळटा म्हणपाचें कळटा आनी तो आपल्या मानायावांगडा थंय वता 'अखेरेक तागेल्या वसवसाक लागून तो खूब जमीन मेळोवंक पावता पूण फुट्ट ती हाताक लागता तेन्ना थंयच तो मरून पडटा आनी निमाणें अशें दाखोवन दिलां की मनशाक खरी गरज आसता ती तागेलें मडें पुरपाखातीर मारता त्या फोणाक लागता तितलेच भूंयेची.

तॉलस्तॉयान आपणाल्या गांवांत कुळवाड्यांच्या भुरग्यांखातीर एक शाळा काडली. खासा आपूण ते शाळेंत शिब्यतालो. तेन्ना तो भुरग्यांक काणयोय सांगतालो. तांतल्यो कांय काणयो 'तेवीस काणयो' ह्या नांवान इंग्लीशीत उजवाडा आयल्यात. तांतली ही एक काणी.

संवसारांच्या कथा साहित्यांत खूब गाजिल्ली ही एक कथा.

हिचो अणकार गोडवाय केळेकार हिणें केला. तो इतलो बरो जाल्लो आसा की भुरग्यांक हें पुस्तक समजुपाक इत्लीय कसालत घेवंची पडची ना. भाशा सामकी सुबोध अशी आसा. पुस्तकांत भितर कांय चित्रां घाल्यांत. पुणून आनीकय घाल्लीं जाल्यार अदीक बरें जातलें आसलें. मुख-चित्र जाल्यार खुबच अर्थपूर्ण आसा. चित्रिकान खासा तरेन येवजून हें चित्र काडलां अशें म्हळेबगर रावं नज.

हें पुस्तक उजवाडायलां 'जाग प्रकाशन' हें संस्थेन. बत्तीस पानांच्या ह्या पुस्तकाचें मोल आसा आठ रुपये.

-०-

मरणामृत

पावस निवळटकीर

सुकिल्ल्या चकचकीत नळ्यांचेर

दमटल्लें वत पातळील्लें आसतना;

त्या नळ्यावयल्यान अचकीत अंक पचवोचार दिवड
सळसळत वच्चो

तशी तुजी याद... मरणां !

हांव तुका कसो विसरूं ?

म्हजीं भुर्गेपणा म्हजीं नाडींगपणां

पैसल्यान पळोन ;

तुजें मुमुखेंच हांसप...

आनी उडणां मारीत.. फुकोसवाय झेत मारीत

तूं नाच अशें समजून

तुजेच दिकेन चल्लेलो हो म्हजो विनोदी प्रवास...

म्हाका तुजी याद येता

म्हाका तुजो वास येता- म्हज्या श्वासांत... मरणां !

म्हज्या मुस्कटार तूं अशींच थापटां अडयत राव.

शिमिटाच्या झाडांपेडार नाची करतल्या

ह्या शापोतेर माकडाक तूं हिणयत राव

म्हणजे तुजी याद सदांच म्हज्या काळजांत अुरतली...

पुण अशें भेस्तावन म्हाका खळावं नाका;

हांव आसासर म्हजीं पिशेपणा चलूं दी ..

पाया पडटा- म्हाका शाणो जावपाचो ना

आमकां कोणाकूच शाणे जावपाचें ना...

अव दां शाणो जाल्यार

म्हाका पिसो जावन भोवचो पडटलो...

इतलेच अपकार कर;

तुकां सदांच जगोवपाचें म्हजेर पावलें... मरणां !

- सुदेश शारद लोटलीकार

जाग प्रकाशनान उजवाडायल्लीं पुस्तकां

कथा			कविता		
१. प्रसादाफूल	: सं. अ. ना. म्हांबरो	रु. ५-००	२४. वास्कोयन	: प्रकाश पाडगांवकार	रु. ५-००
२. गांथन	: दामोदर मावजो	(सोंपलें)	२५. सांवार	: नागेश करमली	रु. ५-००
३. आशाढ पांवळी	: चंद्रकांत केणी	(सोंपलें)	२६. पिसोळीं	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. १०-००
४. ओली सांज	:	(सोंपलें)	२७. बनवड	: गजानन रायकर	रु. १०-००
			२८. सोंश्याचे कान	: चा. फा. दकोस्ता	रु. २५-००
नवलकथा			भुरग्यां साहित्य		
५. तुळशी	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	२९. राजाराणी	: रवीन्द्र केळेकार	रु. २-००
६. सूड	: दामोदर मावजो	रु. ५-००	३०. भांगराची कुराड	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. २-००
७. मोनी व्यथा	: रमेश वेळुस्कार	(सोंपलें)	३१. बामण आनी अभिसार	: बा. भ. बोरकार	रु. २-००
८. बांबर	: पुंडलीक नायक	रु. ५-००	३२. पापडां-कवळचो	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ५-००
९. काशिनाथ	: चंद्रकांत केणी	रु. ८-००	३३. रामग्याली वागाभोंवडी	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ५-००
			३४. गांठलें	: विजयाबाय सरमळकार	रु. ३-००
१०. अच्छेव	: पुंडलीक नायक	रु. २०-००	३५. मदलो पूत	: शांताराम हेदो	रु. ३-००
११. कार्मेलीन	: दामोदर मावजो	रु. २८-००	३६. कुंडेकुस्कर	: शाम वेरेंकार	रु. ३-००
			३७. वसवसो पेहोम	: गोदुबाय केळेकार	रु. ८-००
			३८. मनू	: पुंडलीक नायक	रु. १५-००
नाटकां			तरेकवार साहित्य		
१२. संशयकल्लोळ	: बा. भ. बोरकार	रु. ७-००	३९. पैगंबर (तत्वज्ञान)	: बा. भ. बोरकार	रु. ५-००
१३. सालोमे	: पांडुरंग भांगो	रु. ५-००	४०. वासवदत्ता	: बा. भ. बोरकार	रु. ५-००
१४. लालाबाला	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	(गीतनाट्य)		
१५. खण खण माती	: पुंडलीक नायक	रु. ७-००	४१. भजगोविंदम्-एक	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००
१६. यात्रीक	: शांताराम हेदो	रु. ५-००	मनन		
१७. सुरींग	: पुंडलीक नायक	रु. ८-००	४२. ब्रह्मांडांतलें ताडव	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १५-००
			(नक्षत्रविद्या)		
एक-आंकी			४३. कथाशिल्प (समिक्षा)	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ६-००
१८. मुक्ती	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	४४. बापू (गांधी कथा)	: शांताराम हेदो	(सोंपलें)
१९. स्मगलर	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. ५-००	४५. आबे फारीय (जीण)	: पांडुरंग वर्दे	रु. १४-००
२०. तीन एके तीन	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००			
भोंवडी			फुडलीं उजवाडावपां		
२१. हिमालयांत	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १०-००	४६. चित्तरंगी	: दामोदर मावजो	
			४७. तरंगां	: महाबळेश्वर सैल	
निबंद			४८. कण्ठमणी	: बा. भ. बोरकार	
२२. उजवाडाचे सूर	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १०-००	४९. इल्लें शीं इल्लो उजो	: शीला कोळंबकार	
२३. गोंयची अस्मिताय	: अ. ना. म्हांबरो	रु. १०-००	५०. इसापकाणयो	: महाबळेश्वर सरदेसाय	

घरा घरांत देवारो आसता तशी कोंकणी पुस्तकांची एक कोठीय आसूंक जाय.